

Pro usnadnění citace ponесou od tohoto, v pořadí již třetího, čísla naše neperiodické "Archivní zprávy" název "ZPRÁVY ARCHIVU UNIVERZITY KARLOVY" a budou nadále průběžně číslovány. Prosíme čtenáře, aby si v předcházejících číslech časopisu laskavě doplnili chybějící číslování a prominuli redakci toto opomenutí.

Zřízení stolice náboženské nauky na všech filozofických učilištích v Rakousku, k němuž došlo na základě dvorského dekretu z 3. února 1804 ^{1/}, bylo výsledkem protiosvětských snah vlády Františka I. a manifestací nastupující katolické restaurace. Bylo opatřením tím závažnějším, že zasahovalo oblast tak citlivou pro vývoj společnosti, jako byla, a v každé době je, výchova nastupující generace. Nová stolice měla upevnit náboženské cítění celé příští inteligence a učinit katolické náboženství hradbou, která by ochránila společnost před vlivem nového filozofického myšlení, před důsledky vědeckého pokroku a z nich pramenícího indiferentismu a bezvětrí, i před vlivem politických ideí, z nichž vyrostla francouzská revoluce. ^{2/} Bylo proto pozoruhodnou hrou osudu, že se prvním učitelem nového studijního oboru s tendencí tak regresivní stal na pražské univerzitě osvětsky orientovaný mladý učenec Bernard Bolzano. ^{3/}

Když se v prosinci 1804 účastnil konkurzu na stolicí náboženské vědy, bylo Bolzanovi třiaadvacet let. Ukončil právě tříleté studium teologie, jemuž předcházela rok intenzivního studia matematiky a filozofie a usilovného a velmi pocitového rozvažování o volbě povolání. Právě v roce 1804 upozornil na sebe vědeckou veřejnost vydáním své první matematické rozpravy, kterou dedikoval jako důkaz "neomezené úcty a vděčnosti" svému učiteli profesorovi Vydrovi ^{4/} a jejíž výtisk předložil císaři, ^{5/} a v listopadu 1804 se podrobil ústní a písemné konkurzní zkoušce pro stolicí elementární matematiky, uvolněnou penzionováním osleplého profesora Vydry. ^{6/} Konkurzní řízení, jehož se kromě Bolzana účastnil Bolzanův přítel, strahovský premonstrát Ladislav Josef Jandera, který stolicí již po tři léta suploval, dopadla pro Bolzana velmi příznivě. Na základě pochovalného dobrozdání druhého

x/ K Bolzanovu jubilejnímu roku 1981 autorka připravuje obsáhlou studii o životě a celkovém působení Bernarda Bolzana a jeho sepětí s naším národním obrozením.

Bolzanova učitele, profesora vyšší matematiky Františka Gerstnera, který byl konkurzním examínátorem, datovaného 27. listopadu 1804, rozhodlo české zemské gubernium v zasedání 6. prosince 1804, aby byl Bolzano navržen na prvním místě na uvolněnou stolicí matematiky, třebaže Gerstner sám dal nakonec ve svém návrhu přednost Janderovi, zejména proto, že Jandera již stolicí matematiky suploval, a snad i proto, že se za jeho jmenování přimlouval sám profesor Vydra. ^{7/} Gerstner současně navrhoval, aby byla v Praze zřízena druhá stoličce vyšší matematiky, a ta svěřena Bolzanovi.

Bolzano sám však, jak napsal později v autobiografii, ^{8/} toužil spíše po získání stoličce náboženství než stoličce elementární matematiky, poněvadž se domníval, že přednáškami o náboženství může vykonat více užitečného, než by bylo možné vykonat přednáškami o matematice. Těžko bychom pochopili toto stanovisko mladého nedaného matematika s mimořádnou schopností logického a kritického myšlení, který se již jako student vážně zabýval studiem Kanta, kdybychom si nepřipomenuli některé skutečnosti z historie jeho vnitřního zrání, jimiž sám později vysvětloval svoje rozhodnutí ucházet se o stoličce náboženství. ^{9/} Prošel v časném mládí náboženskými pochybnostmi a pilným studiem a přemýšlením se dopracoval k vlastní metodě, jíž si zdůvodňoval zjevení a oprávněnost křesťanského náboženského učení. K jeho vnitřnímu vyrovnání přispěla podle jeho vlastních slov v posledním roce teologického studia náhodně proslovená poznámka profesora pastorálky Mariana Míky o tom, že jakákoliv nauka je již tehdy oprávněná, je-li možno ukázat, že víra v ni přináší určitý mravní prospěch. Mladý Bolzano dospěl postupně k přesvědčení, že katolické křesťanství je nejdokonalejší ze všech náboženství a pravé boží zjevení. Po tomto ujasnění a v souhlase s vlastním pojetím nejvyššího mravního zákona, který mu přikazoval napomáhat "obecnému blahu" ^{10/}, našel i odpověď na otázku po svém životním povolání. Rozhodl se, že se bude jako kněz ucházet o učitelský úřad na některém filozofickém ústavě nebo gymnáziu, aby měl možnost v mimořádných veřejných přednáškách vykládat studentům i širšímu vzdělanému publiku "o dobré věci náboženství."

Rozhodnutí pokusit se o získání stolice náboženství schválil Bolzanovi profesor Míka. Protože však se zdálo málo pravděpodobným, že by mohl vzhledem k svému mládí získat stolicí právě na filozofické fakultě, vypracoval Bolzano, rovněž na radu Míkovu, konkurzní otázky také pro učitele na gymnáziích, neboť se současně obsazovala místa katechetů na staroměstském a malostranském gymnáziu v Praze. Také výsledek této konkurzní zkoušky byl pro Bolzana velice příznivý. Pražská arcibiskupská konzistoř ve zprávě o výsledku zkoušky napsala, že Bolzano zpracoval všechny tři konkurzní otázky nejen zevrubně a správně, ale i s přiměřeným ohledem na rozdílnost žáků, a pochválila jasnost, srozumitelnost a jistotu jeho přednesu. Podle mínění konzistoře zasloužil by si, vzhledem k svému výbornému vědeckému vzdělání, přísnému mravnímu chování i ke své učitelské způsobilosti, kterou prokázal v konkurzním řízení, aby byl na toto místo ustanoven. Direktorát filozofické fakulty však, jak uvedla arcibiskupská konzistoř, upozorňuje, že je Bolzano ještě příliš mlád, než aby si mohl udržet vážnost jen o málo mladších posluchačů filozofie, a domnívá se, že by mohl být vzhledem k prokázané učitelské způsobilosti, teologickým studiím, která zakončil s výborným prospěchem, i ke svým zásluhám v matematice navržen na místo katechety na staroměstském gymnáziu. 11/

Třebaže se obou konkurzních zkoušek zhostil s mimořádným úspěchem, nebyl Bolzano z Vídně jmenován ani na jednu z obsazovaných pražských univerzitních stolic. Řádným profesorem elementární matematiky byl jmenován dekretem z 11. března 1805 Jandera a Bolzanovi se dostalo císařova příslibu v podobě čekatelského dekretu, že na něho bude pamatováno při obsazování stolice matematiky na některém jiném vyšším učilišti. 12/ Téměř současně však odpadl jediný vážný kandidát na pražskou stolicí náboženství, navržený na prvním místě studijním direktorátem, cisterciák Joachim Cron. Byl jmenován profesorem dogmatiky na pražské teologické fakultě. Dvorská studijní komise však naléhala, aby se započalo s výukou náboženství všude tam, kde se tak nestalo již počátkem studijního roku, a dekretem z 5. února 1805 vyzvala zemské vlády, aby v podobných případech byla výuka svěřena provizorně ustanove-

ným kněžím, které uzná příslušný ordinariát za schopné. 13/
Protože pro Prahu nebyl jiný vhodný kandidát, jmenovalo české zemské gubernium po dohodě s pražskou konzistoří dekretem z 21. března 1805 provizorním katechetou Bernarda Bolzana. Krátce nato - 7. dubna - byl Bolzano, který odkládal vysvěcení na kněze, aby nemusel do duchovní správy, ordinován a 16. dubna promován na doktora filozofie. O tři dny později - 19. dubna - jej uvedl v nový úřad studijní ředitel filozofické fakulty. 14/

Trvalo však téměř půdruhého roku, než se podařilo českému zemskému guberniu prosadit ve Vídni Bolzanovo definitivní jmenování. Státní rada Lorenz navrhl císaři sice již 8. března 1805, aby byl Bolzano ustanoven na místo katechety s dvěma třetinami plného platu do té doby "než bude známo, že je knězem nebo že jím určitě bude", císař však návrh neschválil. Rozhodl naopak rezolucí ze 7. července 1805, aby pražský ordinariát navrhl na toto místo jiného kandidáta. 15/
Bolzano, který se o tomto rozhodnutí dověděl od studijního ředitele Ignáce Sinkeho, hovořil o něm jako o svém "sesazení". 16/ České zemské gubernium, které se u císařského dvora zasazovalo o definitivní jmenování Bolzanovo, vyzvalo jej dekretem z 28. října 1805, aby pokračoval v suplentůře, dokud nedojde konečné rozhodnutí z Vídně, a současně v dohodě s konzistoří opakovalo a podporovalo v přípisu, adresovanému téhož dne dvorské studijní komisi, návrh na ponechání a potvrzení Bolzana v učitelském úřadě. Konzistoř i gubernium byly jednotny ve chvále Bolzanovy horlivosti a jeho úspěšného působení i v názoru, že by se na toto místo při vypsání nového konkurzu sotva našel vhodnější kandidát. Protože pak hned při prvním návrhu na Bolzanovo jmenování v roce 1805 budila rozpaky vedle Bolzanova mládí i skutečnost, že byl sice absolvovaný teolog, nikoliv však ještě kněz, předcházela konzistoř této případné nové výtce připomínkou, že se Bolzano dal hned na počátku svého působení v učitelském úřadě vysvětit na kněze. Gubernium připojilo k svému podání i žádost Bolzanovu o ponechání v úřadě z 23. září, adresovanou císaři a doprovobenou velmi uznalým zhodnocením Bolzanova dosavadního působení z pera studijního ředitele Ignáce Sinkeho. 17/

Ani nyní nebylo dvorskou studijní komisí ve Vídni vyřízeno jeho definitivní jmenování a Bolzano ještě i v letním semestru studijního roku 1806 stolicí pouze suploval. Poněvadž mu však bylo naznačeno, snad dokonce přímo pražským arcibiskupem Vilémem Florentinem Salm - Salmem, jak naznačuje v autobiografii, ^{18/} proč nedochází k jeho jmenování a co způsobilo i jeho "sesazení", obrátil se k arcibiskupovi 5.července 1806 listem, v němž stručně vyvracel a na pravou míru uváděl obvinění, která mu způsobila skutečnou či jen domnělou nepřízeň dvora. Obvinění, že se přidržuje Kanta, Schellinga a jiných novějších filozofů vyvracel poukazem k zásadním rozdílům mezi svými a Kantovými názory a upozorněním na vlastní, nové zdůvodnění některých dogmat, a výtku, že nepřednáší podle předepsané učebnice profesora Jakuba Frinta vysvětlením, že se učebnice, jejíž dva díly vyšly v roce 1806, přidržuje, že však si ji vzhledem k vysoké ceně mohou opatřit jen nejzámožnější žáci, většina však pro nedostatek prostředků nikoliv. ^{19/} Po osobní intervenci arcibiskupa Salm-Salma u císaře byla pak již příznivě vyřízena nová urgence českého zemského gubernia z 8.srpna 1806 o Bolzanovo ustanovení. Dvorským dekretem z 2.října 1806 byl jmenován řádným profesorem náboženské nauky na pražském filozofickém učení. Byl mu stanoven systemizovaný roční plat 500 zl., který mu byl na jeho žádost císařským rozhodnutím z 21.března 1808 zvýšen na plný plat řádného profesora ve výši 800 zl. ^{20/}

Povinnosti profesora náboženské nauky byly stanoveny instrukcí, která byla vydána současně s dekretem ustanovujícím zřízení této stolice. ^{21/} Profesor měl posluchačům každého ze tří ročníků filozofie přednášet dvakrát týdně po jedné hodině o náboženství. Přednáškami měli být posluchači upevněni v náboženské výuce, které se jim dostalo na gymnáziích. O nedělích měl profesor konat exhorty společně pro posluchače všech tří ročníků. V závěru instrukce se profesorovi ukládalo, aby svým působením a všemi prostředky, které má po ruce a také důvěrou, kterou si získá u studentů tím, že jim bude dobrým rádcem, vychovával z posluchačů filozofie dobré křesťany a řádné občany.

Protože pro nově zaváděný studijní předmět nebyla zatím vydána oficiální učebnice, byla v instrukci naznačena v hrubých obrysech i osnova celé výuky. Přednášející se neměl zabývat otázkami, o kterých příslušelo přednášet profesorům jiných oborů - jmenovitě byly vypočteny některé otázky filozofické, kterým se měl vyhnout. Svou výuku měl začít výkladem o určení člověka a o jeho přirozených vlohách. Měl se dále zabývat rozdílem mezi přirozeným náboženstvím a náboženstvím založeným na zjevení, vysvětlit z dějin filozofického myšlení potřebnost, ale i nedostatečnost přirozeného náboženství a podat potom stručný, ale zevrubný přehled zjevení Starého a Nového zákona. Při rozvíjení základů věrouky se měl pečlivě vyvarovat výkladů, které patří do oblasti teologie, a zachovat ve výkladu přesně hranici, která rozlišuje "učěného teologa od nábožensky důkladně vzdělaného laika". Pokud šlo o výtky proti náboženství, dovolovala instrukce, aby se vyučující zabýval pouze těmi, které jsou známy jeho žákům nebo příslušníkům vzdělaných kruhů. Zvláště však měl hledět odhalovat prameny indiferentismu, pochybovačnosti a nevěry a varovat před nimi a zdůrazňovat význam křesťanství pro blaho lidstva. Při srovnávání křesťanství s náboženstvími přirozenými měl vyzdvihnout přednosti křesťanství, zejména katolického křesťanství, a získávat pro ně žáky. Základním vodítkem při výuce mu měl být velký katechismus, předepsaný v roce 1772. Instrukce konečně přikazovala učiteli náboženství, aby podle naznačené ideové osnovy vypracoval vlastní návrh výuky pro filozofická učiliště a až jej vyzkouší a zdokonalí, aby jej předložil k nahlédnutí a ke schválení.

Když začal Bolzano v dubnu 1805 náboženskou nauku přednášet, platila ještě tato instrukce bez výhrad. Avšak již 14. srpna 1805^{22/} byla dvorským dekretem předepsána jako povinná příručka učebnice profesora náboženství na vídeňské univerzitě, dvorního faráře Jakuba Frinta. Její první dva svazky vyšly však teprve v roce 1806.^{23/} V seznamu přednášek pražské filozofické fakulty na studijní rok 1806-1807 je poprvé ohlášeno ve všech třech ročnících, že Bolzano přednáší "Religionslehre" podle Frintovy učebnice.^{24/}

Bolzano, který promyslel a v prvním roce svého univerzitního působení rozpracoval vlastní kurz výuky, v němž usiloval podat filozofické zdůvodnění náboženství, nemohl přistupovat k učebnici Frintové jinak, než s rozpaky a výhradou. Ohradil se sice v obhajovacím listě arcibiskupovi Salm-Salmovi již v roce 1806 proti obvinění, že podle Frintovy učebnice nepřednáší, přistupoval k ní však od počátku ve svých výkladech velmi kriticky. Jeden z prvních Bolzanových žáků, pozdější významný rakouský teolog Antonín Günther, vypráví ve svých vzpomínkách vztahujících se k jeho poslednímu studijnímu roku 1805-1806 na pražské filozofické fakultě, že Bolzano přednášel podle Frintovy učebnice, avšak kriticky.^{25/} Protože jednotlivé díly učebnice vycházely v delších časových intervalech - poslední vyšel až v roce 1815, a Bolzanovi šlo o to, aby svým posluchačům podal během jejich filozofického studijního tříletí ucelený výklad, měl po několik let důvod, aby přednášel některé části náboženské vědy samostatně. Zajímavým dokladem jeho metodického postupu a současně i výmluvným svědectvím jeho kritického postoje k oficiální příručce je jeden z rukopisů jeho přednášek, který se pod titulem "Fortsetzung der philosophischen Religionslehre nach eigenem Plane. 1808" zachoval v jeho pozůstalosti. Vlastním přednáškám je zde předeslána úvodní kapitola, v níž Bolzano podává přehled náboženské vědy podle vlastního plánu, zejména pokud se odchyluje od Frintovy učebnice, a vysvětlení o účelu a potřebnosti tohoto přehledu. Vysvětluje, že zatím nebyl vydán tiskem poslední díl učebnice a že je proto nutné, aby výuku, kterou začal a vedl podle cizí rukověti, uzavřel podle vlastního plánu. Rozličná tvrzení, která musel přednášet podle pokynů a jménem učebnice, se neshodují vždy zcela s jeho vlastními názory. Čím méně si prý až dosud dovolil odchýlit se od učebnice a přednášet vlastní názory, tím za potřebnější pokládá, seznámit nyní s vlastními názory své posluchače.^{26/}

O deset let později, 31. března 1818, vysvětlil zcela otevřeně ve svém přípise studijnímu ředitelství své výhrady k Frintové příručce. Vytýkal jí rozvláčenost a zmatenost, nedostatečné vysvětlení pojmů a nedostatečné filozofické zdůvod-

nění výkladů. Uvedl i konkrétní výhrady, které měl k některým Frintovým výkladům z dogmatického aspektu, dovoláváje se kritického stanoviska někdejšího pražského profesora dogmatiky a ředitele teologických studií, tepelského opata Chrysostoma Pfrognera. Uvedl dále, že nedostatky Frintovy učebnice neunikly ani pozornosti bystřejších a filozoficky vzdělanějších studentů, a že ji sami kritizují. ^{27/}

Nedostatky Frintovy učebnice, Bolzanova snaha podat posluchačům ucelený a jasný výklad podle vlastní promyšlené filozofické koncepce náboženské vědy jako "vědy o dokonalém náboženství" a v neposlední řadě i onen bod instrukce, který přímo vyzýval učitele náboženství k vypracování vlastního návrhu výuky, vedly Bolzana k tomu, že po léta promýšlel, pracoval, zkoušel a znovu měnil celé části svých výkladů. Dokladem toho jsou přečetnými škrty a vsuvkami opatřené rukopisné sešity jeho přednášek, uložené v jeho pozůstalosti, a také poznámky a zápisky v jeho Miscellanea philosophico-theologica a Miscellanea theologico-philosophica z let 1805-1839, v nichž se zabývá vedle jiných problémů teologických a filozofických neustále i problematikou z oboru náboženské vědy. Ze zmíněného Bolzanova podání ředitelství filozofických studií z 31. března 1818 je patrné, že již tehdy uvažoval o vydání svých přednášek tiskem.

V této době přednášel Bolzano již sedmým rokem jen podle vlastních sešitů. Povinnosti přednášet podle oficiální Frintovy učebnice jej zprostil ústním příkazem počátkem letního semestru roku 1811 tehdejší filozofický studijní ředitel, strahovský opat Milo Grün. ^{28/} Zproštění od této povinnosti bylo zřejmě jen pro domo, neboť v tištěných seznamech přednášek je i nadále uváděno, že se přednášky konají podle Frintovy učebnice. Její odmítnutí Grünem bylo však tak rozhodné, že i strahovský premonstrát a pozdější opat Benedikt Pfeiffer přednášel na příkaz svého studijního ředitele a současně řádového představeného opata Grúna podle Bolzanových sešitů, když v době těžkého onemocnění Bolzanova v letech 1813-1815 suploval jeho stolici. Přednášel podle nich dokonce i po Bolzanově sesazení v roce 1820, když převzal již jako strahovský opat provizorně osiřelou Bolzanovu stolici. ^{29/}

K tisku Bolzanových přednášek za jeho univerzitního působení nedošlo. Vydali je anonymně až v roce 1834 v Sulzbachu pod názvem Lehrbuch der Religionswissenschaft Bolzanovi žáci.^{30/} Druhé vydání knihy, o němž uvažovali hned v příštím roce Bolzanovi žáci i sám Bolzano, se za jeho života neuskutečnilo.^{31/} V rukopise zůstaly jen jeho Zusätze zur Religionswissenschaft, doklad nejen toho, že se Bolzano zabýval problematikou, které věnoval celé své patnáctileté veřejné působení i po svém sesazení z učitelského úřadu, ale i jeho upřímné snahy o publicitu a otevřenou diskuzi o jeho novém pojetí náboženské vědy. Třebaže chtěl být a byl přesvědčen, že skutečně je, dobrým katolickým křesťanem, dočkal se Bolzano toho, že v roce 1839 byla jeho učebnice zařazena v Římě do Indexu knih zakázaných římskokatolickou církví.^{32/}

Studijní plán pro filozofická učiliště, publikovaný dvorským dekretem z 9. srpna 1805, ukládal v §§ 15 a 22 profesorům náboženství, aby před koncem druhého ročníku přednášeli studentům v rámci výuky o náboženství o volbě povolání (ve studijním plánu se hovořilo o "volbě stavu"). Posluchači, přicházející do třetího ročníku filozofie, měli mít již ujasněno, jaké si zvolí povolání nebo na které fakultě budou pokračovat v dalším studiu, aby uvážlivě přistupovali k výběru volných předmětů, které se přednášely v posledním roce filozofie. Měl proto také přednášející připojit ke svým přednáškám o volbě povolání poučení o obsahu všech předmětů, o nichž se přednáší na univerzitách, a o tom, jaký vztah mají tyto přednášky a v čem jsou upotřebitelné pro různé druhy povolání.^{33/} Rukopis Bolzanových přednášek "O volbě stavu" ve vídeňské části jeho pozůstalosti^{34/} i několik opisů uchovaných v Praze svědčí o tom, že Bolzano tyto přednášky konal, třebaže v tištěných seznamech nejsou uvedeny ani mezi přednáškami mimořádnými.^{35/}

Již v druhém roce svého působení přednášel Bolzano se souhlasem studijního ředitele také o akademických povinnostech. Nezachovalo se souvislé znění těchto přednášek, ale jen náčrtky a plány z let 1805 a 1806, ukazující na vysoké Bolzanovo pojetí povinností akademické mládeže, které dělil na povinnosti k Bohu, sobě, bližnímu a k státu.^{36/} Na studijní

rok 1807 - 1808 ohlásil konání těchto přednášek jako přednášek mimořádných. ^{37/} O jejich oficiální povolení požádal 22. prosince 1807 Milo Grün české zemské gubernium a Bolzano předložil k žádosti jejich podrobný plán. Gubernium, které předtím zamítlo původní Bolzanův návrh na dvouhodinovou přednášku, postavilo se sice kladně k pozmeněnému druhému návrhu Bolzanovu, zamítla jej však nakonec dvorská studijní komise, u níž požádal o povolení podobných přednášek pro vídeňské studenty také Jakub Frint. ^{38/} Bolzano musel od svých přednášek, ač nerad, upustit. Ve svých zápiscích si poznamenal řeč, v níž studentům oznámil, že mu byla tato mimořádná čtení z nejvyššího místa zakázána. Po přečtení příslušného úředního dekretu poznamenal nejprve, že sám žije podle zásad, které studentům při různých příležitostech vštěpuje. Připomínal jim často, řekl dále, důležitou pravdu, že jsme povinni poslušně ctít zákony státu, a to i tehdy, když nechápeme jejich důvody. Přichází k nim nyní, aby to ukázal na vlastním případě. Učil je také, že rozumný člověk se může utěšit při každé ráně osudu pomyšlením na prozřetelnost boží, a to i v nejcitelnějším ze všech neštěstí, v tom totiž, když mu není možno vykonat dobrou věc, kterou vykonat zamýšlel. Utěšen myšlenkou, že prozřetelnost ví lépe, co je opravdu dobré a co není dobré, a dovede dokonce i zlé jednání lidí obracet mimo jejich vůli a chtění - k dobrým cílům, bude nadále tím účinněji pokračovat na tom poli své působnosti, které mu nebylo dosud vzato, a snažit se tím usilovněji, aby činil dobře, jež mu dosud nebylo zakázáno. - V závěru připsal poznámku o hlubokém dojmu, kterým zapůsobila jeho řeč na posluchače. ^{39/}

Zcela zvláštní kapitolu v historii Bolzanova působení na pražské univerzitě představují jeho nedělní a sváteční exhorty - promluvy k akademické mládeži. Podle instrukce měl učitel náboženské nauky povinnost konat tyto promluvy o nedělních společně pro studenty všech tří ročníků filozofie. Bolzano k tomuto úkolu přistupoval s jistými rozpaky: věděl, že nemá řečnický talent. ^{40/} Přesto si však především těmito promluvami, do nichž vložil své schopnosti vynikajícího myslitele, přísného, ale i láskyplného vychovatele a lidumilného

člověka s neobyčejně citlivým vztahem k širokému lidskému společenství a jeho potřebám, získal trvalou úctu, lásku i autoritu svých posluchačů a také přední místo mezi těmi, kdo utvářeli duchovní atmosféru předbřeznové Prahy i předbřeznových Čech.

První promluvu proslovil Bolzano ke studentům na Bílou neděli - první neděli po velikonocích - 21. dubna 1805. Přednášel o nutnosti rozumově zdůvodněné víry. ^{41/} Promluvy pak konal pravidelně, s výjimkou dvaapůlletého období v letech 1813 - 1815, kdy byl nucen přerušit všechna univerzitní čtení pro těžkou tuberkulozu plic, až do svého sesazení v roce 1820, po celých patnáct let, a to nikoliv jen o nedělích, jak mu přikazovala instrukce, ale i o svátcích. Promluvy se konaly původně v posluchárně logiky v Klementinu, záhy však byly přeneseny do blízkého kostela sv. Klimenta, podle slov studijního ředitele Milo Grúna proto, aby studenti mohli být ihned také účastni společných bohoslužeb, ^{42/} podle vzpomínek současníků však, poněvadž univerzitní posluchárna nemohla pojmout velký počet posluchačů, který se jich zúčastnil. Navštěvovali je nejen filozofové, ale i studenti jiných fakult, a přicházeli i četní vzdělaní posluchači z ostatních vrstev pražského obyvatelstva. ^{43/}

Poněvadž ve svých promluvách nebyl vázán žádnými zvláštními předpisy ani předlohami, měl Bolzano možnost vlastní volby témat a mohl v nich hovořit daleko samostatněji a svobodněji než v univerzitních čteních, a to i tam, kde hovořil o náboženství a církvi. Obsah jeho promluv není však jen nábožensko-filozofický, jeho tématický okruh je neobyčejně široký. Řada promluv se např. zabývá etickými otázkami ve vztahu k jeho mladým posluchačům. Hovoří v nich o jednotlivých ctnostech i chybách, zabývá se otázkami pohlavní výchovy, hovoří o vztazích mezi lidmi, o poměru studentů k rodičům a k učitelům, hovoří o rodinném životě, o důstojnosti ženy. Promlouvá o šlechtě ducha, o čistotě srdce, káže o vztahu k nepřátelům a protivníkům, o povolání člověka k ctnosti. Zabývá se vztahem víry a vědy, otázkami pokroku a osvěty, mluví o rovnosti lidí, o povinnosti činit dobré, o zásluhách, které si vzdělaný člověk může získat o lidstvo, o tom, že spojené

síly třeba jen několika lidí mohou způsobit změny k lepšímu, jindy pak hovoří o nevděku světa. V některých exhortách předjímá myšlenky, které později rozvinul ve své utopii o nejlepším státě. Tématem jeho promluv je i pozorování hvězdného nebe nebo smysl pro přírodní krásu. Jedny z nejkrásnějších jsou jeho promluvy o lásce k vlasti a o poměru Čechů a Němců.

Bolzano své promluvy velmi pečlivě promyšlel a připravoval. Sám píše o tom, že na jedné exhortě pracoval šestnáct i více hodin. ^{44/} Byl si vědom, že hovoří ke vzdělaným a kritickým posluchačům, vnímavým pro vyčerpávající, rozumovými důvody podepřený výklad. Vyznačují se stejně přísnou logickou stavbou a přesnou definicí pojmů, jakou mají jeho univerzitní přednášky. V úvodu exhorty předčítal biblický text, který obvykle nebral z běžných nedělních a svátečních perikop, ale vybíral v souladu s myšlenkami, o nichž hovořil, a sám volně překládal do němčiny.

Výbor ze svých promluv zveřejnil sám Bolzano v roce 1813 a dedikoval jej vděčně svému ochránci a příznivci studijnímu řediteli Milonovi Grünovi. Za Bolzanova života vyšlo v roce 1839 ještě druhé, rozšířené vydání tohoto výboru. ^{45/}

Prvotní nevdě a rozpaky, s kterými přijímali svobodomyšlní studenti, které charakterizuje Bolzano jako čtenáře Voltaira a jiných svobodomyšlných autorů ^{46/}, nový, nevíтанý předmět i jeho učitele, ustoupily velmi brzy úctě a hluboké náklonnosti, které si u nich získal svou učeností, mravní velikostí a vlídnou lidskostí. Již na konci prvního semestru mohl studijní ředitel Ignác Sinke napsat, že si Bolzano získal úctu a lásku studentů, ^{47/} a o rok později jeho nástupce v úřadě Milo Grün mohl hovořit o důvěře, kterou má Bolzano u svých žáků : mají k němu kdykoli přístup, přicházejí často a rádi, v každé nesnázi, při každé pochybnosti, radí se s ním při každém důležitém kroku. ^{48/} Sám Bolzano píše 17.ledna 1812 výmarskému matematikovi profesoru Werneburgovi, jehož Goethe upozornil na Bolzanovy Beiträge zu einer begründeteren Darstellung der Mathematik, vydané v roce 1810, o své univerzitní činnosti, k níž patří vedle řádných přednášek také nedělní a sváteční promluvy, a zmiňuje se o tom, že každou denní hodinu má k němu přístup více než 700 jeho žáků. ^{49/}

Antonín Günther vzpomínal ještě po mnoha letech, dávno potom, kdy se s Bolzanem názorově zcela rozešel, na vliv, jaký měl Bolzano na své žáky. Sám patřil k těm, kdo se s ním radili při rozhodování o svém povolání. ^{50/} Svědectví Bolzanových žáků mluví však i o tom, že jim Bolzano nebyl jen učitelem náboženské vědy. Jeden z nejstarších a nejvěrnějších Bolzanových žáků Michael Josef Fesl líčí po létech v dopise svému učiteli své první setkání s ním a dojem, který si z něho uchoval, a zmiňuje se o malém kroužku vybraných žáků, které Bolzano ve zvláštních hodinách doma nebo v posluchárně vyučoval filozofii. Vzpomíná také na občasně procházky s Bolzanem po Příkopech, při nichž mu jeho učitel vysvětloval Kantovy kategorie. ^{51/} Bolzanův mladší žák a životopisec Řehoř Zeithammer vypráví, že si z Bolzanových přednášek neodnášeli studenti jen ponaučení o náboženské filozofii, ale i velmi cenné poznatky z jiných vědních oborů, jako z psychologie, logiky, metafyziky, etiky a pedagogiky. ^{52/}

Těšil-li se Bolzano za studijního ředitele Milona Grüna klidu a mohl rozvíjet svoji univerzitní činnost v celku dosti svobodně, dokonce přednášet i podle vlastních sešitů, změnila se pro něho situace téměř hned po Grünově smrti (+ 1816) s nastoupením nového studijního ředitele. Stal se jím maltézský převor František Wilhelm. Snad to byla jen jiná ideologická orientace Wilhelmova, snad jen jeho korektnost státního úředníka, snad osobní zaujetí, které z něho učinili odpůrce Bolzanova.

První, s kým se Wilhelm jako studijní ředitel střetl, byli studenti. Stalo se tak 12. března 1817 při semestrální zkoušce u profesora Aloise Klara. Protože studenti při zkoušce rušili neustálým vcházením a vycházením, vyzval je Wilhelm, který byl zkoušce přítomen, k zachování klidu. Studenty jeho vystoupení pobouřilo. Bouři nevole, při níž se Wilhelm ukázal zcela bezmocným, uklidnil Bolzano, který v tu chvíli vstoupil do posluchárny. Zkouška pak pokračovala dál. O událostech bylo však zpraveno gubernium a studenti dostali výtku od nejvyššího purkrabího. Při jejím předčítání došlo k novým studentským nepokojům a projevům nevole adresovaným Wilhelmovi, v němž studenti tušili žalobce. ^{53/}

Při zkoušce na konci zimního semestru 1817 povšiml si Wilhelm, že větší část studentů dostala druhou prospěchovou třídu z náboženské nauky. Uvedl to v semestrální zprávě 5.května 1817 a upozornil současně, že se Bolzano uchyluje ve svých čteních od předepsané učebnice. Jak vysvětlil později v jiné zprávě (20.dubna 1818), upozornil nejprve Bolzana na jeho povinnost přednášet podle předepsané učebnice, když se však Bolzano nepřestal při výkladech držet vlastních sešitů, pokládal prý za svou povinnost upozornit na to ve zmíněné zprávě. Upozornění na Bolzanovo nerespektování Frintovy učebnice opakoval Wilhelm i v dalších semestrálních zprávách, 17.září 1817 a 20.dubna 1818.

Dekretem z 21.prosince 1817 nařídila dvorská studijní komise českému zemskému guberniu, aby byl Bolzano přísně napomenut pro svůj odchýlný postup ve výuce, aby se vyšetřilo, kdo mu dovolil odchýlit se od platných předpisů a aby jí byly předloženy v ověřeném opise sešity, podle nichž Bolzano přednáší. Teprve tehdy, když byl vyrozuměn úředně o tomto dekretu, poznal Bolzano, jak píše později v autobiografii, že se proti němu něco připravuje.^{54/} Tímto dekretem začal skutečně již také otevřený postup proti Bolzanovi, který po dvou letech vedl k jeho sesazení. Bolzanovým protivníkem nejrozhodnějším a nejsilnějším byl sám autor učebnice, kterou Bolzano odmítl - Jakub Frint, v té době již vídeňský dvorní farář a zpovědník císařův, a císařův osobní lékař státní rada baron Andreas Stifft.^{55/} Jejich zbraní především byly některé vlastní myšlenky z Bolzanových přednášek a z jeho promluv, vydaných v roce 1813.

Na dekret dvorské studijní komise odpověděl Bolzano 31.března 1818 obsáhlým spisem ve formě ospravedlnění, adresovaným filozofickému studijnímu ředitelství jako své nejbližší nadřízené instanci.^{56/} Přiznal v něm otevřeně své výhrady k Frintově učebnici, zdůvodnil postup výuky podle vlastních sešitů, uvedl, že k opuštění předepsané učebnice přistoupil teprve po poradě a na výslovný, byť jen ústní, příkaz tehdejšího studijního ředitele Grüna, a podal vysvětlení i ke zmínce, obsažené v dekretu, o špatném prospěchu většího počtu studentů ve svém předmětu. Současně odevzdal studijnímu ředi-

teli i opisy svých přednášek.

Zatímco byl ve Vídni čten se zájmem Bolzanovými příznivci jeho obhajovací spis, teologickými profesory čteny a posuzovány rukopisy jeho přednášek a vídeňský profesor Heinrich Wattenroth jej ujišťoval, že nemá v žádném ohledu důvod dopřávat sluchu nějakým obavám, ^{57/} pokračoval Bolzano ve svých čteních, v nedělních a svátečních promluvách i v obětavé péči o své studenty. Dozíral i nad knihovnou posluchačů filozofie, kterou sám založil a vlastními příčiněním značně rozmnožil, pořádal s profesorem Františkem Němečkem a Aloisem Klarem studentská deklamační cvičení a sřpavoval podpůrný fond pro chudé posluchače, který založil z daru jednoho ze svých zámožných žáků. Za zásluhy o deklamační cvičení a za péči o rozmnožení studentské knihovny udělilo mu dokonce 26. listopadu 1818 české zemské gubernium pochvalný dekret. ^{58/} V té době již také mohl vidět v působení svých žáků plody vlastní vychovatelské práce. S nemalým zájmem a otcovskou starostí sledoval, podporoval i usměrňoval zejména své mladé přátele, kteří pod vedením Michaela Josefa Fesla a pod záštitou biskupa Hurdálka působili v jeho intencích v litoměřickém semináři. ^{59/}

Pro studijní rok 1818 - 1819 byl Bolzano zvolen děkanem filozofické fakulty. ^{60/} Počátek jeho děkanského roku byl poznamenán novými studentskými nepokoji. Došlo k nim opět za přítomnosti Wilhelmovy při předčítání akademických zákonů. Císař si vyžádal 4. ledna 1819 přísné vyšetření pražských událostí a také vyjádření studijních ředitelů všech fakult a profesorů filozofické fakulty o příčinách vzrůstající nekázně mezi pražskými studenty, za jejíž důvod se pokládal úbytek úcty studentů k jejich představeným.

Odpověď studijních ředitelů i profesorů odmítla téměř jednohlasně výtky o úpadku studentské kázně. Učinil tak i Bolzano ve vyjádření datovaném 2. února 1819, prozrazujícím moudrého a mladé lidi chápajícího pedagoga. Kdyby byla výtka o úpadku studentské kázně opodstatněna, psal, bylo by zbytečné jeho téměř čtrnáctileté pedagogické působení, v němž se snažil nejen uchovat kázeň a mravnost studentů na stupni, na němž byla, když svůj učitelský úřad začínal, ale ještě ji pozvednout. Prohřešil by se na mládeži Čech, kdyby této výtce

přisvědčil. Pokud jde o poslední události, které zavdaly důvod k výtce, neomlouvá je sice, ale vysvětluje mladickou veselostí a nedostatkem zralé úvahy, v jiných případech, zejména pokud jde o nepokojné chování při přednáškách o klasické literatuře, poznamenává, že by bylo třeba napřed zjistit, nejde-li jen o dílo jednoho nebo několika studentů, k nimž se ostatní dali strhnout nikoli ze zlomyslnosti, ale z lehkomylnosti. ^{61/} Profesor Jandera, zachovávající Bolzanovi věrné přátelství od dob jejich mládí, zdůraznil v závěru svého vyjádření, že jsou mravy studentů nyní naopak lepší než bývaly dříve, že o to mají zásluhu především profesori a že je to hlavně profesor Bolzano, jemuž za to patří vděčnost státu. ^{62/} Také sám Wilhelm odmítl výtku o nekázní studentů na univerzitě i na filozofické fakultě. Pokud jde o nepokoje při čtení akademických zákonů, nevyvolali prý je posluchači filozofie, ale vyloučení studenti. Neopomenul však povědět o Bolzanovi, že pojednává o náboženství jako o vědě, nepřihlíží k tomu, že studenti jsou ještě málo zběhlí ve filozofickém myšlení, přednáší příliš abstraktně, často studené "raisonnierend" a v posluchačích pochybnosti spíše probouzí než vyvrací. A znova připomenul, že se nepřidržuje předepsané učebnice. ^{63/}

Zdaleka ne tak shovívavě posuzovali pražské studentské události ve Vídni. V souvislosti s Bolzanovým sesazením nelze podcenit zaostřený pohled vídeňských vládních kruhů, a zejména na pohled policejního ministra Sedlnického, na akademickou mládež a univerzitní kruhy po demonstracích německých studentů za politické svobody, k nimž došlo po oslavách výročí Lutherova vystoupení na Wartburce v říjnu 1817. Je to období strachu z revolučního kvasu mezi studentskou mládeží, z tajných politických spolků, z konstituce, ze spiknutí "demagogů". ^{64/} Zdá se, že si toho byl Bolzano vědom. Snad i tušil, že je ve Vídni pokládán za původce úpadku studentské kázně. píše ostatně sám s odstupem let ve svém životopise, že jeho protivníkům stačilo již jen to, že "povýšil napomáhání obecnému blahu na nejvyšší mravní zákon", a dokonce i jen jeho italské jméno k tomu, aby jej měli za jednoho z politicky nebezpečných mužů. ^{65/}

Jestliže byly původně předmětem zkoumání jen Bolzanovy rukopisné univerzitní přednášky, staly se jím počátkem roku 1819 i Bolzanovy promluvy, vydané tiskem roku 1813. Zdá se, že to byl opět Frint, nikoliv jako osobní nepřítel, ale jako ideologický odpůrce, kdo upozornil císaře na některá místa, která se v jeho očích zdála nebezpečná církvi i státu. Na císařovu výzvu vypracoval pak 2. února 1819 státní rada Stifft, ideologický Frintův spolupracovník v boji proti osvícenským tradicím, pro císaře zprávu, která vyzněla krajně nepříznivě pro Bolzana. Stifft napsal otevřeně, že jsou v knize místa, o nichž se zdá, že jsou nesrovnatelná s duchem katolického křesťanství a při nejmenším nejsou vhodná, aby byla přednášena studentům. Císaře pak upozornil zejména na místo, v němž Bolzano říká: "Přijde doba, kdy budou odkázány do patřičných mezi tisíceré hodnostní třídy a předěly mezi lidmi, které působí tolik zlého, kdy každý bude jednat se svým bližním, jako má jednat bratr s bratrem. Přijde doba, kdy budou zavedeny ústavy, které nebudou již tak strašně vystaveny zneužívání, jako naše dnešní." Je to místo z druhé části promluvy O neustálém pokroku lidského pokolení z roku 1811. ^{66/} Na návrh Stifftův přikázal císař nejvyššímu kancléři hr. Saurau, aby si vyžádal od profesorů teologické fakulty ve Vídni dobrá zdání o tištěných promluvách. Mají posoudit z církevního aspektu jejich pravověrnost a jejich vhodnost či nevhodnost pro studující mládež. Současně mají profesori posoudit i rukopisy Bolzanových přednášek o náboženské vědě. ^{67/}

Posudky profesorů, s výjimkou posudku profesora dogmatiky Gregora Zieglera, nebyly Bolzanovi nepříznivé. ^{68/} V jeho neprospěch nevyznělo ani konečné obšírné přednesení dvorské studijní komise z 19. září 1819, shrnující výsledky, k nimž došli profesori a vicedirektor teologického studia, i celý dlouhý průběh šetření kolem Bolzanových univerzitních přednášek: Třebaže prý by dnes bylo nutno škrtnout v Bolzanových promluvách některá místa, která v době, kdy byly promluvy předneseny a vydány, byla sankcionována, projevuje se Bolzano ve svých promluvách jako "věrný stoupenec katolické církve, horlитель pro pravou katolickou mravnost a není pochyb, že je i dobrý patriot". Totéž potvrzují i rukopisy jeho univerzit-

ních přednášek o náboženské vědě. Dvorská studijní komise prý proto nemůže prohlásit Bolzana za nehodného učitelského úřadu, a to tím spíše, že uznává, jak o něm poznamenává i gubernium, "že by se od jeho znalostí, zbožného smýšlení, bezúhonnosti v soukromém životě a horlivosti pro jeho obor mohlo očekávat mnoho prospěšného pro mládež". Přesto však došla k závěru, že nebude moci být dále v úřadu ponechán. Připomíná promluvu, kterou měl Bolzano ke svým studentům na počátku uplynulého roku. Upozornil na ni nejvyšší kancléř, jemuž ji předložil nejvyšší purkrabí.^{69/} Bolzano v ní seznámil posluchače s obviněnými, která byla proti němu učiněna, a žádal je, aby byli rozhodčími mezi ním a jeho protivníky. Třebaže dvorská studijní komise je téhož mínění jako nejvyšší purkrabí, že tak Bolzano neučinil ze zlé vůle, nýbrž ze své horlivosti pro dobrou věc, uznává, že Bolzano své ospravedlnění nepřednesl na správném místě. Nepatří na katedru, tím méně v těchto časech. Dvorská studijní komise se proto ztotožňuje s názorem nejvyššího purkrabí, že Bolzano musí být odstraněn z katedry náboženské vědy, nikoliv však obviněn ze zločinu a potrestán, neboť chce jen dobré, ve svých přednáškách i promluvách řekl mnoho dobrého a je zanícen pro katolické náboženství a křesťanskou mravnost.

Úvahy dvorské studijní komise, stále ještě Bolzanovi velmi nakloněné, i nejvyššího purkrabí Kolovrata o Bolzanově přeložení na katedru matematiky na některé jiné univerzitě nebo na vídeňskou hvězdárnu zmařilo dobré zdání barona Stifftha z 13. listopadu 1819. Jeho závěrečné votum rozhodlo s konečnou platností o Bolzanově osudu: "Podle mého uctivého mínění je třeba posuzovat Bolzana z dvojího zřetele: jako kněze, kazatele a učitele náboženství a potom jako státního občana. V prvním ohledu byl absolutně povinen uspořádat svoje učení a přednášky podle učení křesťanskokatolické církve. Nejen, že to neučinil, nýbrž je rozhodnut neučinit tak ani v budoucnu. Prohlásil se tak sám za zcela nezpůsobilého pro místo, které dosud zastával; musí být proto ihned odstraněn z učitelského úřadu. Pro duchovní správu nemůže být rovněž použit. Nechť je předán ke korekci svému biskupovi, jemuž přináleží, aby určil, zda, kdy a jak Bolzana může být někdy použito.

Jako státní občan nejen že zastával, ale dokonce přednášel, veřejně a na posvěceném místě, zásady ohrožující klid státu. Toto chování zasluhuje přísnou důtku, činí jej nyní nezpůsobilým ke každé státní službě, zejména ke každému učitelskému úřadu. Nemůže být přeložen do Vídně na hvězdárnu, což by bylo odměnou a jistou měrou i schválením toho, co učinil. Také z Prahy nesmí býti vzdálen, neboť za našich časů je nezbytně nutné, aby se státní správa určitě a rázně vyslovila proti mužům tohoto druhu a zabránila vzkličení zlého símě tam, kde bylo rozseto, postavením důrazného příkladu." 70/

Císařskou rezolucí, kterou podepsal František I. 24. prosince 1819, byl Bolzano s konečnou platností zbaven učitelského úřadu. České zemské gubernium bylo o císařově rozhodnutí vyrozuměno dekretem dvorské studijní komise z 8. ledna, který došel do Prahy 18. ledna, a 19. ledna byl o něm vyrozuměn nejvyšším purkrabím hr. Kolovratem pražský arcibiskup Václav Leopold Chlumčanský. 71/ Téhož dne byl Bolzano, právě ve chvíli, kdy přemýšlel o tématu své příští promluvy, jak píše v autobiografii, pozván na příští den k nejvyššímu purkrabí. Ten mu dal přečíst hlasitě císařský dekret o jeho sesazení. "Četl jsem jej pevným hlasem," píše Bolzano, "a když jsem přečetl slova ""poněvadž hrubě porušil své povinnosti kněze, učitele náboženství, učitele mládeže a dobrého státního občana,"" podíval jsem se nejvyššímu purkrabí upřímně a vesele do tváře se slovy : "Tohoto obvinění mě zprošťuje moje svědomí" a četl jsem pak klidně dál." 72/

Studentstvo přijalo Bolzanovo sesazení s rozhořčením, které vláda předpokládala a jehož se obávala. Sám nejvyšší purkrabí žádal Bolzana, aby svým vlivem zabránil případným studentským nepokojům. Bolzano mu odpověděl, že nejúčinnějšího prostředku, aby mohl jakýmkoli nepokojům zabránit, byl zbaven tím, že mu bylo zakázáno vystoupit na katedru. Přijde-li však k němu některý student nebo studenti, požádá jejich prostřednictvím ostatní, aby mu podali "poslední důkaz své lásky" tím, že zachovají klid. 73/ K projevu nevole došlo týden po Bolzanově sesazení - 26. ledna - v posluchárně metafyziky, kde kdosi ze studentů připevnil na tabuli verše o Bolzanově sesazení, které hovořily o omezenosti státu, který

utlačuje "největšího patriota Čech," a o tom, že Bolzano zůstane velikým, byť zasažen osudem, jehož si nezasloužil. ^{74/} Třebaže událost vyšetřoval kriminální soud, pravého viníka ani autora veršů se nedopátral. ^{75/}

Výmluvným dokladem rozhořčení české veřejnosti nad se-
sazením Bolzanovým jsou slova Františka Ladislava Čelakovské-
ho v dopise Vlastimilu Kamarytovi : "Nevinný Hus v osidla je-
jich upadl, upadl pravdu milující Rousseau; a - Bolzano, -
můj božský učitel pad - ach pad! ... Zajisté, můj drahý Vlas-
timile! muž ten slzí - nemůž jináč býti; neboť nosí nebe
v svých prsou, a paprskové se nebudou volně a bezčíslně z ně-
ho více vyvinovat." ^{76/}

Bolzanův pokus z listopadu 1820 o adjunkturu u profeso-
ra Gerstnera, ^{77/} který chtěl původně dokonce uvolnit svoji
stolici vyšší matematiky svému bývalému žákovi, ^{78/} je jakýmsi
epilogem Bolzanovy univerzitní dráhy. Co následovalo, byl ně-
kolikaletý proces, vedený církví, o jehož ukončení v roce 1825
se zasloužil svým lidsky krásným vystoupením v Bolzanův prospěch
Josef Dobrovský. Bolzanovi, jemuž byla hned v roce 1820
vyměřena malá roční penze v částce 300 zl., bylo pak dopřáno
téměř čtvrtstoletí již celkem dosti klidného života. Dokončil
v něm a přes nepřízeň času přičiněním svých žáků, kteří mu
zůstali věrni, vydal vedle Athanasie, rozpravy o perfektibili-
tě katolicismu a některých dalších prací zejména čtyřsvaz-
kové dílo Vědosloví (Wissenschaftslehre), které mu za jistilo
jedno z nejpřednějších míst mezi zakladateli moderní logiky
a teorie vědy. Domácímu prostředí zůstalo však toto jeho
myslitelské dílo téměř neznámé. Z jeho patnáctiletého půso-
bení na pražské univerzitě vyrostlo však to, co vešlo do du-
chovních dějin 19. století pod pojmem bolzanovství a zanecha-
lo hlubokou brázdou v českém kulturním prostředí.

P o z n á m k y.

Pokud se v textu nebo v poznámkách hovoří bez bližšího určení o Bolzanově pozůstalosti, je míněna ta její část, která je uložena v Literárním archívu Památníku národního písemnictví v Praze.

- 1/ Dekret otiskl i s příslušnou instrukcí pro profesory P.K.Jaksch, Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzfache...für das Königreich Böhmen von 1801 bis Ende 1825, Bd. 9, Prag 1830, str. 589-593.
- 2/ Srov. dedikační předmluvu Jakuba Frinta adresovanou císaři Františku I. v knize Frintově Handbuch der Religionswissenschaft für Candidaten der Philosophie, Bd. I₁, Wien 1806, str. /III/ - /X/.
- 3/ Rozsáhlá bozanovská literatura, primární i sekundární, je seznámena v Bernard Bolzanos - Gesamtausgabe, Einleitungsband II 1, Stuttgart 1972, str. 81 - 156. Nejnovější českou monografii vydal J.Loužil, Bernard Bolzano, Praha 1978.
- 4/ Betrachtungen über einige Gegenstände der Elementargeometrie, Prag 1804.
- 5/ "Als eine Belohnung dieses seines Fleisses genoss er /sc. der Unterzeichnete/ vor einem Jahre der allerhöchsten Gnade, eine mathematische Behandlung Euer Majestät persönlich vorzulegen," píše Bolzano o sobě v žádosti o potvrzení v učitelském úřadě, adresované císaři 23.září 1805. SÚA Praha, ČG Publ. 1806 - 1815, 98/165. Otiskl E. Winter, Der Bolzanoprozess, Brno 1944, str. 53.
- 6/ O tom podrobně na základě archívního materiálu E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 11 a d.
- 7/ Srov. poznámku M.Jaška v knize Bernard Bolzano, O nejlepším státě, Praha 1934, str. 246.
- 8/ Lebensbeschreibung des Dr. B. Bolzano, Sulzbach 1836, str. 29.
- 9/ Ibid., str. 23 a d. Podobně také v předmluvě k rukopisu svých přednášek, který předložil roku 1818 k nahlédnutí a ke schválení. Z rukopisu v Bolzanově pozůstalosti otiskl E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 87 a d.

- 10/ E.Winter, Die Deduktion des obersten Sittengesetzes B. Bolzanos in historischer Sicht, Berlin 1968, str. 5. a d. Winter zde otiskl v příloze (str. 25-29) z Bolzanovy pozůstalosti myšlenky v roku 1803 o vlastnostech, které by měl mít "reformátor nebo muž, který může více než jiní přispět k podpoře mravnosti a blaženosti mezi lidmi."
- 11/ E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 13 a d.
- 12/ Ibid., str. 14 a d. - "Exspektanzdekret", o něm se Bolzano zmiňuje v žádosti císaři 23.září 1805, není v Bolzanově pozůstalosti zachován.
- 13/ Dekret z 5.února byl publikován guberniálním výnosem z 21.března. P.K.Jaksch, Gesetzlexikon, Bd. 9, str.594.
- 14/ V Bolzanově pozůstalosti je uložen jmenovací dekret vystavený 21.března 1805 arcibiskupskou konzistoří s odvoláním na guberniální rozhodnutí. - Bolzanovy přednášky jsou poprvé ohlášeny v seznamu přednášek na studijní rok 1805 (Verzeichniss der ordentlichen und ausserordentlichen Vorlesungen, welche an der Universität zu Prag vom 5ten November 1804...gehalten werden). Pro první ročník jsou uvedeny jako Religionsunterricht, pro druhý a třetí ročník jako Religionslehre. Bolzano je uveden s titulem katechety.
- 15/ Na základě aktů Státní rady v Domácím, dvorním a státním archívu ve Vídni 1060/1805 E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 15-16.
- 16/ Lebensbeschreibung, str. 32-33. Ve skutečnosti však nelze hovořit o skutečném "sesazení", protože Bolzano byl stále jen suplujícím profesorem, jak správně upozorňuje M.Jašek v poznámce v knize B.Bolzano, O nejlepší státě, str. 247 - 249.
- 17/ E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 16 a d. Bolzanova žádost císaři a vysvědčení o Bolzanově činnosti od Ignáce Sinkeho otištěny tamže, str. 52-54.
- 18/ Lebensbeschreibung, str. 33.
- 19/ Z opisu v pozůstalosti B.Bolzana otiskl E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 47 - 51.
- 20/ E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 19. - Jmenovací dek-

- ret v Bolzanově pozůstalosti není uložen, jen průvodní dopis arcibiskupské konzistoře z 20.11.1806. - Bolzano-va žádost o úpravu platu z 22.1.1808 s velmi pochvalným průvodním listem Milona Grúna jako filozofického studijního ředitele otiskl z archivu SÚA E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 55-59.
- 21/ Viz poznámku 1. Vidimovaný opis instrukce je v Bolzanově pozůstalosti, odkud instrukci otiskl E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 45 - 47.
- 22/ P.K.Jaksch, Gesetzlexikon 9, str. 559.
- 23/ Handbuch der Religionswissenschaft für die Candidaten der Philosophie. Drei Teile in sechs Bänden. Wien 1806-1815. O Jakubu Frintovi srov. Eduard Hosp, Zwischen Aufklärung und katholischer Reform. Jakob Frint, Bischof von St.Pölten, Gründer des Frintaneums in Wien, Wien 1962.
- 24/ Bolzanův výtisk Frintovy učebnice je v jeho knihovně, uložené v oddělení rukopisů Státní knihovny v Praze, pod značkou 75 B 693.
- 25/ Peter Knoodt, Anton Günther. Eine Biographie I, Wien 1881, str. 76. O Güntherovi srov. též E.Winter, Die geistige Entwicklung Anton Günthers und seiner Schule, Paderborn 1931.
- 26/ Literární archiv Památníku národního písemnictví - pozůstalost B.Bolzana.
- 27/ E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 73 - 86. - Výhrady k Frintově učebnici byly ostatně i ve Vídni. Srov. E. Hosp, Zwischen Aufklärung und katholischer Reform, str. 148 a d. Hosp ukazuje dokonce na podobnost některých myšlenek Frintových, týkajících se mravního principu, s myšlenkami Bolzanovými.
- 28/ Bolzano o tom píše v přípise ředitelství filozofických studií z 31.března 1818 a také v předmluvě k rukopisným sešitům svých přednášek z téhož roku. E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 73 a d. Srov. též *Lebensbeschreibung*, str. 34.
- 29/ Bolzano v přípise ředitelství filozofických studií z 31.března 1818. E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 73 a d. *Lebensbeschreibung*, str. 36. - O oddaném vztahu

- Benedikta Pfeiffra k Bolzanovi srov. W.Zeil, Bolzano und die Sorben, Bautzen 1967, str. 122 a d.
- 30/ V Bolzanově pozůstalosti je uloženo několik rukopisných sešitů jeho přednášek z let 1806 - 1817. Ze zachovaných žákovských opisů je nejcennější čtyřsvazkový úplný soubor přednášek, opravovaný Bolzanem a opatřený předmluvou s datem 31.března 1818, která je jeho autografem. Rukopis má na titulním listě Bolzanovo prohlášení, že je přesným a jím samým prohlédnutým rukopisem jeho univerzitních přednášek, a je vidimován ředitelem filozofických studií Františkem Wilhelmem. Je to beze vší pochyby poslední redakce Bolzanových výkladů. Nakolik souhlasí či se liší tato redakce od sešitů, podle nichž byla v roce 1834 vydána Lehrbuch der Religionswissenschaft, ukáže teprve pečlivý rozbor textu. Na rozdíly, které jsou mezi edicí a porůznu dochovanými rukopisnými opisy přednášek, upozornil Z. Kalista v článku Zur Entwicklung des religiös-philosophischen Denkens von B.Bolzano in den Jahren 1813 bis 1834, in : Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen. Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag, Berlin 1966, str. 497 - 510.
- 31/ Srov. zejména korespondenci s M.J.Feslem, zčásti uveřejněnou E.Wintrem a W.Zeilem, Wissenschaft und Religion im Vormärz, Berlin 1965, a Bolzanovy dopisy F.Příhonskému, publikované E.Wintrem, Der böhmische Vormärz in Briefen Bolzanos an F.Příhonský, Berlin 1956, oboje v Literárním archívu Památníku národního písemnictví v Praze.
- 32/ E.Winter, Bernard Bolzano. Ein Denker und Erzieher im österreichischen Vormärz, Wien 1967, str. 54. - Nejnověji se Bolzanovou náboženskou filozofií zabývá Hermann Schrödter, Philosophie und Religion. Die "Religionswissenschaft" Bernard Bolzanos, Meisenheim am Glan 1972.
- 33/ P.K.Jaksch, Gesetzlexikon 9, str. 375 a d.
- 34/ Osterreichische Nationalbibliothek Wien, rukopisy S.n. 3474/g. Srov. Jan Berg, Katalog des Bolzano-Nachlasses in der Osterreichischen Nationalbibliothek, in : Bernard Bolzano - Gesamtausgabe, Einleitungsband II 1, Stuttgart 1972, str. 66.

- 35/ V roce 1853 vyšly tyto přednášky v Praze s předmluvou vydavatele E.Veverky, v roce 1874 vyšly v druhém vydání a v roce 1875 v českém překladu pod názvem O volbě stavu. Rada studujícím z vyšším škol gymnaziálních vystupujícím. - Jakub Frint, který ve Vídni rovněž o volbě povolání přednášel, vydal tyto přednášky pod názvem Ueber Standes-Wahl, Mit einer Uebersicht der Pflichten, Vorteile und Beschwerden der höheren Stände, für die Candidaten der Philosophie jako dodatek ke své učebnici v roce 1808. Bolzanem komentovaný výtisk se zachoval v jeho knihovně, uložené v rukopisném oddělení Státní knihovny v Praze, sign. 75 B 326.
- 36/ Österreichische Nationalbibliothek Wien, rukopisy S.n. 3474/g- J.Berg, Katalog, str. 67.
- 37/ "Ueber die akademische Pflichtenlehre nach eigenen Aufsätzen, Donnerstag von 3 bis 4 Uhr, Hr. Prof. Bolzano." Verzeichniss der ordentlichen- und ausserordentlichen Vorlesungen, welche an der Universität zu Prag vom 4ten November 1807 bis 31sten August 1808 gegeben werden.
- 38/ E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 20 a d.
- 39/ Z rukopisu Grundsätze meines Benehmens im Lehramte v Bolzanově pozůstatosti v Praze otiskl E.Winter, Bernard Bolzano, Stuttgart 1969, str. 41 - 42.
- 40/ Lebensbeschreibung, str. 29.
- 41/ Tento den uvádí ve své vzpomínce sám Bolzano v dopise M.J.Feslovi 1.května 1835. E.Winter, Wissenschaft und Religion, str. 108.
- 42/ Milo Grün ve vysvědčení o Bolzanově činnosti z 30.října 1807, otištěném E.Wintrem, Der Bolzanoprozess str. 58. Grün výslovně píše o kostele sv.Klimenta, zatímco A.Günther a po něm všechna bolzanovská literatura hovoří o kostele sv.Salvatora v Klementinu.
- 43/ Antonín Günther v autobiografii, otištěné P.Knoodtem, Anton Günther I, Wien 1881, str. 76.
- 44/ V předmluvě ke svému výboru z promluv, který vydal pod titulem Erbauungsreden für Akademiker, Prag 1813, v níž naznačil i zásady, podle nichž se při výběru témat a koncipování promluv řídí.

- 45/ Další čtyři svazky vyšly až po Bolzanově smrti péčí Fr. Příhonského a E.Veverky (Erbauungsreden an die akademische Jugend, Prag 1849 - 1852), první svazek nové řady vyšel roku 1884. V letech 1882 - 1888 byl vydán v Praze ve čtyřech útlých svazcích český výbor z exhort (Řeči vzdělávací akademické mládeži). Řada opisů i nevydaných promluv je v Bolzanově pozůstalosti.
- 46/ Lebensbeschreibung, str. 31.
- 47/ Ve vysvědčení o Bolzanově působení z 10.zář. 1805. Otiskl E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 54.
- 48/ V průvodním dopise z 30.října 1807 k Bolzanově žádosti o úpravu platu. Otiskl E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 57 - 59.
- 49/ Koncept dopisu v Österreichische Nationbibliothek, Wien, rukopisy S. n. 3448, J.Berg, Der Katalog, str. 21.
- 50/ P.Knoodt, Anton Günther, str. 78.
- 51/ M.J. Fesl Bernardu Bolzanovi 10.června 1835, pozůstalost B.Bolzana.
- 52/ Řehoř Zeithammer, Bolzanos Biographie, arch 20. Rukopis v Literárním archívu Památníku národního písemnictví.
- 53/ O tom i dalším na základě úředních aktů v dřívějším archívu ministerstva vnitra (dnes SÚA) E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 21 a d. Podobně M.Jašek, Obrazy sociálního života z dob našeho probuzení. Budoucnost 2, 1920, str. 363 a d. Událostí se dotýká jen velmi stručně také Bolzano, Lebensbeschreibung, str. 39 a d.
- 54/ Lebensbeschreibung, str. 40.
- 55/ A událostem v Praze a později také v Litoměřicích srov. též Viktor Bibl, Der Zerfall Österreichs. Kaiser Franz und sein Erbe, Wien 1922, str. 254 a d.
- 56/ Dopis, který E.Winter ve všech svých bolzanovských studiích (srov. nejnověji v knize Bernard Bolzano. Ein Lebensbild, Stuttgart 1969, str. 57 - 58) připisuje chybně státním radovi Lorenzovi, je uložen v Bolzanově pražské pozůstalosti.
- 58/ Dekret je uložen v Bolzanově pozůstalosti.
- 59/ Srov. dopisy B.Bolzana do Litoměřic, otištěné E.Wintrem, Aus der Briefmappe des Priesterphilosophen Bernard Bolzanos. Philosophisches Jahrbuch 51, Fulda 1938, str. 29

a d. - O litoměřických bolzanovcích a událostech, které přispěly k sesazení a procesu Bolzanově, píše podrobně František Čáda v životopise Vincence Zahradníka úvodem k 1.dílu souborného vydání jeho filozofických spisů, Praha 1907, str. 7 a d.

- 60/ Z období Bolzanova děkanského roku se zachovala v jeho pozůstalosti tištěná vyhláška o imatrikulaci posluchačů z 6.února 1819 a rukopis Verordnungen für studierende Philosophen, jehož závěrečná část chybí.
- 61/ Z úředních spisů otiskl E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 59 - 65.
- 62/ Tamtéž, str. 65 - 73.
- 63/ Tamtéž, str. 26 a d.
- 64/ V.Bibl, Der Zerfall Österreichs, str. 254 a d.
- 65/ Lebensbeschreibung, str. 43.
- 66/ B.Bolzano, Erbauungsreden, Prag 1813, str. 99.
- 67/ E.Winter, Bolzanoprozess, str. 30.
- 68/ Opisy jsou uloženy v Bolzanově pozůstalosti v Praze. Dva z nich, posudek Zängerlův a Zieglerův, otiskl E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 100 - 113. Tamtéž, str. 113 - 150, je otištěno i přednesení dvorské studijní komise a dobré zdání barona Stiffta, oboje z aktů státní rady v Domácím, dvorním a státním archívu ve Vídni.
- 69/ Byl jím hr. František Antonín Kolovrat-Liebštejnský.
- 70/ E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 150.
- 71/ Z originálu v arcibiskupském archívu v Praze (dnes SÚA-APA) otiskl E.Winter, Der Bolzanoprozess, str. 151 - 154.
- 72/ Lebensbeschreibung, str. 49.
- 73/ Tamtéž, str. 49.
- 74/ Verše otiskuje E.Winter, Bernard Bolzano, Stuttgart 1969, str. 62 a v poněkud jiném znění F.Mašlaň, Bernard Bolzano a naše obrození. Česká revue 15, 1922, str. 402.
- 75/ M.Jašek, Obrazy sociálního života z dob našeho probuzení. Budoucnost II, 1920, str. 363 - 381.
- 76/ V dopise z 10.února 1820. Korespondence a zápisky F.L. Čelakovského I, Praha 1907.
- 77/ Koncept žádosti v pozůstalosti B.Bolzana v Praze.
- 78/ B.Bolzano M.J.Feslovi 7.listopadu 1819. Literární archív Památníku národního písemnictví v Praze, pozůstalost M.J. Fesla.

Ve strahovském archívu a také ve strahovské knihovně^{1/} jsou zachovány některé doklady o univerzitní činnosti strahovského opata Jeronýma Josefa Zeidlera, který byl několikrát děkanem teologické a filozofické fakulty a čtyřikrát rektorem pražské univerzity.

Jeronym Josef Zeidler (1790 - 1870)^{2/} začal svou univerzitní dráhu jako suplující profesor dogmatiky po odchodu profesora Crona do výslužby v roce 1822. Na univerzitu nepřišel bez pedagogických zkušeností. Již roku 1813 přednášel úspěšně na strahovském řádovém učilišti dogmatiku za profesora Benedikta Pfeiffra, který byl pověřen přednáškami z náboženské vědy na filozofické fakultě za nemocného Bernarda Bolzana. Zeidlerovy vědecké a pedagogické schopnosti ocenil jeho tehdejší řádový představený a současně ředitel filozofických studií Milo Grün, který mu dal souhlas, aby se připravoval na teologický doktorát. Grünův nástupce v opatském úřadě Benedikt Pfeiffer, v jehož děkanském roce na teologické fakultě (1821) Zeidler promoval, jmenoval jej svým sekretářem a klášterním archivářem a umožnil mu vstup na akademickou dráhu.

Po písemných a ústních konkurzních zkouškách, při nichž prokázal Zeidler podle posudků svých examinátorů mimořádné vědomosti a schopnost dobrého přednesu, byl kolegiem examinátorů doporučen na první místo mezi uchazeči na uprázdněnou stolicí dogmatiky v Praze. Na prvním místě jej doporučil ve svém podání pro české zemské gubernium i ředitel teologických studií, jímž byl v té době Benedikt Pfeiffer.^{3/} Císařským rozhodnutím z 9. října 1824 byl Zeidler jmenován řádným profesorem a roku 1830 poprvé zvolen děkanem teologické fakulty. V roce 1834 se stal strahovským opatem a teologické profesury se vzdal. Jeho spojení s univerzitou tím však nebylo přerušeno. Nový úřad, schopnosti i snaha uplatnit se ve veřejném životě způsobily, že se Zeidler v krátké době stal významnou a vlivnou osobností v kulturním společenském i politickém životě nejen v Praze a v Čechách, ale i v Rakousku. Tyto okol-

nosti přispěly k tomu, že byl po smrti ředitele filozofických studií Josefa Köhlera jmenován 19.července 1839 provizorním a císařským rozhodnutím z 31.prosince 1841 skutečným ředitelem filozofických studií a krátce nato, v roce 1842, byl mu udělen čestný doktorát filozofie. Ředitelem filozofických studií byl až do roku 1855.

V roce 1843 byl Zeidler zvolen poprvé rektorem pražské univerzity. V rukopise se zachoval latinský proslov nadepsaný "Im August 1843 nach der Rektoratswahl pro 1844," který přednesl hned po svém zvolení. Poděkoval v něm, jak to bylo zvykem, svým volitelům, a poděkoval filozofické fakultě, ježímž ředitelem se nedlouho předtím stal císařským rozhodnutím, za poctu, kterou mu prokázala tím, že jej za rektora navrhla krátce potom, co se stal jejím doktorem, a že jeho zvolení dosáhla.

Zeidlerova rektorská instalace se konala 2.října 1843 v týnském kostele. Řeč, kterou při ní proslovil, nebyla nalezena. Zachoval se však proslov, který měl Zeidler příštího roku, 28.srpna 1844, k akademickému senátu při volbě rektora na studijní rok 1845. Nadepsal jej "Allocutio ad senatum academicum ante electionem novi rectoris magnifici ex facultate iuridica die 24.Augusti 1844". V proslovu poděkoval za spolupráci akademickému senátu a volitelům doporučil, aby rektorem zvolili muže, zasloužilého o svůj vědecký obor a o stát. Když z volby vyšel jako nový rektor Leopold Hasner z Arthy, blahopřál právnické fakultě i univerzitě k volbě tak znamenitého právníka a doporučil přízni nového rektora sebe, akademický senát, studijní ředitele a profesory všech fakult.

Při Hasnerově rektorské instalaci 2.října 1844 pronesl pak jako odstupující rektor řeč, jejíž rukopis nadepsal "Oratio gratias actoria in ecclesia Teinensi die 2.Octobris 1844 hora 10 matutina, cum fascis academicos finito anno magnificentatus mei neo-electo rectori Leopoldo Hasner nobili de Artha traderem". V úvodu vedle obvyklého díkyčinění hovořil o náčelníku zemské správy v Čechách arciknížeti Štěpánovi a vyslovil radost nad tím, že právě jemu byla svěřena péče o blaho a rozkvět země. Slíbil, že univerzita bude vychovávat akademickou mládež tak, aby byla vědecky dobře připravena pracovat pro

blaho celku. Akademickému senátu a profesorům poděkoval za spolupráci. V další části řeči podal zprávu o činnosti univerzity za jeho rektorského roku. V jejím úvodu vzpomněl zemřelých profesorů a členů fakult. Zmínil se o úmrtí zemského advokáta Václava Kreutze, člena kolegia doktorů právnické fakulty, a při zprávě o smrti řádného profesora fyziologie Vincence Julia Krombholze (+1. listopadu 1843) uvedl, že si zesnulý profesor získal nesmrtelné zásluhy o studující mládež založením nadace pro podporu nemocných studentů všech fakult. Uvedl dále úmrtí asistenta očního lékařství Jana Sýkory. Z filozofické fakulty zmínil se, že zemřel senior Josef Meinert, "quondam singulare in numero professorum ornamentum" a astronom Adam Bittner, "professor meritissimus et senex venerandissimus." V další části uvedl čísla o promócích. Bylo jich v jeho rektorském roce 73, z toho 4 z teologické, 10 z právnické, 55 z lékařské a 4 z filozofické fakulty. Zmínil se o dalších personálních záležitostech: o jmenování profesora morálky Štěpána Teplotze císařským radou, Františka Piřhy řádným profesorem chirurgie, o ustanovení Antonína Petřiny profesorem fyziky po Ferdinandu Hässlerovi, který odešel na vídeňskou univerzitu, a o ustanovení Michaela Canevala na stoličce estetiky, latiny a řečtiny, uvolněnou úmrtím profesora Antonína Müllera. Po těchto zprávách představil slavnostnímu shromáždění nového rektora Leopolda Hasnera, guberniálního radu, prokurátora královské komory, ředitele úřadu viničních hor a studijního ředitele právnické fakulty. Uvedl o něm, že se narodil v Praze 1. července 1788, v Praze vystudoval a po 36 let pracoval ve službách státu, vlasti a vědy v různých úřadech a institucích. Roku 1837 byl nobilitován. Jeho nastoupení doprovodil přáním, aby nový rektor zastával svůj úřad "ad incrementum et utilitatem almae nostrae Carolinae, singularumque illius facultatum".

Podruhé byl Zeidler zvolen rektorem na studijní rok 1846. Z tohoto jeho rektorského roku se zachovala řeč, kterou měl při své rektorské instalaci. ^Nadepsal ji "Oratio gratias actoria in basilica Teinensi die 3. Octobris 1845 post installationem rectoris magnifici, praesentibus c. r. Celsitudinis Domino Archiduce et Caesareo Principe Austriaco Stephano,

regni Bohemiae gubernatore atque duobus c.r. gubernii consiliariis." Úvodem předeslal osobní vzpomínku na dva ze svých někdejších příznivců a současně i předchůdců, kteří se proslavili v úřadě rektorů pražské univerzity, strahovských opatů Milona Grúna a Benedikta Pfeiffra. Připomněl jejich vynikající vzdělání a bezúhonnost života a ujistil shromážděné, že se bude stejně jako kdysi oni přičiňovat o rozkvět univerzity. Uvedl pak, že k důstojnosti a významu jeho rektorské instalace přispívá osobní účast arciknížete Štěpána. Rozhovořil se o jeho zásluhách jako náčelníka zemské správy o řízení vlasti, o jeho péči o rozvoj řemesel a obchodu, o podpoře, kterou poskytuje vědám a umění a také o tom, jak se stará a podporuje rozkvět univerzitních studií. V oslovení arciknížete se zmínil o bližícím se pětistoletém výročí pražské univerzity a požádal jej, aby přispěl k důstojným oslavám tak významného jubilea tohoto nejstaršího a nejslavnějšího vysokého učení. Slíbil sám, že ve svém rektorském roce bude dbát, aby se univerzita připravila důstojně na své slavné jubileum.

Na Zeidlerovu rektorskou řeč odpověděl arcikníže Štěpán latinským proslovem, jehož originál je připojen k rektorské řeči Zeidlerově. Na rukopisu připsal Zeidler "Responsum serenissimae Celsitudinis c.r. Archiducis Stephani, regni Bohemiae gubernatoris, ad orationem rectoris gratias actoriam in basilica Teinensi 3. Octobris 1845." Arcikníže Štěpán blahopřál nejprve ve svém projevu Zeidlerovi k druhé rektorské volbě. Uvedl, že se osvědčil ve svém prvním rektorském roce, pochvalně hovořil o jeho vynikajícím vzdělání, jeho prozíravosti ve vedení akademické mládeže, o jeho moudrosti a bezúhonnosti. Vyslovil přesvědčení, že jako nově zvolený rektor bude nadále horlivě pečovat o výchovu a vzdělání studentů a slíbil mu porozumění a přispění v jeho úřadě. Přislíbil také svoji podporu přípravám univerzitního jubilea, které vzhledem k významu pražského vysokého učení vyvolá pozornost i za hranicemi Rakouska.

Z druhého Zeidlerova rektorátu jsou zachovány ještě dva jeho projevy. První je řeč k akademickému senátu před volbou rektora na rok 1847, nadepsaná "Oratio ad senatum academicum omniumque facultatum doctores ante electionem rectoris magni-

fici ex facultate medica die 20. Augusti 1846." Zeidler v ní uvedl, že na nový studijní rok měl být zvolen rektor ze členů teologické fakulty. Poněvadž v předcházejícím roce byl rektorem on, který je člen kolegia nejen doktorů filozofické fakulty, ale i doktorů fakulty teologické, je nyní na fakultě lékařské, aby ona navrhla ze svého středu nového rektora. Byl navržen, zvolen a rektorskou volbu přijal profesor Josef Reisich, jemuž Zeidler po volbě obvyklým způsobem blahopřál.

Druhou je řeč, kterou měl Zeidler při instalaci nového rektora, nadepsaná "Allocutio pro installatione celeberrimi et magnifici viri domini Josephi Mathiae Reisich, qua rectoris universitatis magnifici die 3. Octobris 1846 in basilica Teinensi praesentibus illustrissimo et excellentissimo domino Carolo comite de Chotek, regni Bohemiae gubernatore, et duobus c. r. gubernii consiliariis." Po uvítání nejvyššího purkrabího a hostů podal v ní Zeidler zprávu o činnosti univerzity v uplynulém roce. Vzpomenul opět nejprve zemřelých členů jednotlivých fakult: ze sboru doktorů teologické fakulty Františka Kostky, ze sboru doktorů právnické fakulty místopředsedy apelačního soudu Ambrože Kutsche a zemských advokátů Jiřího Schindlera, Františka Müllera, Petra Iwana a jeho syna Bedřicha, ze sboru doktorů lékařské fakulty Josefa Blehy, Josefa Durase, bývalého děkana fakulty Leopolda Wandera z Grünwaldu a asistenta botaniky Aloise Pecha, z doktorů filozofie vzpomněl úmrtí peruckého faráře Josefa Hausra. Potom uvedl čísla promócí: na univerzitě promovalo v tomto jeho rektorském roce 54 doktorů, z toho bylo 8 promócí z fakulty právnické, 41 z lékařské a 5 z fakulty filozofické. Na univerzitě bylo zapsáno 1925 posluchačů, z toho 193 na teologické, 568 na právnické, 436 na lékařské a 728 na filozofické fakultě. Zeidler uvedl také počet studentů na pražských gymnáziích: na staroměstském bylo 504 žáků, na novoměstském 489, na malostřanském 452 - celkem studovalo na všech třech gymnáziích 1445 žáků. Mezi osobními zprávami zmínil jmenování profesora Leopolda Hasnera dvorním radou a udělení inkolátu pro Čechy a Rakousko profesoru Gustavu Kopetzovi. Řádným profesorem dogmatiky na teologické fakultě se stal Vincenc Náhlovský, na lékařské fakultě byl ustanoven řádným profesorem pro obor prak-

tické chirurgie Antonín Jaksch, profesorem anatomie Vincenc Bohdálka a profesorem veterinářství František Werner. Na katedru teoretické medicíny pro chirurgy přišel z Innsbrucku František Kuržák. Mimořádnými profesory na lékařské fakultě byli jmenováni Josef Riedl a Vilém Lang. Na filozofické fakultě uvedl jmenování Karla Kreila profesorem astronomie a ředitelem hvězdárny, Wolfganga Wesselého mimořádným profesorem hebrejštiny, Eduarda Bruny mimořádným profesorem fyzikálního a matematického zeměpisu a Viléma Volkmana rovněž mimořádným profesorem estetiky.

V další části řeči uvedl Zeidler obvyklým životopisem svého nástupce Josefa Reischera. Řekl, že se narodil v roce 1795 v Hrochově Týnci, absolvoval s výtečným prospěchem studium filozofie a medicíny na pražské univerzitě a podnikl studijní cestu do Berlína. Roku 1823 promoval, byl prosektorem a suploval fyziologii, pathologii a speciální terapii, posléze byl zástupcem ředitele všeobecné nemocnice a děkanem lékařské fakulty.

Třetí Zeidlerův rektorát připadl na revoluční rok 1848. Zatímco obě předchozí Zeidlerovy volby byly jednomyslné, rozdělili se tentokrát volitelé na dvě strany. Zástupci teologické a filozofické fakulty volili Zeidlera, zástupci právnické a lékařské fakulty Františka Exnera.^{4/} Když ani po několikrát hlasování nedošlo ke shodě, rozhodl s konečnou platností o Zeidlerově volbě císař. K rektorské instalaci došlo proto teprve 31. ledna 1848. Řeč, kterou při své třetí rektorské instalaci Zeidler proslovil, je nadepsáno "Oratio gratias actoria in basilica Teinensi die 31. Januarii 1848 suscepto tertia vice rectoris magnifici magistratu." Přivítal v ní nejprve přítomné zástupce vlády a zdůraznil, že rektorský úřad přijal na základě dvorského rozhodnutí. Hovořil pak krátce o nejvýznačnější události jeho počínajícího rektorského roku - univerzitním jubileu, a prosil o podporu přítomné zástupce vlády.

Třetí rektorát byl pro Zeidlera velmi obtížný a přinesl mu mnoho starostí. Revoluční nálada zachvátila pražské studenty hned v prvních březnových dnech roku osmačtyřicátého. K jejich revolučním požadavkům, formulovaným s přispěním děkana

filozofické fakulty Augustina Smetany v petici, patřila rovnost náboženského vyznání, svoboda učení a rovnoprávnost češtiny a němčiny v univerzitních přednáškách. Zeidler se zprvu spolu s akademickým senátem snažil odvrátit studenty od odeslání petice do Vídně, nakonec ji však (16.března) spolu s akademickým senátem podepsal. Jako rektor měl 21.března v Týně slavné smuteční bohoslužby za studenty, kteří padli za revolučních bojů ve Vídni, při nichž měl ke shromážděným studentům nadšenou řeč Augustin Smetana a Václav Štulc. Po neúspěchu studentské delegace ve Vídni vedl Zeidler s nejvyšším purkrabím jednání o prozatímním povolení požadavků, obsažených v petici. K jejich konečnému schválení ministerským výnosem došlo 31.března. Snad jako projev díky a uznání drželi pak studenti čestnou stráž před dveřmi Zeidlerova bytu na Strahově.^{5/} Z Zeidlerových poznámek však nevyčteme, zda a jak pomáhal studentům později, když na ně těžce dolehla perzekuce po svatodušních bouřích.

Z tohoto rektorského roku se zachovaly dále dva Zeidlerovy proslovy k akademickému senátu při volbě rektora na příští studijní rok. První proslov, nadepsaný "Oratio ante electionem rectoris magnifici ex facultate iuridica pro anno 1849 die 27.Julii 1848 hora octava matutina in praesenti turbidine rerum", proslovil Zeidler před volbou, z níž vyšel jako nový rektor profesor právnické fakulty Gustav Kopetz, ve shromáždění nepřítomný. Druhý proslov je z další rektorské volby, která se konala 12.srpna, poněvadž Kopetz volbu nepřijal. Proslov je nadepsán "Oratio ad senatum populumque academicum ante ipsam electionem." Rektorem byl zvolen Josef Hoffmeister.

Poslední rektorskou řeč svého třetího rektorského roku proslovil Zeidler při instalaci rektora pro nový studijní rok. Její rukopis nadepsal "Oratio in basilica Teinensi die 4.Novembris 1848 hora decima matutina, cum exspirante, qua tertia vice insignitus fueram rectoris magnifici magistratus dignitate, fasces academicos successori meo clarissimo domino Josepho Hoffmeister e tribu iuridica pro anno instante 1848/49 traderem". Úvodem hovořil o tom, že vždycky pokládal za štěstí, že byl kdysi žákem a pak členem této univerzity, tím více pak

že si pokládá za čest, že byl již třikrát jejím rektorem. Přešel pak k obvyklé zprávě o svém rektorském roku. Zmínil opět nejprve zemřelých členů jednotlivých fakult. Z kolegia doktorů práv zemřeli advokáti Jonáš Eger, Alois Vydra (synovec profesora Stanislava Vydry), František Ludwig, Matyáš Kalina z Jaethensteina a vicesenior fakulty Karel Pinkas. Z medicínské fakulty zmínil úmrtí profesora Jana Nep. Fischera, někdejšího rektora, lékařů Adolfa Mende, Josefa Hosera a Josefa Janka. Připomněl konečně také úmrtí jediného z členů kolegia doktorů filozofické fakulty, Josefa Jungmanna, prefekta staroměstského gymnázia a rovněž někdejšího rektora univerzity, u jehož jména připojil "de literatura czechica unanimes omnium cencensu pater longe meritissimus" a připomněl Leopoldův rytířský řád, který dostal Jungmann za své zásluhy. K smutným událostem svého rektorského roku přiřadil odložení oslav univerzitního jubilea, k němuž bylo nutno přistoupit vzhledem k revolučním bouřím, vyzdvihl však postavení pomníku zakladateli univerzity Karlu IV.

V další části své řeči vypočetl, že na univerzitě promovalo 46 doktorandů, z toho byl jeden doktorát teologický, 8 právnických, 27 lékařských a 10 filozofických. Neobvykle široce se pak rozhovořil o tom, co kladného přinesl uplynulý rok univerzitě - "de quibus alma nostra scientiarum mater et fautrix laetissimo vultu jure triumphat", zejména o svobodě tisku a o svobodě spolčovací a za největší dobro prohlásil, že byla zavedena na univerzitě svoboda vyučovací. K významným událostem roku zařadil zřízení stolice slovanských literatur na pražské univerzitě, jejímž prvním profesorem byl jmenován Pavel Josef Šafařík, jmenování profesora Exnera ministerským radou v ministerstvu kultu a vyučování a privilegium nosit zlatý řetěz, jehož se dostalo děkanům všech fakult. V závěrečné části své řeči představil nového rektora Josefa Hoffmeistra, o němž uvedl, že se narodil v Praze 28. října 1796, v Praze studoval filozofii a práva a v roce 1824 obdržel právní doktorát. Působil potom jako adjunkt a suplující profesor na právní fakultě, v roce 1833 se stal zemským advokátem a roku 1838 byl zvolen děkanem právní fakulty. Řeč zakončil obvyklým blahopřáním a výzvou novému rektoru ke složení přísahy.

Také z posledního rektorátu Zeidlerova ve studijním roce 1856 se zachovala řeč, kterou proslovil při instalaci svého nástupce, jímž byl profesor právnické fakulty Jan Chlup. Je nadepsaná "Oratio habita in basilica Teinensi 3. Octobris 1856 hora decima matutina, quo quarta vice functis fueram rectoris magnifici munere magistratum universitatis Pragenae successori meo domino Joanni Mauritio Chlup, iuris doctori et professori traderem". Instalace se konala za přítomnosti místodržitele a místodržitelských radů. Úvodem hovořil Zeidler o významu slavnosti, uvítal hosty a pak přistoupil ke zprávě o činnosti univerzity v průběhu jeho rektorského roku. Uvedl, že z teologické a filozofické fakulty nezemřel nikdo, z členů kolegia doktorů práv advokáti Antonín Siegl, Vojtěch z Eisenheimu, Antonín Burggraf, Václav Lichner a Arnošt Zoufal, lékařská fakulta ztratila dva ze svých řádných profesorů, Josefa Ruchingra a Arnošta Rybu, z kolegia doktorů lékařské fakulty pak zemřel Jan Ebenhöch, Josef Pieck, Václav Tuwar a Antonín Hrdlička, který byl seniorem fakulty. Vypočetl, že na univerzitě bylo uděleno 82 doktorátů, studovalo v zimním semestru 1166 posluchačů, v letním semestru 1079 posluchačů, na kolejním bylo vybráno v zimním semestru 12.410 zl, v letním 10.525 zl. Uvedl počty přednášek, které se konaly v obou semestrech, a podal zprávu o nově jmenovaných profesorech, docentech a asistentech, o něž byly rozmnoženy profesorské sbory jednotlivých fakult. Na teologické fakultě zmínil jmenování Jana Ehrliche a Salesia Mayera řádnými profesory, na právnické fakultě uvedl, že byl jmenován Jan Schulte profesorem kanonického práva. Do profesorského sboru lékařské fakulty přišli jako řádní profesori Jan Streng a Václav Treitz, Josef Hasner z Arthy byl jmenován profesorem očního lékařství, asistent Vilém Lambl byl jmenován docentem patologické anatomie a lékaři Hely, Aschenbrenner, Eiselt, Tomsa a Breisky byli jmenováni asistenty. Na filozofické fakultě se stal řádným profesorem zoologie Bedřich Stein, Jan Palacký dostal docenturu srovnávacího zeměpisu a Anselm Riedl obdržel souhlas, aby vyučoval rumunštině. Profesor teologické fakulty Jan Ehrlich byl jmenován profesorem náboženství na filozofické fakultě a univerzitním exhortátorem.

Důležitým a novým bodem v poslední Zeidlerově rektorské řeči je výčet podpor, které vláda poskytla profesorům a posluchačům k zahraničním studijním cestám. Tak byla poskytnuta podpora 200 zl profesoru Ehrlichovi z teologické fakulty, Robert Zimmermann z filozofické fakulty dostal 700 zl na cestu do Itálie a Říma, Jan Erazim Vocel 500 zl na cestu do Pruska a Francie, jmenovitě Berlína a Paříže, Vojtěchovi Šafaříkovi bylo umožněno stipendiem v částce 1000 zl studium v zahraničních chemických laboratořích. Kandidát profesury Jan Kvíčala dostal mimořádnou podporu 700 zl k cestě do Bonnu, aby mohl navštěvovat přednášky klasických filologů. Třem posluchačům bylo vyplaceno zvláštní "adjutum" ve výši 300 zl a současně byla vypsána dvě stipendia v částce 400 zl pro nadané posluchače k návštěvě zahraničních chemických laboratořích. Kandidát práv Karel Cihlář dostal podporu 500 zl, aby se mohl připravovat na profesuru na právnické fakultě a právník Jan Petržílka 400 zl na promoční výdaje. Kromě těchto studijních podpor, poskytnutých vládou, uvedl Zeidler také částky, jimiž vláda přispěla na úpravu a vybavení poslucháren a univerzitních ústavů a na nákup knih. Největší částka 3181 zl byla věnována na výstavbu chemického ústavu, na jeho zařízení připadlo nadto ještě dalších 1500 zl. Univerzitní knihovna dostala kromě obvyklé roční dotace na nákup knih ještě 1000 zl a dalších 400 zl na nákup knih z oboru východních jazyků.

V další části řeči ohlásil výsledek volby akademického senátu pro rok 1857, která byla potvrzena ministerstvem kultury a vyučování 10.září 1857, a představil nastupujícího rektora Jana Chlupa, profesora finančních věd a viceseniora právnické fakulty, rodáka z Chlumce, kde se narodil 21.listopadu 1801. Zmínil se o jeho studiích filozofie a práv v Praze a o tom, že při právnickém studiu studoval po tři léta také matematiku u profesora Jandery. Roku 1830 se stal doktorem práv, byl suplentem přirozeného a trestního práva na pražské univerzitě, od roku 1837 působil jako profesor statistiky a politických věd ve Lvově. V roce 1849 přišel zpět na pražskou univerzitu a roku 1852 byl zvolen děkanem právnické fakulty.

Kromě instalačních rektorských řečí a proslovů při vol-

bách rektorů, které jsou latinské, zachovalo se v Zeidlerově pozůstalosti pět německých proslovů, jimiž uváděl jako rektor do svých funkcí nové profesory: v roce 1841 Felixe Francesconiho jako profesora italštiny, v roce 1844 Michaela Canevala na stoličce estetiky a klasické filologie, v roce 1845 profesora astronomie Karla Kreila, roku 1846 docenty Brunu a Volkmana a téhož roku také prvního profesora hebrejštiny Wolfganga Wesselého.

Srdečný a přátelský je tón Zeidlerových promočních projevů, vesměs latinských, které měl jako děkan obou fakult i jako rektor. Zachovalo se jich 61. Většina jich je uvedena mottem, v textu užívá Zeidler hojně citátů z klasických autorů nebo různých přísloví. Velmi srdečně a leckdy s osobním přízvukem oslovuje promotory a doktorandy. Tak při filozofické promoci tepelského premonstráta, profesora plzeňského gymnázia Placida Ansorga vzpomíná na své učitele a kolegy z tepelského kláštera, oceňuje vřele práci plzeňských profesorů a prefekta plzeňského gymnázia Stanislava Zaupra, ctitele Goethova, a srdečnou vzpomínku věnuje Josefu Smetanovi a jeho zásluhám o českou literaturu.

Zeidlerovy řeči a proslovy nehovoří o vědeckých problémech, jsou však poučným nahlédnutím do pražského univerzitního života a dokladem upřímných snah jednoho z řady univerzitních rektorů o rozkvět pražského vysokého učení v období, v němž docházelo k závažným společenským změnám a připravovala se a prováděla nová úprava univerzitního studia.

P o z n á m k y.

- 1/ Dnes ve Státním ústředním archívu (SÚA) v Praze, fond Ř P - Strahov, karton 1321 a v knihovně Památníku národního písemnictví v Praze, rukopisy.
- 2/ Podrobný životopis J.J.Zeidlera podává C.v. Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreichs 59, Wien 1890, str. 275-277. Srov. též Dominik Čermák, Premonstráti v Čechách a na Moravě, Praha 1877, str. 123-126. Některé podrobnosti uvádím podle Album novitiatus canonice Strahoviensis I, 254-255 (Knihovna PNP, rukopis DT I 8). -
Děkanem teologické fakulty byl Zeidler r. 1830 a 1851, děkanem filozofické fakulty r. 1850, 1852 - 1855, rektorem r. 1844, 1846, 1848 a 1856.
- 3/ Zeidlerovy opisy konkurzních spisů jsou v SÚA Praha, ŘP-Strahov, karton 1320.
- 4/ Podle zápisků Ladislava Jandery, uložených v knihovně PNP, sign. C L X 14.
- 5/ Podle vlastních zápisků a poznámek Zeidlerových v SÚA Praha, ŘP-Strahov, karton 1327.

Graduál Václavův z doby přehusitské, pravděpodobně z konce 14.století, vzbuzuje velký zájem svou výtvarnou stránkou; ^{1/} celý je popsán notami, zajímá nás tedy i jeho obsah hudební. V prvé řadě určujeme notaci, která je psána výrazně a kaligraficky na všech 209 pergamenových listech. Jde zřetelně o kvadratickou chorální notaci zvanou "romana"- tedy takovou, jakou byly psány rukopisy francouzské, severoitalské a jihoněmecké. Způsob tohoto zápisu byl typický pro okruh hudebních rukopisů z kraje Met (Metz) a pařížského kulturního centra v Cluny, kde byla dávná tradice chorálu. ^{2/} Do Čech byla tato notace přenesena již ve 13.století. ^{3/}

Je samozřejmé, že celý notový zápis je proveden na čtyřlinkovém systému, který je červeně předepsán. Notové hlavy jsou černé stejně jako předepsané klíče "c" doplněné i klíčem "f" pouze na některých místech. Zřídka, ale přece, je použito samostatně klíče "f", čímž je dána nízká poloha. (Viz v našem příkladu "Vidimus stellam eius" z fol. 22b). Červeně jsou označeny nadpisy ve zkratkách, např. antifona, offertorium, tractus - tedy zařazení formální, nebo bližší označení např. "Dominica secunda" "In vigiliam noctem.." - tedy zařazení funkční. Kromě tohoto jsou červeně zapsány zajímavé drobné poznámky, které se týkají v podstatě provedení, např. na fol. 10a "Infra Ympnus stet chor contra chor", nebo na fol. 201a "In toto duplici et duplici".

Zůstávají zde i živé stopy po písařově práci. Označoval si totiž drobnou vlasovou černou kursivou to, co potom červeně kaligraficky předepsal v latinských zkratkách. Zřetelně najdeme tuto stopu např. na fol. 147a s textem "ad missem officium". Podobně vlasově psané drobné texty najdeme i v jiných rukopisech této doby, např. v antifonáři Caelestinského řádu /sign. UK VIII C 15/.

Poznámky a vpisky tužkou psané jsou evidentně mladšího původu. /např. na fol. 118a poznámka "Ex libro de Requiem"/.

V celém našem rukopise jde v podstatě o dva notopisecké

písaře : I. písař od počátku až po fol. 200a, II. písař od fol. 201a do 209b.

Pouze na fol. 200a je přípis. Vybylo zde totiž prázdné místo, kde nebyla ani předepsána červeně notová osnova. Později, podle písma vřoučí ke sklonku 16.století, zde bylo místo vyplněno chorálním jednohlasem "Quotiescumque manducabitis", což zde bylo vepsáno do černě předepsané čtyřlínkové soustavy v klíči "e", inkoustem sklonku 16.věku. Zápis traduje chorální melodii pochopitelně ve své chorální notaci, neboť stejnou versi najdeme např. na fol. 229b v graduále kartusiánského řádu. /sign. UK XII F 20/, který je psán také notací "romana", ovšem pochází ze 13.století. Tento přípis v našem graduálu by patřil tedy třetímu písaři, nepočítáme jej tedy mezi dvě shora uvedené gotické písařské ruky.

Druhý písař /tedy od fol.201a/ pracoval na přelomu 14. a 15.století, což čteme jednak z výtvarného typu písma a jednak ze skutečnosti, že celá hudební struktura je zjednodušená, neboť je užíváno převážně jednoduchých notových znaků. V neposlední řadě i obsah - totiž celá mešní ordinaria - nám prozrazuje mladší původ tohoto druhého zápisu.

Notačně se tento graduál zcela zřetelně řadí mezi typické příkladné památky notace "romana" 14.století. Všude jsou psány "custodes", které na konci osnovy navozují další notu. Z notových znaků převažují jako notae simlices - nota quadrata caudata, dále nota quadra, punctum rhombicum inclinatum. Melismatiku určuje značné množství notových vazeb /notae compositae/. Caesurující svislé čárky překvapí svou hojností, neboť nestojí jen za předěly slov, ale i uvnitř slova dělí jednotlivé melodické skupinky.

Dále je v našem prameni výrazný a zřetelný výskyt posuvky "b" a dokonce i její odrážky. V našich pramenech zapsaných touto notací ve 14.století se tu a tam posuvky vyskytují, ovšem nepravidelně a podstatně méně, např. v graduálu z fran-tiškánského kláštera z první poloviny 14.století, /sign. UK XIII A 5 a/, který se vnější úpravou, velikostí i obsahem Václavovu graduálu nejvíce přibližuje.

Paleografická stránka notačního zápisu potvrzuje tedy

i původ našeho pramene, který vznikl na klášterní půdě a je ovlivněn západoevropskými hudebními směry. V Čechách se ve 14. století vyvíjí vlastní notace - rhombická, určená kosočtverečným tvarem jednoduchých not. Ovšem tato chorální romana, kterou je psán Václavův graduál, není známkou, že by vznikl mimo naše země. Klášterní prostředí bylo v první řadě univerzální a nadnárodní. Ostatně chorální romana je obsažena v celé řadě pramenů řeholní provenience na českém území a vyskytuje se tedy v pramenech řádových kostelů. Václavův graduál z dominikánského prostředí se tedy řadí mezi četné řeholní rukopisy notované, inspirované dobou Karla IV. Jen na okraj uveďme, že dominikánský řád se těšil velké oblibě u Karla IV., a že byl zároveň spojovacím mostem myšlenkových sil mezi pařížskou Sorbonnou a pražskou Karlovou univerzitou.

Proto zde tedy přistupujeme ke srovnávání Václavova graduálu se současnými rukopisy řeholního původu, které jsou notačně také psány chorální notací "romana".

Grafickou podobnost najdeme v Antifonáři "oibinském" caelestinského řádu /sign. UK VIII C 15/^{4/}, klíčování i notopis je velmi podobný, nejsou zde však žádné posuvky zaznamenány, caesurní čárky jsou jen za velkými slovními úseky. Rukopis je papírový s málo výrazným vodoznakem v podobě písmene P.

Nejblíže Václavovu graduálu stojí graduál františkánský /sign. UK XIII A 5 a/^{5/}. Je pergamenový, velkého formátu, kromě stejné notace najdeme i řadu posuvek "b", časté klíče "r", caesurní čárky velmi zřetelné a také dost časté. Iniciály jsou zdobeny drobnokresebným ornamentem. Obsahuje m. j. mešní ordinaria na zadních listech /od fol. 200b/. Není totožný s františkánským graduálem z r. 1396 /sign. NM XII A 1/, kde se však vyskytuje rhombická notace.

Také v antifonáři kláštera Zlatokorunského z přelomu 13.-14. stol. jeden z písařů zapisoval notaci "romana". /sign. UK XII C 11/. Zde není mnoho podobností s naším graduálem.

Graduál a antifonář kartusiánského řádu ze 13. století /sign. UK XII F 20/^{6/} má podobnou formu tvaru not, užívá červené nebo černé caesurní čárky, posuvky nejsou nikde uvede-

ny, převažuje klíčování "f", iniciály jsou velmi jednoduché bez iluminací a bez ornamentiky. Ve srovnání s Václavovým graduálem je mnohem prostší, hudebně jednodušší, notopis je nepromyšlený, zběžně psaný.

Stejnou notací "romana" jsou dále psány rukopisy jednak řádu kartusiánského sv. Jana Křtitele /sign. UK XII G 14/ a jednak budějovického řádu "Praedicatorum" ^{7/}, který je ovšem až z r.1502, tedy pro naše srovnání není tak důležitý.

Zato z r.1384 pochází lekcionář řádu klarisek z Krumlova, /sign. UK XIII A 1 b/ ^{8/}, který používá stejných notových znaků jako Václavův graduál.

Naše významné rukopisy hudební z doby Karla IV., např. Ordinarium a sekvencionář Arnošta z Pardubic z r.1363 /Knihovna metropolitní kapituly sign. P IX 1/, právě tak jako missale Jana z Dražic /Nm XIII B 9/ z r.1333, nebo svatovítský pontifikál /sign. NM XIV B 9/ z počátku 14.století, jsou psány rhombickou notací, čímž se již zápisem od Václavova graduálu odlišují.

Mezi těmito shora uvedenými památkami zaujímá Václavův graduál významné místo svým přesným a výrazným zápisem a zřetelnou notací doby Karla IV., a dotvrzuje jednak vysokou úroveň svého středoevropského notopísaře a jednak je svědkem kontextu s ostatní tehdy vrcholovou notačně zachycenou hudební kulturou.

Hudební historik se pozastaví ještě nad fol.2b, která má bohatou iluminaci - ve své podstatě určující tento rukopis dominikánskému prostředí. Je zde zpodobněn dominikánský donátor frater Wenceslaus Sech i písař frater Jacobus Pragensis, který je vyobrazen vedle realisticky pojaté sovy ušaté, coby symbolu moudrosti. Dole v ozdobě nás překvapí dokonalá droalerie s hudební tematikou. Šedý vlk hraje na značně velkou chrotu /či fidulu/ smyčcem a černý medvěd duje do velkých dud se dvěma měchy. Nástroje jsou zachyceny velice realisticky, takže jejich vyobrazení je dokladem jejich skutečné existence. Jejich hru však nelze dávat do souvislostí s hudbou zapsanou v tomto prameni. Nelze pouze dedukovat, že se zde zapsaná hudba mohla případně hrát na podobné nástroje. Všimněme

si totiž "sociální" polohy, k d e, j a k, a z a j a -
k ý c h okolností jsou zde nástroje vyobrazeny. Jsou ve
drolerii - v komické scéně mezi humorně pojatým turnajem za-
jíců a s liškou. Jsou tedy obrázkem samým odkázány do jiné
říše - do světa turnajů, humoru a do světa zvířat, symboli-
ky tedy světa vývojově nižšího, což odpovídá tehdejší cír-
kevní dogmatické estetice, která se stavěla k hudebním ná-
strojům přísně a stroze.

Nástrojová hudba ve 14.století byla jistě pestrá i bo-
hatá, jak o tom svědčí mnohá vyobrazení i prameny literárně
poetické. Patřila však jiné sociální třídě; hráči, žertěři,
kajkléři, hudci a pištci, jak o nich mluví ve svém Glosáři
Klaret, byli opovrhováni a patřili do jedné skupiny s pova-
leči a tuláky.^{9/} Instrumentální hudba se jistě bujně prosa-
zovala sama, ovšem zásadně nesouvisela s monumentálním hudeb-
ním materiálem těchto zachovaných notovaných pramenů.^{10/}

Hudební nástroje doby Karla IV. známe ze sekundérních
zpráv, víme jak vypadaly, částečně i jak se na ně hrálo, ov-
šem reálné zápisy této nástrojové hudby nejsou, a proto dneš-
ní rekonstrukce nástrojových skladeb nutno odkázat do říše
fantazie.

Zajímá nás, j a k o u h u d b u náš pramen obsahu-
je. Samozřejmě, že chorální notace přináší typ jednohlasého
chorálu. Podstatnou část tvoří tehdy běžné formy, které se
tradovaly s menšími nebo většími rozdíly ve všech zvláště ře-
holních rukopisech.^{11/} Ve Václavově graduálu najdeme antifony,
responsoria, tracty, modlitby, zpěvy k hodinkám /lectia/
offertoria, žalmů, graduál, letanie a alleluia. Na první po-
hled by se zdálo, že je rukopis naplněn bohatstvím hudebních
forem, ale analytickým hodnocením zjišťujeme, že zde uvedené
jednotlivé tvary jsou v podstatě funkční, odpovídají nábožen-
skému, tedy kultickému předpisu a potřebě při obřadu. Ve svém
hudebním jádru i stavbě jsou vlastně stejné, používají jednot-
ný melodický princip vyrůstající z modálního základu. Melodie
graduálu se po staletí tradovaly v nezměněné podobě.^{12/}

Obsah Václavova graduálu odpovídá přesně tehdy již ustá-
lenému vývojovému stadiu jednohlasého chorálu, responsorií

i psalmodií, kde je již počítáno (a zde i červené zapsanou dobovou poznámkou zdůrazněno) střídání sborového i sólového zpěvu. Graduální responsoria, jejichž pouhé začátky byly zpívány sborem, pokračují sólovým zpěvem a kladou vysoké umělecké nároky na zpěváka, na jeho přesnou intonaci, dechové fráze i hlasový fond.

Tedy uvedené formy i jejich koncepční provedení a zařazení nám doplňují dominikánský původ i účelnou funkčnost tohoto pramene. Zpěv v dominikánském řádu byl upřesněn a kodifikován pevnou redakcí již v r.1245 - 1256 v Paříži v chrámu svatojakubském. ^{13/} Již tehdy navazoval na čistý projev chorálu v chrámových střediscích např. v Metách (Metz), v Rouenu nebo v Chartres. Dominikánský projev vykazoval změny směrem k oproštění oproti řádu františkánů, benediktinů, nebo klarišek. Hudební povaha však je všude tatáž. Zpěv má být věcný, monumentální a neměnný. Potlačuje velké skupinové vazby, jakákoliv opakování se nevyskytují, nebo jen velice zřídka, melisma zůstává na poslední slabice, ale zdůrazňuje koloraturu v sólových partiích. Vývoj přinášel ve 14.století i u nás syllabické podtextování dlouhých melismat, takže v podstatě přibýlo textu. Tato skutečnost však ještě nezastihla obsah Graduálu Mistra Václava, který je tedy tradiční, melismatika není okleštěna, takže nekrátí velké skupinové vazby. Svým obsahem, formou i výpravou se markantně odlišuje např. od rukopisu okruhu svatojiřského kláštera /sign. UK V-H 11/, který sice spadá svým vznikem také na závěr 14.století, přestože přesné datum ani přesný původ nejsou dokumentovány. ^{14/} Zápisem, notací i obsahem je tento rukopis na úplně jiné základně.

V Graduálu Václavově dominikánský původ ovlivnil pochopitelně i hudební obsah. Dominikánský chorál se v našich zemích kodifikoval v době Karla IV., náš graduál byl psán téměř o celé století dříve než např. dominikánské notované prameny polské. ^{15/}

Václavův graduál byl pořízen s velkým nákladem, ale hudebním obsahem lpí na tradici a ustálenosti estetických norem řádových, zatím co uvedený rukopis okruhu svatojiřského kláštera byl psán zběžně, bez výtvarného zřetele, s pestrou paletou hudebního obsahu.

Opět se zde tedy projevuje skutečnost, že čím je rukopis výtvarně bohatší, zajímavější i cennější, tím jeho hudební náplň zůstává věrna tradici a odpovídá osvědčenému průměru. Hudební zápisy těchto velkých iluminovaných rukopisů většinou tradují uznávanou látku a nejsou nositelem dynamické vývojové síly. Naopak však prameny hudebně cenné jsou většinou nezajímavé, jejich výprava nebývá náročná výtvarně, bývají psány zběžně a nesou stopy častého používání. Tato skutečnost platí v našich zemích nejen ve 14. století, ale zvláště pak v období renesance v 16. století, kdy bohatě iluminované kancionály přinášejí hudbu prastarou a tradiční, zatím co hudebně cenné nové a přínosné památky jsou výtvarně šablonovité a zastaralé. Poznávám zde jen na okraj, že tento vztah výtvarného a hudebního umění v rukopisných pramenech neplatí v zemích centrálních kultur, kde najdeme tento poměr zcela vyvážený.

Václavův graduál patří k prvnímu typu - tedy výtvarná stránka převyšuje nad hudebním obsahem, který je pochopitelně tradiční.

Hudebně pozoruhodná je část psaná druhou písařskou rukou, tedy od fol. 201 a, kde je zaznamenáno šest mešních ordinarií docela cyklicky, což dotvrzuje paleografický rozbor, z čehož vyplývá, že tato závěrová část pramene rukopisu je mladší. Mše jako cyklus se objevuje totiž až v průběhu 14. století.^{16/} Středověká praxe zapisovala mešní ordinarium podle tvarů, tedy Kyriamina, Gloriamina atp. - v Čechách najdeme takto psané mše ještě ve druhé polovině 16. století i s českými texty překladů mešního ordinaria. V tomto cyklickém stylu zápisu je tedy Václavův graduál zcela pozoruhodnou památkou, i když ne úplně ojedinělou. Podobně je cyklicky zapísáno např. 10 neúplných mešních ordinarií v graduálu františkánsko-římském v polském Plocku /sign. VI 35 B-Plock/.^{17/} Také v českých pramenech se vyskytuje neúplné mešní ordinarium v této době v rukopise františkánského řádu ze 14. století /sign. UK XIII A 1a/.

V graduálu Mistra Václava pouze první mešní ordinarium je kompletní (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Ag-

Titulní strana s votivním obrazem trůnicího Krista.
Autorem je tzv. Mistr roudnického žaltáře, který provedl
většinu miniatur rukopisu (fol. 2v)

mus, Ite missa est/. V dalších dvou není obsaženo Credo. Čtvrtá mše je bez části Credo a s velmi krátkými částmi Sanctus a Agnus. Páté a šesté ordinarium je v podstatě requiem, vynechává části Gloria a Credo a pochopitelně připojuje část Requiescat in pace.

Tendence k syllabické dikci se projevovала dost běžně v našich rukopisných pramenech, např. již ve Svatovítském pontifikálu z přelomu 13.- 14.stol. /sign. NM XIV B 9/, nebo i v rukopise vyšebrodském /sign. H-42, Vyšší Brod/ z r.1410, který je zásadním pramenem české hudební historie 14.století, a který také vykazuje tendenci k syllabickému projevu, tedy na každou slabiku je psán samostatný tón. Koloraturu vykazuje nejvíce shora uvedený graduál františkánský, který je vůbec Václavovu graduálu nejbliže formátem, obsahem, notačním zápisem s posuvkou "b" i rázem zpěvů.

Pro klášterní dominikánskou půdu, na níž vznikl náš Václavův graduál je důležitou skutečností mezinárodní kodex hudebních semantických znaků a tím i nadnárodně srozumitelná obsažnost.

Historicky a slohově patří Václavův graduál kulturnímu ovzduší doby Karla IV., i když vznikl asi o dvě desítky let po smrti Karlově. Je inspirován myšlenkami Karla IV., který se o hudbě vyjadřuje ve Vlastním životopise ve 14. kapitole: "A od té doby jsem pojal úmysl zařídit, aby k její počtě byly v Pražském kostele každodenně zpívány hodinky slavné Panny tak, aby o jejím životě, skutcích a zázracích bylo na každý den čteno nové čtení. A to se potom také stalo." 18/ - Bylo to v roce 1343 - tedy ještě za doby, kdy byl Karel markrabětem moravským.

Obsah i jednolitý sloh našeho graduálu odpovídá nárokům a představám, které Karel od hudby požadoval.

Založením Karlovy univerzity, jejíž význam v hudební teorii není dosud prostudován, rozšířil se v Praze zřejmě hudební obzor francouzským vlivem. Byla importována teorie Johanna de Muris se základy tehdy nové černé mensurální notace, která označuje výšku i délku noty, ale nevyznačuje takty. Pomáhá rozvoji vícehlasé hudby. U nás se projevuje již jako

běžný typ na prahu 15.století, což předpokládá, že se během 14.století v Čechách aklimatizovala. Není náhodou, že tzv. Pražský kodex /sign. UK XI E 9/ sice původem snad ze strassburského kláštera klarisek ^{19/}, přináší celou řadu skladeb francouzského, jihoněmeckého a brabantského původu a mezi jinými autory i unikátní dvouhlasy Guillaumea de Machaut ^{20/}, v černé mensurální notaci, která se takto poprvé prezentuje v pramenu na českém území. Vliv těchto nových univerzitních teorií skladebných i notačních pochopitelně nemůžeme hledat ve Václavově graduálu, který v podstatě přináší tradiční látku.

Guillaume de Machat /1300 ? - 1377/, rozený v Champagni poblíže Remeše, významný skladatel, básník a rétorik byl ve službách Jana Lucemburského /1323 - 1337/, s nímž prožil mladá léta na sice dobrodružných, ale velkorysých a rytířských cestách. Na rozdíl od dosud publikované české historiografie a muzikologie konstatujeme, že v Čechách nezanechal mnoho hudebního vlivu. Ani jeho výrok v básni "La prise d'Alexandrie" /Dobytí Alexandrie/, kde jmenuje 35 hudebních nástrojů z pražské slavnosti z r.1364, nelze brát jako dokumentaci existence těchto nástrojů v Praze. Téměř doslova cituje totiž stejné nástroje v docela jiných okolnostech a v jiném prostředí ve své básni "Remède de la Fortune". Tedy celý výčet nástrojů nutno považovat za básnické klišé a nikoliv za historický údaj o životě hudební Prahy.

Doba Karla IV. byla jistě pro naše země i na poli hudebním dobou velmi plodnou. Umění neslo náboj gotických myšlenek rytířství, symbolůplné mystiky i světelné misie. Umění a zvláště hudba měla posilovat státoprávní myšlenky. Hudba řeholních rukopisů, mezi něž se řadí graduál Václavův, měla svůj smysl, řád i svou společenskou úlohu. Zachovala se velká řada notovaných rukopisných památek: graduály, antifonáře, misály, ordináře, sekvencionáře, lekcionáře, pontifikály, - tedy rukopisy s obsahem chorálního jednohlasého zpěvu.

Česká muzikologie se zabývala podrobně typickými národními a samostatnými rysy v těchto pramenech. ^{21/} V našem graduále však národnostní odlišnost není rozhodujícím měřítkem

jeho hodnoty. Naopak nadnárodní souvislosti středoevropské univerzality jsou dokladem velikosti a pokrokovosti Karlovy doby a jejich notovaných památek. V tomto smyslu tkví i hudební hodnota Václavova graduálu.

Pro Karlovu dobu je typické, že zcela ve smyslu gotického stylu se sžívalo mnoho hudebních žánrů a naprosto si uvědomujeme, že zachovaná notovaná hudba našich pramenů nebyla jediným znějícím uměním 14.století. Vždyť ze sekundérních pramenů více, že vedle teorie se stabilizovala i společenská funkce trubačů, loutníků i výrobců hudebních nástrojů. 22/

Ze druhé poloviny 14.století pochází pravděpodobně zápis s rhombickou notací nalezený na knižní vazbě ze 16.století (sign. Strahov inv.č. 290/Z1, tresor I.VII /M). 23/ Obsahuje zlomek hlaholského typu části Sanctus, Benedictus a Agnus. Vznikl pravděpodobně v emauzkém klášteře doby Karlovy. Jeho rhombická notace přináší krátký melodický úsek nevšední zpěvnosti v dorském modu. Je zcela neobyčejným faktem, že se v průběhu jedné stránky s různým textem celkem devětkrát opakuje, což se v této době téměř nenajde v latinských rukopisech. Hudba převažuje nad textem, je kolorатурně velmi bohatá a je úplně jiného typu než je melismatika našeho Václavova graduálu.

Autoři - skladatelé, ještě více než literáti a básníci, zůstávají v Čechách doby Karlovy v anonymním pozadí. Přesto však připisujeme některá díla peru Jana z Jenštejna básnický i hudebně; dále známe jméno hudebního tvůrce Mistra Závíše ze Zap, který byl jedním z absolventů a prvních mistrů Karlovy univerzity.

Podíváme-li se z nadhledu na řadu hudebních rukopisů doby Karlovy, tedy doby předhusitské, vstupuje mezi ně dosud hudebně nezhodnocený graduál Václavův jako významná a cenná památka. Přináší vklad naší hudební minulosti svou slohovou jednoduše chorálního typu, dále množstvím a růzností liturgických tvarů /forem/, zajímavou melismatikou i při přísné povaze dominikánského řádu i pozoruhodnou citací celého mešního ordinaria.

Rozmnožuje ne příliš početné řeholní prameny, zapsané chorální notací "romana", která v Čechách byla překryta českou rhombikou právě ve vývoji hudby 14.století.

Graduál Václavův je pramenem, který konzervuje hudební tradici předešlého století a je svědkem vysoké pěvecké úrovně v řeholním pražském prostředí v blízkosti Karlovy univerzity.

Nemůžeme v něm hledat prvky převratné evoluce, ani stopy národní, nezaznamenává rys zběžnosti, chvatu, ani nového kvasu, neboť chce být svědectvím trvalosti a řádu. Slohově je každý chorálový typ do sebe uzavřen a svým obsahem jakoby ohraničen. Proto se jej nemůže dotknout vývoj nové hudby, ani hudební teorie, neboť nesnadno a nevýrazně přijímá nové slohotvorné podněty a pro náš dnešní vkus jaksi staticky, jednoduše a uniformně prochází dějinami staletí. Proto se u rukopisu s obsahem chorálu nedá podle hudby samé určit jeho vrocení, neboť tato hudba na sobě nenese stopy času. Vrocení je dáno jinými historickými okolnostmi, vyplývá ze stránky literárně obsahové a výtvarné.

Proto ani hudba Václavova graduálu nezaznamenává stopu nového slohu, který téměř lomcuje hudebním světem 14.století. Chorál nechce vidět žádná životní vzrušení a dramatický moment života překlenuje svou již tehdy staletími odměřenou a vyrovnanou cestou přes propasti a výšiny tohoto světa.

Tedy v tomto smyslu doplňuje hudba Václavova graduálu uměnímilovné a impulzů plné kulturní ovzduší 14.století inspirované vysokým intelektem Karla IV.

P o z n á m k y.

- 1/ Michal Svatoš: Graduale Magistri Wenceslai, Praha 1976, str. 4. Graduale "Magistri Wenceslai je uloženo v Archivu Univerzity Karlovy, fond rukopisy A
- 2/ Heinrich Bessler: Die Musik des Mittelalters und der Renaissance, Potsdam 1931, str. 91-92
Bernard Gagnepain: La musique française du Moyen Age, Paris 1977, str. 7
- 3/ Josef Hutter: Česká notace, Nota choralis, Praha 1930, str. 111
- 4/ Václav Plocek: Catalogus codicum notis musicis instructorum, Pragae 1973, str. 310-314
- 5/ Václav Plocek: ibidem str. 500 - 503
- 6/ " " ibidem str. 490 - 493
- 7/ " " ibidem str. 495
- 8/ " " ibidem str. 499-500
- 9/ Josef Trška: Rétorický styl a pražská univerzitní literatura ve středověku, Praha 1975, str. 50-51
- 10/ Jitka Snížková: Pražské hudební prameny doby Karla IV., Lidová demokracie 13.5.1978
- 11/ Heinrich Bessler: Die Musik des Mittelalters und der Renaissance, Potsdam 1931, str. 80 - 91
- 12/ Bruno Stäblein: Graduale, v "Musik in Geschichte und Gegenwart", Kassel-Basel 1956, str. 654
- 13/ Otto Ursprung" Die katholische Kirchenmusik, Potsdam 1931, str. 94
- 14/ Jan Vilikovský: Písemnictví českého středověku, Praha 1948, str. 65
- 15/ Hieronim Feicht: Studia nad muzyka polskiego średnio-wieczna, Warszawa 1975, str. 281
- 16/ Manfred Bukofzer: The origins of the cyclic Mass, Studies in Medieval and Renaissance Music, New York 1950, str. 217 - 218
- 17/ T.Maciejewski: Graduale Fratrum Minorum, Warszawa 1961,
- 18/ Vita Caroli Quarti /Karel IV. - Vlastní životopis/, Praha 1978, str. 131 překlad z latiny Jakub Pavel.
- 19/ Friedrich Kammerer: Die Musikstücke des Prager Kodex

XI E 9 Brno 1931

- 20/ Jitka Snížková: Les traces de Guillaume de Machaut dans les sources musicales à Prague, - Kongres v Remeši v dubnu 1978 /Kongresová kniha v tisku/
- 21/ Zdeněk Nejedlý: Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách, Praha 1904, reedice 1954
- 22/ Jan Racek: Česká hudba, Praha 1958, str. 42, 46 a 50
- 23/ Za upozornění děkuji Dr. V.Huňáčkovi

Je zcela přirozené, že univerzity, které spolu "sousedí", jejichž sídla leží v navzájem nepřiliš dalekých místech, pravidelně spolupracují, pěstují plodnou vědeckou soutěž a všestranné styky nejrůznějšího druhu. Tak tomu bylo a je i v případě pražské a brněnské univerzity. Ale historický vývoj a obecné podmínky českého kulturního života v minulosti způsobily, že vztah mezi těmito dvěma vysokými školami byl od počátku ještě daleko užší, než je to jinak běžné. Připomeňme si, že už sám zápas o to, aby se Karlova univerzita po dlouhém údobí pro národ nepříznivém stala opět českou, byl veden s přesvědčením, že ani příznivý výsledek tohoto úsilí nemůže být konečným vítězstvím, nebude-li doprovázen založením druhé české univerzity, univerzity na Moravě. A je přitom zajímavou (a ne snad zcela náhodnou) skutečností, že prvním, kdo takový názor veřejně vyslovil, kdo již v roce 1867 vytyčil požadavek, že po zdárném vyřešení otázky československé Karlovy univerzity bude zapotřebí pomýšlet na druhou českou univerzitu, byl právě profesor lékařské fakulty Univerzity Karlovy, Jan Evangelista Purkyně^{1/}, světový vědec, jehož jméno nese nyní brněnská Alma mater. Tento program, požadavek existence nejméně dvou českých univerzit, nešlo řešit najednou a v podmínkách habsburské monarchie narázela jeho realizace na velké obtíže. V době trvání Rakouska-Uherska se podařilo uskutečnit jen jeho první část: v roce 1882 byla pražská univerzita rozdělena na dvě samostatné vysoké školy, českou a německou univerzitu. Česká "Karlo-Ferdinandova" univerzita v Praze (jak se až do roku 1918 oficiálně jmenovala) nikdy nespustila se zřetele požadavek zřízení druhé české univerzity a podnikla četné kroky k jeho uskutečnění. Vedle uspořádání řady manifestací a jiných veřejných akcí na podporu založení univerzity na Moravě, k nimž popud dávali jednou profesori, jindy zase studenti, vedle přednášek na toto téma a rezolucí požadujících zřízení druhé české univerzity, se

1/ Učinil tak v projevu na schůzi prof.sboru LFUK v Praze, 21.1.1867. Srov.: J.E.Purkyně, Sebrané spisy IX, Praha 1965, str. 114.

pražská univerzita zabývala také přípravou učitelských a vědeckých sil pro tuto univerzitu. Řada docentů, kteří se na Karlově univerzitě v letech 1900 - 1918 habilitovali, se pak vskutku stala profesory nové univerzity. Nicméně k založení brněnské univerzity došlo až po vzniku samostatného československého státu, v lednu roku 1919.

Rychlý rozvoj nové vysoké školy ukázal, že doba pro její vznik byla plně zralá. Druhá česká univerzita se nestala univerzitou druhořadou a záhy se ukázalo, že bude důstojnou partnerkou své starší sestry. Soutěž na vědeckém poli pak byla vskutku plodná a stimulující a nepřekážela na druhé straně nijak kolegiálním a přátelským stykům v rovině institucionální i osobní. Při významných událostech v životě jedné univerzity nikdy nechyběli zástupci univerzity druhé, ať šlo o instalace rektorů, různé oslavné akce nebo smutěční příležitosti, příbuzná pracoviště obou škol si navzájem vyměňovala publikace, atd. To vše patřilo k běžnému životu obou škol a písemné dokumenty o podobných událostech se uchovaly - pokud vůbec existují - velmi kuse a roztráštěně. Něco málo zachycují ročenky obou univerzit, něco se najde ve spisových materiálech rektorátů a jednotlivých fakult, ale žeň je to v každém případě hubená a nemůže vystihnout v pravé podobě, co jedna univerzita pro druhou znamenala.

A tak za dokumenty, jež zachycují a osvětlují vztahy mezi oběma univerzitami jinak a lépe než náhodně roztroušené poznámky, vděčíme opět jen mimořádným okolnostem. Příležitostí, jež dala vznik podobným dokumentům, byla například chystaná úsporná opatření v oboru vysokých škol v letech 1933 - 1934, která nejenže rozčeřila klidnou hladinu života ústavů, jichž se blíže či vzdáleněji dotýkala, ale vzrušila celou československou veřejnost. Důsledky velké hospodářské krize tehdy těžce dolehly na státní rozpočet a hledaly se cesty k jeho ozdravení. Výzvy k šetrnosti našly ovšem na vysokých školách patřičný ohlas, ale pokud tato šetrnost byla zaměřena nesprávným směrem a ve svých důsledcích mohla vést k těžkým kulturním ztrátám, nemohly univerzity mlčet. A šlo tehdy právě o mladou brněnskou univerzitu: byla ohrožena v samých kořenech svého bytí, protože se vyskytly vážné návrhy (a došly

ohlasu i na vysokých místech), aby v rámci úsporných opatření byly zrušeny dvě z jejích čtyř fakult, přírodovědecká a filozofická. Brněnská univerzita ovšem protestovala a rázně vedla boj za zachování své celistvosti. Na jeho podporu měla vážné argumenty pozitivního i negativního rázu, jež by se stručně daly redukovat na dvě maximy: vznikla by nesmírná škoda kulturního rázu a ekonomicky by se přitom ušetřilo zanedbatelné málo. Brněnská univerzita nebyla ve svém zápase nijak osamocena, dostalo se jí značné podpory ze strany veřejnosti a je zajímavé, že se za ni stavěly především levě politicky orientované kruhy včetně Komunistické strany Československa.

Osud sesterské univerzity nezůstal pochopitelně lhostejný ani Karlově univerzitě: zde nešlo o osobní nebo stavovské zájmy, v sázce byla věc české vědy, celé národní kultury. Proto i Karlova univerzita prostřednictvím svých oficiálních představitelů, ale zároveň se souhlasem a ve jménu celé akademické obce několikrát pozvedla hlas na obranu celistvosti brněnské univerzity. Zápas po více než ročním úsilí skončil vítězně: brněnská univerzita zůstala neokleštěna a mohla zdárně pokračovat ve své práci až do osudného listopadu roku 1939...

K osvětlení postoje Karlovy univerzity vůči zamýšlenému redukování univerzity v Brně jsme shromáždili celou řadu materiálů, které zde nyní otiskujeme. Na prvním místě jsou to čtyři memoranda a prohlášení k dané otázce, která vzešla z Karlovy univerzity, nebo na jejichž vypracování se zástupci této univerzity podíleli, a za druhé pak výňatky ze zápisů ze zasedání akademického senátu UK a dalších shromáždění, na nichž se svrchu zmíněné dokumenty připravovaly či schvalovaly a jiné citace obdobného druhu, jež uvedené dokumenty tak či onak doplňují.

Uveřejňujeme zde vždy nejprve daný dokument, pak doprovodné materiály k osvětlení jeho vzniku (nebo i k jeho ohlasu) a nakonec následují ediční poznámky, vysvětlivky a komentáře k otištěným textům. Dokumenty řadíme v chronologickém pořadí takto :

1) Memorandum o úsporných návrzích v oboru vysokého školství

(vzešlé z porady zástupců pražské, brněnské a bratislavské univerzity, svolané na podnět rektora UK, prof.dr.Kimly) z 25.srpna 1933.

- 2) Projev profesorského sboru pražské filozofické fakulty pro zachování filozofické fakulty Masarykovy univerzity (přijatý na schůzi profesorského sboru 26.října 1933 a uveřejněný o pět dní později v Lidových novinách).
- 3) Provolání rektorů čs. vysokých škol (zveřejněné 19.6.1934).
- 4) Protest akademického senátu Karlovy univerzity v Praze proti restrikci Masarykovy univerzity (přijatý na schůzi AS dne 8.6.1934 a odeslaný ministerstvu školství dne 19.6.1934).

Dokumenty a doplňující materiály, které zde otiskujeme v úplném znění nebo ve výtahu, jsou uloženy v Archivu univerzity Karlovy, ve Státním ústředním archivu v Praze nebo v Archivu univerzity J.E.Purkyně v Brně; některé konečně přebíráme ze soudobého denního tisku.

1. MEMORANDUM O ÚSPORNÝCH NÁVRZÍCH V OBORU VYSOKÉHO ŠKOLSTVÍ V Praze dne 25.srpna 1933

Podněty a návrhy úsporné komise, o nichž přinesly zprávu denní listy, zasahují do celé soustavy našich vysokých škol tak pronikavě, že bude třeba podrobiti celý soubor vytčených otázek bedlivé, klidné úvaze a věcnému posouzení, nemají-li místo očekávaných úspor vzejítí státní správě nová, namnoze tíživá vydání a nedozírné škody národní osvětě i rozvoji vědeckého bádání v našem státě.

Vedeni touto snahou sešli se na podnět rektora univerzity Karlovy prof.Dr.Kimly zástupci univerzity Karlovy, univerzity Masarykovy v Brně a univerzity Komenského v Bratislavě dne 18.srpna 1933 v Praze a pojednali o chystaných úsporných návrzích z hlediska odborného.

Na této společné poradě přijato bylo stanovisko vyložené v přiložených pamětních spisech příslušných profesorských sborů, k nimž podáváme tento výklad úhrnný:

I. Masarykova univerzita v Brně.

Chystaná opatření úsporná by nejtíže postihla Masarykovu univerzitu v Brně, poněvadž se navrhuje

- a) zrušiti přírodovědeckou fakultu této univerzity;
- b) sloučiti filozofickou fakultu brněnskou s fil. fakultou univerzity Komenského v Bratislavě.

Podepsaní zástupci tří univerzit jsou přesvědčeni, že z důvodů úsporných, z důvodů vědeckých, kulturních i hmotných není možné provést tyto návrhy.

A. Důvody vědecké, kulturní, národní a sociální.

1./

Není třeba podrobně zdůvodňovati, že zamýšlené okleštění by vlastně zničilo univerzitu, která může své poslání v oboru národní kultury a vědeckého bádání zdárně plniti jen tehdy, má-li onu širokou základnu duchovněnou a exaktní, kterou tvoří právě fakulta filozofická a přírodovědecká. Bez nich zůstanou obě zbývající fakulty právnická i lékařská pouhým torzem a budou živořiti, poněvadž posluchači budou zbaveni možnosti doplňovati jak své vzdělání všeobecné, tak svá studia odborná. Osvětový a výchovný význam vysoké školy takto okleštěné by hluboce poklesl a místo univerzity by prodlelím let vznikly jen jakési akademie právnická a lékařská.

Dnes jest více než kdy jindy třeba, aby univerzitám zůstala zachována ona univerzitas studiorum, onen souborný soubor nauk, jež se jménem univerzity spojuje celý vzdělaný svět po osm století.

Vítězství idealistického názoru světového, snaha po nové syntéze, jakož i usilovné hledání nových cest ve všech oborech vědeckých nezbytně vyžadují, aby posluchačům byla dána možnost vzdělání širšího i hlubšího.

Právník ani medik se dnes neobejdou bez psychologie, sociologie, ani bez průpravy jazykové, ale kromě toho celá řada oborů vědních poutá posluchače fakulty lékařské k fakultě přírodovědecké, jako zase právníkovi jest nezbytná skupina filozoficko-historická. Naproti tomu potřebuje likngvista,

zejména fonetik, poznatků laryngologických, psychologovi jest důležitou oporou psychiatrie, sociolog i historik hledají poučení u národního hospodáře atd. Úhrnem lze říci, že univerzita o čtyřech fakultách tvoří nedílný celek a každé násilné porušení této organické jednoty znamená vlastně zničení univerzity. Podrobnější výklady o vzájemných vztazích jednotlivých fakult podávají memoranda fakulty přírodovědecké a filozofické Masarykovy univerzity připojená v přílohách.

2./

Vedle důvodů čistě naukových je třeba přihlédnouti také k důvodům obecně kulturním, národním i sociálním. Založením Masarykovy univerzity v Brně byl dokončen zápas, jež vedlo několik pokolení našich vůdčích pracovníků politických i kulturních téměř po osm desetiletí. Důvody, které byly sebrány v přechytných memorandech a prohlášeních, dokazují- cích nejen právo našeho národa na druhou vysokou školu, nýbrž i nezbytnost této instituce, nepozbyly na vážnosti ani dnes a právě T.G.Masaryk památným heslem odůvodnil nutnost univerzity, která nese jeho jméno, ukázav, že potřebujeme dvou univerzit, máme-li míti jednu.

Země Moravskoslezská, nejčestější oblast zemí historických, jistě má právo, aby se jí dala možnost plného života kulturního, jehož složkou nad jiné významnou, jest právě univerzita. Přes svou velikou početní převahu dosáhl živel český v zemi Moravskoslezské teprve v samotném státě plné možnosti dalšího zdárného vývoje, poněvadž nepříznivá soustava vládní uměle zdržovala zejména ve městech vítězství samozřejmě většiny. Jest třeba míti na mysli, že země Moravskoslezská právě v tomto směru potřebuje více péče zejména ve městech, jimž se dostalo české správy teprve po roce 1918. Masarykova univerzita v Brně si jest od svého založení vědoma této povinnosti kulturní. Zejména členové fakulty filozofické a přírodovědecké proslovili prodlením let na tisíce přednášek v extensích i v jiných sdruženích osvětových ve všech městech země Moravskoslezské, činně se zúčastnili práce ve všech sdruženích vlastivědných a lze říci, že výsledky jejich práce vděčně uznávají všichni lidé dobré vůle.

Přírodovědecká i filozofická fakulta jsou ovšem povahou svých vědních oborů především povolány k práci vlastivědné v oblasti moravskoslezské. Toto své poslání také zdárně plní a mohou s oprávněnou hrdotí ukázati na řady svých publikací, přihlížejících právě k důležitým námětům rázu vlastivědného. Studium jazykové (dialektologie), dějiny literatury i bádání dějepisné, práce z dějin hudby i umění, výzkum přírodovědecký jakož i jiné obory, v nichž členům obou fakult Masarykovy univerzity přísluší místa vynikající, objasňující zemi i lid v oblasti moravskoslezské tak všestranně a důkladně, že by z násilného přerušení této činnosti vzešla nenahraditelná škoda kulturnímu rozvoji našeho národa. Prezident Masaryk při své návštěvě univerzity výslovně uznal onu moravskou osobitost vědecké práce na univerzitě, která nese jeho jméno a vybízel profesory, aby v tomto směru pokračovali. Je možné zničiti tuto slibnou práci násilným opatřením a porušiti organický rozvoj českého živlu v zemi, která zůstává velikou kulturní nadějí našeho národa? Vážnost dnešní tísně hospodářské jistě každý uznává, avšak všichni věříme, že jde o zjev rázu přechodného. Právě proto není možné řešiti v oboru vysokého školství přechodní krizi opatřeními rázu definitivního, která by tak závažně porušila kulturní vývoj národní.

Avšak úsporné návrhy na zrušení dvou fakult Masarykovy univerzity nepřihlížejí k souboru předůležitých důvodů sociálních. Jako jeden z důvodů pro zrušení se uvádí také nával na fakulty přírodovědeckou a filozofickou a smutný hmotný stav kandidátů. Mýlí se však ti, kdož se domnívají, že zrušením obou fakult se sníží nával posluchačů. Již dnes lze říci, co by se stalo, kdyby Masarykova univerzita pozbyla svých dvou fakult: Proud posluchačů by se vrátil především do Prahy a studenti moravskoslezští by pak pracovali za podmínek sociálních mnohem nevýhodnějších. V Brně mají možnost zůstávati ve styku s domovem a tím si přece jen usnadňují výživu a snáze si opatřují ostatní potřeby, kdežto v Praze by na ně tíže doléhal nedostatek. Není přece lhotejné, vydáme-li ročně několik set mladých příslušníků svého národa na pospas bídě sociální, bytové tísní a smutným následkům

nedostatečné výživy.

Rušením fakult se nemůže zmírniti příliv posluchačů. Jde o jev sociální, který upraví život sám tvrdou nutností důsledků hospodářských. Starší učitelé akademičtí si připomínají, jak často již zažili příliv i odliv posluchačů v různých oborech. Před válkou na příklad nadbytek auskulantů způsobil těžkou hmotnou tíseň v oboru soudní služby, v jiných letech zase nával kandidátů učitelství na školách středních postihl absolventy fakult přírodovědecké i filozofické, avšak těmito jevy - jistě smutnými - nikdo nemůže odůvodnit návrh na rušení příslušných fakult. Jest třeba důrazně připomenouti, že univerzitu nemůžeme pokládati jen za odbornou školu, vychovávající různé kategorie státního úřednictva, nýbrž především za ústav badatelský, který pečuje o vědecký rozvoj národní. Přesto si všechny státy a všichni národové tak bedlivě opatrují své vysoké školství jsouce si vědomi toho, že chrání jednu ze základních složek své národní kultury.

B. Důvody hmotné.

Bylo by lze namítnouti, že tyto důvody neobstojí v dnešní krajní tísní státních financí, kdy jest třeba pronikavých rozsáhlých úspor ve všech oborech státní správy. Avšak právě hmotné důvody zřejmě dokazují, že by se zrušením obou fakult brněnských nešetřilo nic, naopak státní správě by vzešla značná vydání, jak okamžitá, tak trvalá. Pamětní spisy fakult jak přírodovědecké i filozofické Masarykovy univerzity přinášejí pádné doklady, jaké škody by způsobil zrušení, po příchodu přestěhování ústavů, zařízených velikým nákladem a obětavou dlouholetou prací četných profesorů. Odkazujeme na připojené přílohy, poněvadž by bylo zbytečné, opisovati čísla tam uvedená. Pokládáme právě stránku finanční za velice závažnou. Ze všeho vyplývá, že jest nezbytné nutno, aby o námětech úsporné komise, pokud se týkají vysokých škol, byly především slyšeny akademické úřady vysokoškolské a příslušní odborníci. V těchto kruzích se všeobecně uznává, že bude nutno dosáhnouti dalších úspor účelným soustředěním, jako i snížením nákladů pracovního postupu, avšak bude třeba jednati

opatrně, poněvadž nepromyšlená, překotná opatření by způsobila těžké škody hmotné. Vysoké školy ostatně již plně osvědčily svou snahu dosáhnout úspor, jak dokazuje soustavné snižování rozpočtu od roku 1926. O tom o všem podávají přípojená memoranda přesvědčivé doklady číselné.

Úhrnem: Zrušením dvou fakult při Masarykově univerzitě v Brně by se neušetřilo nic. Zemi Moravskoslezské a celému národu by se však způsobily těžké škody kulturní.

II. Univerzita Karlova.

Uvedené návrhy úsporné by poškodily také univerzitu Karlovu, jedno z nejvýznamnějších středisek našeho kulturního života, posvěcené slavnou tradicí šesti století.

Zrušením přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity by zbyla jediná fakulta přírodovědecká na univerzitě Karlově; příliv posluchačů by záhy způsobil tíseň a zhoršil by podmínky pracovní. Povolání odborník prof.dr. B.Bydžovský (srv. článek v Lidových novinách ze dne 3.srpna 1933, č.384) ukázal, že zrušením přírodovědecké fakulty brněnské byla by těžce poškozena také přírodovědecká fakulta univerzity Karlovy. Tu nejde už jen o úsporné opatření, tu jde o bytí či nebytí československé vědy přírodní, o jeden z důležitých statků duchovních a proto je třeba veliké opatrnosti. Jistě bude lze dosáhnouti úspor také na přírodovědecké fakultě, ale bylo by zhoubné zasáhnouti nejvyšší zájmy duchovní opatřeními, jimiž by se nedosáhlo hmotných úspor, úměrných těžkým škodám kulturním. Příklad okolních národů dokazuje, že jinde tuto oblast duchovou všemožně chrání před rušivými vlivy těžké tísně hmotné.

Filozofická fakulta univerzity Karlovy by také trpěla škodu zrušením filozofické fakulty brněnské. Nepřízeň bývalých rakouských vlád způsobila, že odborné bádání o řeči a literatuře české, o národopise jakož i o jiných oborech vlastivědných si jen těžce dobývala místa na katedrách univerzity Karlovy.

Na Moravě a ve Slezsku byl živel český všemožně potlačován zejména ve školství a v jiných oborech kulturních, po-

něvadž vládnoucí menšina si byla vědoma toho, že rozvoj školství posiluje národní uvědomění a že by urychlil pád nepřirozené nadvlády. Proto jest právě v zemi Moravskoslezské třeba zvýšené práce. Kromě toho však tyto oblasti podávají vlastivědnému bádání soubor problémů tak závažných a zajímavých, že jest nezbytně třeba, aby země Moravskoslezská měla své vědecké středisko, řídicí výzkum a doplňující v tom směru naukovou práci pražskou.

Vedle těchto škol řádu nepřímého by univerzitu Karlovu zasáhla úsporná opatření přímo také tím, že se pomýšlí na to, aby teologická fakulta byla přestěhována do Olomouce. (...)

III. Univerzita Komenského.

Ohlašujíc zrušení filozofické fakulty brněnské, návrhy úsporné komise žádají, aby se řádně vybuodovala filozofická fakulta univerzity Komenského v Bratislavě. Jest však třeba připomenouti, že tohoto účelu by se nedosáhlo mechanickým přestěhováním filozofické fakulty z Brna do Bratislavy, poněvadž bratislavská fakulta vyrůstá z prostředí zcela jiného a má také jiné úkoly a jiné poslání. Univerzita Komenského má býti vskutku a také již jest ohniskem vědeckého bádání o Slovensku, vedle toho však má povinnost bedlivě přihlížeti také v Podkarpatské Rusi, jakož i východnímu sousedovi našeho státu. Řádné, účelné vybudování této fakulty bude nepochybně vyžadovat řady kateier, jež dnes v Brně nejsou zastoupeny (např. katedry dějin východoevropských, východoslovan­ského umění atd.); jen tak bude dosaženo cíle, který tanul na mysli zakladatelům univerzity, jen tak bude dosaženo výsledků, o něž naše kulturní politiky pojatá z vyššího hlediska světového nezbytně musí usilovati. Po stránce hmotné by nebylo dosaženo úspor nijakých, jak podrobně dokazuje připomený pamětní spis filozofické fakulty univerzity Karlovy.

IV. Závěr.

Zástupci univerzity Karlovy, univerzity Masarykovy i univerzity Komenského prohlašují, že jsou ochotni spolupracovati s povolányými kruhy v tom směru, aby v dnešní hmotné

tísni bylo dosaženo pokud možno největších úspor v nákladu na vysoké školství. Avšak úsporná opatření by se změnila v těžké hmotné škody, kdyby se nedbalo organického vývoje našich vysokých škol, a kdyby se nepromyšleně rušením nebo stěhování zničily fakulty, jež se tak slibně rozvíjely. Byla by to těžká pohroma nejen pro naše vysoké školství, ale i pro rozvoj naší národní kultury. Mějme na paměti, že právě svou vyspělostí kulturní jsme překonávali nepřízeň poměrů v době, kdy jsme se domáhali samostatnosti politické. Dnešní nejistota nám přikazuje, abychom se nezbavovali možné opory, kterou přináší každému národu zdárný rozvoj kulturní.

Prof. MUDr. R. Kimla
rektor Karlovy univerzity

- - - - -

1 a. Poznámky ze schůze zástupců univerzity Karlovy, Masarykovy a Komenského, jež se konala 18. srpna 1933 na rektorátu univerzity Karlovy v Praze.

Děkan přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity prof. Dr. Vojtěch S u k doporučuje oznámiti vládě, že fakulty samy projevíly dobrou vůli k úsporám tím, že zřídily své úsporné komise; mnoho již se uspořilo omezením nákupu knih, zmenšením počtu odebíraných časopisů, tím, že tytéž odborné časopisy neodebírají se v několika ústavech atd. Zrušením přírodovědecké fakulty osobní náklad se nezmenší ani u profesorů, ani u asistentů /: jistě budou poslání na střední školy:/, ani u zřizenců. Jediné přicházejí v úvahu renunerační za vedení ústavů. Při skutečnosti, že vybudování přírodovědecké fakulty brněnské stálo náklad cca 50,000.000,- Kč, úspora jednoho milionu Kč, když fakulta přestane existovat, je nepatrná.

Děkan filozofické fakulty brněnské profesor Dr. František T r á v n í č e k v úvodu děkuje, že podnět k této poradě, která má se zabývatí návrhy výboru parlamentní úsporné a kontrolní komise, vychází z univerzity, která není tangována. Uvádí konkrétní data, jakého finančního efektu by se do-

cílilo přenesením filozofické fakulty do Bratislavy a naproti tomu jaká vydání by vznikla okamžitě a jaká trvale. Data jsou uvedena ve finanční příloze k memorandu filozofické fakulty.

Pro rok 1933 dotace činily 138.200,- Kč, na spisy 41.000,- Kč, takže vědecká výzbroj filozofické fakulty stojí celkem Kč 180.000,-- V osobních výdajích úspor by se nedocílilo.

(...)

Děkan přírodovědecké fakulty profesor Dr. Emil S ch o e n b a u m pronáší osobní projev, jistě však bude i názorem většiny sboru. Zrušením brněnské přírodovědecké fakulty posluchači přešli by na stejné obory do Prahy, v Praze by bylo třeba ústavy rozšiřovat. Proti zrušení mluví ideová stránka otázky, přírodovědecká fakulta brněnská zdárně se rozvíjí, a existující fakulty mezi sebou zdárně vědecky soutěží. Z výkyvů rozpočtových nelze vyvozovati trvalých opatření a význam fakult nespočívá ve výchově absolventů, nýbrž mají také význam badatelský.

Děkan filozofické fakulty profesor Dr. Jiří H o r á k je toho názoru, že příliv posluchačstva na vysoké školy nutno regulovat na školách středních /: počátkem nového školního roku podle počtu žáků střední školy bude nutno zřídit 150 paralelek, což znamená přírůstek nových 300 profesorů:/ Rušením fakult nezmenšíme proto počet studované inteligence. Otázku tuto bude regulovat život sám. Upozorňuje, aby výsledek dnešní porady byl projev, kterým by se mohlo vystoupiti na veřejnost.

Na poradu se dostavil také byv pozván brněnskými profesory profesor brněnské techniky PhDr Karel Č u p r, který uvedl, že rozpočty na vysoké školy klesly ze svého maxima 139,4 mil. na 114 mil. o 24%, zatím co rozpočet oddělení odborných škol ministerstva školství vykazuje vzestup 40%.

Děkan filozofické fakulty Komenského univerzity v Bratislavě Dr. Josef T v r d ý podotýká, že sice tamní fakulta dosud není plně vybavena, přáním sboru však je vybavení organické, přenesení brněnské fakulty do Bratislavy by bylo náhlým

rozrušením myšlenkové kontinuity fakulty. Souhlasí s vypracováním společného memoranda, jímž všechny univerzity vystoupí na veřejnost.

Děkan H o r á k doporučuje, aby profesori S u k a T r á v n í ě k jako děkani obou postižených fakult vypracovali svá memoranda, sem zaslali, aby za ně mohli se postavit funkcionáři všech tří univerzit.

Profesor C i b u l k a doporučuje společnou redakci; memorandum, které podala každá fakulta ministerstvu bude dokladem. Ježto vláda o úsporných plánech bude jednat podle jeho informací po 15.září, věc tak nespěchá.

Děkan Schoenbaum upozorňuje, že veřejnost uvítala úsporné návrhy vládní. Nutno zvládnouti veřejné mínění, že rušení fakult by bylo neodpuštělnou škodou kulturní, nestavět se však na absolutně negativní stanovisko, spíše přinejmenší pro státní činitele a veřejnost něco pozitivního.

Děkan T v r d ý žádá rozdílný projev pro ministerstvo a pro veřejnost.

Děkan Trávníček je pro krátký projev, jímž se vystoupí na veřejnost jménem veškerého univerzitního světa a vypracovat memorandum, jak navrhuje profesor Horák.

Děkan S u k pokládá za důležité, aby vysoké školy přinesly úsporné pozitivní návrhy a přál by si vědět, kolik chce vláda uspořít na vysokých školách.

Profesor C i b u l k a podotýká, že na Karlově univerzitě existuje podobná komise; jistě všichni profesori by byli ochotni k restrikcím výdajů, avšak doporučuje, aby program úspor dělali členové vysokých škol, nikoliv politikové.

Děkan S c h o e n b a u m doporučuje koncentraci škol, aby v témže městě neexistovaly dvě různé vysoké školy s týmž posláním /: v Praze škola speciálních nauk při vysoké škole technické dala by se sloučiti s přírodovědeckou fakultou:/. V Praze existuje hospodářská správa provozu vysokých škol, čím snad se uspoří značné částky.

(...)

Profesor Z a v ř e l jménem úřadujícího rektora Masarykovy univerzity Vanýška děkuje za svolání.

Profesor Č u p r doporučuje, aby v memorandu se uvedlo, že položky pro vysoké školy byly registrovány jak po stránce osobní, tak věcné, snižováním dotací, že vážne vědecká práce, že vážne styk s cizinou. Doporučuje vyjmenovat úspory pro futuro, omezit nákladnost publikací pro veřejnost na minimum.

Projev pro veřejnost musí býti taktický opatrný.

Přerušení schůze - profesori C i b u l k a, H o r á k, S u k a T r á v n í č e k připravují projev pro veřejnost, jenž se pošle členům schůze.

Profesor C i b u l k a připojuje poznámku, aby společný projev učinil se hned, ostatní text aby fakulty poslaly do týdne.

Pozn.: Neuvádět, že se pracuje na elaborátu nových úspor.

Pro vládu: aby opatření nedělala se bez univerzit, aby zástupci vysokých škol před návrhy byli slyšeni.

Předsedal rektor Karlovy univerzity prof. MUDr. R. K i m l a

- - - - -

l b. Zápis o mimořádné schůzi akademického senátu Masarykovy univerzity, konané dne 10.října 1933 (úryvek).

Rektor uvádí, že dnešní schůzi svolal, aby se v akademickém senátu mohlo pojednati o návrzích úsporné a kontrolní komise, které se objevily v tisku a podle kterých měly býti zrušeny /nebo snad přeloženy - fakulta filozofická/ fakulty přírodovědecká a filozofická.

V obsažném sdělení podává podrobný obraz, co dosud z různých stran bylo podnikáno pro zachování celistvosti Masarykovy univerzity.

Zmiňuje se o dopisech prorektora Vanýška, které zaslal hned po prvních novinářských zprávách o rušení fakult na Masa-

rykově univerzitě ministru školství a národní osvěty a některým ministrům jiným, o pozvání ministra Šrámka, jenž k sobě pozval 2.srpna prorektora Vanýska a prorektora České techniky v Brně /prof. Fischera/, o memorandech obou fakult /přírodovědecké a filozofické/ zaslaných zvláště též ministru školství a národní osvěty, o schůzi svolané rektorem Karlovy univerzity v Praze Kimlou 18.srpna, o slyšení u ministra školství a národní osvěty Déreera, k němuž po několika odkladech došlo 23.září, a u ministra financí 25.září, jehož se zúčastnili zástupci univerzit Karlovy, Masarykovy /rektor Zavřel a děkan filozofické fakulty prof.Dr. Svoboda/ a Komenského.

Zástupci univerzit měli dojem, že se ministři po vývodech zástupců vysokých škol přesvědčili, že rušením českých vysokých škol by se mnoho neušetřilo.

Dokument 1 (Memorandum o úsporných návrzích atd.) je uložen v Archivu Univerzity Karlovy, fond: Akademický senát (dále AS), sig. V 166, kartón 243; tamtéž se nachází i dokument 1a (Poznámky ze schůze atd.). Dokument 1b přetiskujeme podle Zápisů ze schůzí AS MU, I. díl, 1919-1935, uložených v archivu UJEP (kopie se najdou též ve Státním ústředním archivu, fond MŠANO, sig. 5 I A 1, kartón 1111).

Z prvních dvou dokumentů jsme oproti originálu vypustili několik pasáží /označených v textu (...)/, které se netýkají přímo ani nepřímo brněnské univerzity a pojednávají většinou o otázce možného přeložení teologické fakulty UK do Olomouce, v jednom případě o interních záležitostech brněnské techniky (vystoupení prof. Čupra na schůzi zástupců univerzit). Na konceptu Memoranda o úsporných návrzích byl na konci připojen dovětek:

Doručeno delegací, kterou vedl prof. Domin ministrům: dr. Dérerovi a Traplovi a předsedovi vlády Malypetrovi. Současně zasláno poštou zmíněným pádnm.

14.9.1933

Memoranda přírodovědecké a filozofické fakulty brněnské univerzity, o nichž se hovoří ve všech třech otištěných dokumen-

tech, poskytují další zajímavé osvětlení problematiky zde probírané: pro jejich značnou délku je však nemůžeme otisknout, proto uvádíme jen odkaz: první z nich je zařazeno v konvolutu V 166 (spolu s dokumenty l a la), obě je možno najít ve Státním ústředním archivu, fond MŠANO, sig. 5 I 2 A, kartón 1115).

Pokud jde o dokument lb, je to výňatek z bodu II. citované schůze, nadepsaného: Celistvost Masarykovy univerzity /Rušení fakult/: doplňuje údaje o iniciativě UK tím, že ji zařazuje do širšího kontextu akcí, podnikaných na uchránění celistvosti brněnské univerzity.

2 Projev profesorského sboru pražské filozofické fakulty pro zachování filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Profesorský sbor filozofické fakulty univerzity Karlovy pojednal 26. t.m. o návrh na zrušení filozofické fakulty univerzity Masarykovy v Brně a usnesl se jednomyslně na tomto prohlášení :

Jsme plně přesvědčeni, že navrhované zrušení filozofické fakulty brněnské by nejen nepřineslo výhod, které se od něho očekávají, nýbrž, že zvláště by bylo těžkým poškozením naší národní kultury vědecké. Důvody proti tomuto návrhu byly několikrát vyloženy podrobně a jejich přesvědčivosti nic neubírá to, že je vyložili především profesori postižené fakulty. Nechceme zejména znovu rozbírat optický klam, na němž je založeno mínění, že by se zrušením filozofické fakulty univerzity brněnské dosáhlo podstatných úspor. Uvádíme jen některé momenty, kterými by se zrušení filozofické fakulty brněnské přímo nebo nepřímo dotklo fakulty naší a chceme tím posílit akci, kterou ve věci samé podnikl akademický senát a loňský i letošní rektor Karlovy univerzity.

Zrušením fakulty brněnské by vzrostl nával posluchačstva na fakultě pražské, posluchači již beztoho přetížené. Nelze si pomyslet, jak by vypadalo u nás studium třeba bohemistiky, germanistiky, romanistiky i samé filozofie, kdyby mělo posluchačů ještě přibýt. Těžko by bylo rozmnožovat počet

profesorů, protože by je nebylo kde v budovách fakultních umístit, a ostatně by to mnoho ani nepomáhalo. Zkušenost nám ukázala, že našim posluchačům nesvědčí, je-li některý obor vybaven přílišným počtem přednášek a cvičení. Mate je to a navyká je přebíhání a povrchnosti. Osobní styk profesora s posluchači, jehož důležitost vyniká čím dále tím důrazněji, je ovšem přitom také znesnadňován. Je možno říci, že fakulty středních rozměrů svědčí nám daleko lépe než fakulty rozměrů velikých, a proto se naše fakulta musí brániti tomu, aby zrušením filozofické fakulty brněnské ještě nenarostla.

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity není ovšem jen náhodným souborem profesorů a docentů pro účely ryze vyučovací jako nějaká střední škola. Je to také instituce vědecká, která za čtrnáct let existence si vytvořila vlastní pracovní atmosféru a stala se kolektivní individualitou. Vědecké práce jejích profesorů a docentů nejsou jen opakováním a doplňováním prací profesorů pražských, nýbrž jdou namnoze vlastními cestami za vědeckým poznáním. Publikační činnost brněnské filozofické fakulty to zřejmě ukazuje. Právě tato vědecká individuálnost brněnské filozofické fakulty podstatně obohacuje náš jinak stále ještě chudý život vědecký a je znamenitou vzpruhou i pro vědeckou činnost naši. Nesvědčilo by nám, aby se naše vědecké snahy braly jen jediným proudem. Čím více jednotlivých proudů, tím bohatší výsledky, neboť na vědecké problémy je zapotřebí útočit z různých stran. Do základů jdoucí ochuzení, které by pro náš vědecký život nastalo zrušením filozofické fakulty brněnské, by nemohlo vyvážit ani bohatší vybudování filozofické fakulty bratislavské. Místo kolektivních individualit tří byly by tu v oblasti filozofických fakult přece stále jen kolektivní individuality dvě, a mimo to se nesmí zapomínat na to, že filozofická fakulta bratislavská je a bude v nejdůležitějších svých oborech, v československé historii, v dějinách československé literatury a v dějinách československého jazyka, plně zabrána zvláštěními úkoly, které vyvěrají z vědeckého prozkoumávání materiálu slovenského.

Z těchto všech důvodů připojujeme se s plným přesvědčením k hlasům těch, kteří již před námi varovali rozhodující

činitele před osudným rozhodnutím.

2 a Zápis o I. sedění Akademického senátu Univerzity Karlovy, které se konalo 20.X.1933 o 4. hod. odpolední v zasedací síni senátní (úryvek).

Rektor podává zprávu o výsledku své intervence u ministrů školství, financí a předsedy vlády stran návrhu úsporné parlamentní komise na omezení vysokých škol. Ministr školství slíbil podporovat stanovisko vysokých škol a bojovat proti tomuto návrhu.

Rektor zdůrazňuje, že byl ujištěn, a ujištění ono dal si znovu opakovat, že v těchto věcech i jiných, týkajících se univerzit nebude jednáno bez slyšení univerzit.

Děkan fakulty filozofické, profesor Fischer, sděluje, že z podnětu komise seniorů profesorský sbor v příštím zasedání bude jednat o tom, aby sbor učinil projev o zamýšleném zrušení filozofické fakulty brněnské.

2 b Protokol o schůzi profesorského sboru filozofické fakulty Univerzity Karlovy, konané dne 26.října 1933 o 3.hod. odpolední v zasedací síni profesorského sboru (úryvek).

Proděkan prof. dr. J. Horák podal poté obšírnou zprávu. Především vyložil stanovisko, které zaujala Karlova univerzita v otázce zrušení univerzit. Filozofická fakulta univerzity Karlovy účastnila se 18.srpna 1933 schůze na rektorátě. Bylo zpracováno memorandum, které bylo odevzdáno deputaci, jež byla vyslána k ministru školství a národní osvěty dr. Dérerovi. Bolestným zjevem příznačným pro dnešní dobu je, že veřejnost nemá o vysoké školství toho zájmu, jak význam jeho vyžaduje. Tisk zaujal stanovisko naprosto vlažné.

Návrh komise seniorů, aby spor učinil projev k ohlašovanému zrušení filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně schválen jednomyslně. Usnesení, aby o této věci byla podána zpráva dennímu tisku.

2 c Text zprávy pro denní tisk a doprovodný dopis k ní.

V Praze dne 27.října 1933.

Vážené redakci Českého Slova
Národních Listů
Národní Politiky
Práva Lidu
Venkova
Lidových Novin
Prager Presse

Děkanství filozofické fakulty Univerzity Karlovy
v Praze žádá za laskavé bezplatné uveřejnění dole uvedené
zprávy.

Děkanství filozofické fakulty Univerzity Karlovy
O. Fischer
d ě k a n

Profesorský sbor filozofické fakulty Univerzity Karlovy usnesl se v své první podzimní schůzi konané 26.října 1933 na prohlášení, jímž doplňuje i shrnuje námitky proti ohlašovanému zrušení filozofické fakulty univerzity Masarykovy. Podrobné memorandům, jež navazuje na akci podniknutou rektorem Karlovy univerzity a bude podáno ministerstvu školství a národní osvěty, upozorňuje m. j. na škody, jež by z okleštění univerzity brněnské vznikly též univerzitám jiným, zvláště pražské Karlově. V témže sedění byla zřízena úsporná komise pro věci pražské filozofické fakulty.

2 d Doprovodný list k Projevu profesorského sboru atd.,
zaslanému Lidovým novinám.

27.října 1933

Vážené redakci

L i d o v ý c h N o v i n
v Brně, Česká 6

Se souhlasem profesorského sboru dovoluji si zaslati

text memoranda, na němž se usnesla včerejší schůze našeho sboru a o němž jsem - nechtěje listy ke dni 28. října zatěžovati podrobnostmi - rozeslal již stručnou zprávu; snad by však Lidovým novinám jakožto orgánu brněnskému právě tyto podrobnosti byly vítány.

V dokonalé úctě

O. Fischer

d ě k a n

2 e Doprovodný list k Projevu profesorského sboru atd.,
zaslanému ministerstvu školství.

30. října 1933

Ministerstvu školství a národní osvěty

v P r a z e

Podepsaný děkan dovoluje si sděliti, že v sedění profesorského sboru bylo dne 26. t.m. jednomyslně přijato memorandum, jehož text klade si za čest přiložiti.

Děkanství filozofické fakulty univerzity Karlovy

O. Fischer

d ě k a n

Dokument 2 přetiskujeme podle definitivního znění, jak je přinesly Lidové Noviny, r. 41, č. 541, str. 5, 31. října 1933. V konvolutu V 166, fondu AS (srovnej pozn. k dok. 1), uloženém v archivu UK jsou dva postupné na stroji psané koncepty tohoto prohlášení (druhý je přepis prvního s provedením rukopisných oprav, které do návrhu vepsal zřejmě sám děkan O. Fischer), které se od definitivního znění liší většinou jen ve stylistických drobnostech. Navíc proti němu obsahují koncepty pouze tuto pasáž na konci, jež navazuje na větu: "Z těchto důvodů připojujeme se atd.":

Je to naše právo i povinnost, neboť jde i o duchovní zájmy naší fakulty. Nezapomínáme také na to, že filozofická fakulta univerzity Masarykovy je tělem z těla našeho a že přemnoží

z nás se před válkou slovem i písmem účastnili boje o druhou českou univerzitu v Brně. Nikoho z nás ovšem tehdy ani nenapadlo, že instituce, jež byla výsledkem tohoto národního zápasu, by mohla být jednou ve své existenci ohrožována v době, kdy o svých kulturních věcech rozhoduje náš národ sám.

Takto zní závěr v druhém konceptu, na němž jsou již též vlastnoruční podpisy autorů projevu: Bidlo, Friedrich, Groh. V prvním konceptu byl závěr ještě vyostřen: "... by mohla být ohrožována parlamentem a vládou vlastního národa;" ale rukopisně byl opraven na pozdější znění.

Dokumenty 2 a + 2 b, osvětlující genezi dokumentu 2 (2 a kromě toho ještě ukazuje další průběh a osud akce zachycené v dok. 1 a 1 a), přejímáme ze Zápisů o schůzích AS UK (bod 4 daného zápisu), fond AS, sig. B 6/52, kartón 44, a protokolů schůzí profesorského sboru FF UK, 561/1933/34, uložených v archivu UK. Dokumenty 2 c, 2 d a 2 e jsou uloženy rovněž v archivu UK, fond AS, sig. V 166.

3 Provolání rektorů čs. vysokých škol.

V kritické době, kdy téměř po celoročním neklidu a nejistotě, blíží se k definitivnímu rozhodnutí návrhy po úsporách na českých vysokých školách, pokládají podepsaní rektoři za svoji povinnost upozorniti rozhodující činitele na tyto závažné okolnosti.

Těžce neseme, že návrhy na úspory ve vysokém školství, jež namnoze se nezastavily ani před rušením jednotlivých fakult a oborů, dály se i po ohrazení českého Ústředního spolku učitelů vysokoškolských, bez slyšení zástupců vysokých škol, ba že nejsou známy pravděpodobně ani úředním odborníkům.

Letošní rektorská konference ukázala podle dat obsažených ve státním rozpočtu na rok 1934, že navrhované úspory představují velmi malé položky ve státním vydání: zvláště nepatrným se jeví podle toho úspory, jež by vznikly zrušením jednoho odboru celé jedné vysoké školy na vysokém učení technickém v Praze, dvou fakult na Masarykově univerzitě, dvou

odborů na české technice v Brně a samostatné vysoké školy báňské v Příbrami. Táž konference konstatovala s politováním, že z veškerých úspor ministerstva školství uspořila se skoro polovina, to je 23 mil. Kč, na vysokých školách.

Chápeme plně, že v dobách krize nutno šetřiti; téměř všechny vysoké školy respektivě jednotlivé fakulty, ustavily úsporné komise, jejichž činností se uspořila slušná suma na režijních vydáních: nemůžeme však zamlčeti, že letošní výměra dotací je minimem sotva existenčním; přesto však vynasnažili se přednostově ústavu udržeti i za těchto velmi těžkých podmínek normální vyučování a vědecký chod, namnoze ne bez obtíží.

Neveřejnost a tajnost projednávání návrhů a nejistota o stanovisku ministerstva školství k jednotlivým z nich vede k veřejně diskutovaným dohadům a pověstem, že rozpočtové položky, předložené úsporné komisi, neodpovídají přesně dnešnímu stavu a obsahují čísllice namnoze vyšší, než vysoké školy skutečně dostávají. Je odůvodněný názor mezi úředními odborníky, že účelným hospodařením lze dosíci nejméně takových úspor, jako rušení vysokých škol. Podle zpráv prošlých denním tiskem návrh podaný ministerstvem školství parlamentní úsporné komisi obsahuje podstatné vady, takže není způsobilý, aby bylo možno podle něho učiniti rozhodnutí takového rozsahu, jako je rušení vysokých škol. Žádáme tudíž, aby tyto návrhy byly prozkoušeny.

Dovoláváme se po právu, aby vedoucí činitelé nerozhodovali definitivně o úsporách a jejich formě na vysokém školství, pokud by se snad ukázaly ještě nevyhnutelnými, bez slyšení a spolupráce vysokých škol.

prof. PhDr. Karel Čupr, rektor české vysoké školy technické
v Brně,

prof. PhDr. Karel Domin, rektor Karlovy univerzity v Praze,
prof. dr. Alois Hanslian, rektor vysoké školy zvěrolékařské
v Brně,

prof. ing. Josef Konšel, rektor vysoké školy zemědělské
v Brně,

prof. ing. dr. Jaroslav Milbauer, rektor českého vysokého
učení technického v Praze,

prof. inž. dr. Alois Parma, rektor vysoké školy báňské
v Příbrami,
prof. dr.h.c. Max Švabinský, rektor akademie výtvarných umění
v Praze,
prof. JUDr. et PhDr. Bohuš Toman, rektor Komenského univer-
zity v Bratislavě,
prof. PhDr. Jan Zavřel, rektor Masarykovy univerzity v Brně.

- - - - -

3 a Zápis jednání IV. konference rektorů československých vysokých škol, která se konala v pondělí 16.dubna 1934 o 9. hodině dopolední v zasedací síni přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.

Rušení vysokých škol
referuje rektor prof. Domin.

V úvodu konstatuje, že otázka rušení vysokých škol byla nejdůležitější otázkou, která v životě vysokých škol se objevila, rozvířila klid škol, jichž rušení bylo označeno, a zneklidnila vědeckou práci profesorů těchto škol. Tento problém zadržuje jmenování profesorů nejen na školách, jichž navrhované restriktce přímo se dotýkají, nýbrž i tam, kam tyto plány zasahují nepřímo. Pokládá proto za nutné, aby bylo apelováno na vládu, aby zaujala jasné stanovisko.

Ke konci předkládá konferenci rezoluci, jejíž znění jest připojeno k tomuto zápisu.

Rezoluce jednomyslně přijata s podotčením, aby s ostatními rezolucemi byla odevzdána příslušným činitelům. Po schválení rezoluce děkuje rektor Masarykovy univerzity, prof. dr. Jan Zavřel referentu za zájem, který věnoval této otázce, a prohlašuje, že právě Masarykova univerzita trpí nejvíce nejistotou své existence.

- - - - -

3 b Rezoluce o rušení vysokých škol

Rektorská konference obrací se na vládu s naléhavou žádostí, aby vláda zaujala bez dalších průtahů jasné stanovisko

k návrhům předloženým parlamentní úspornou komisí na rušení vysokých škol. Vysoké školy samy i Český ústřední spolek učitelů vysokoškolských zaujaly ve zvláštních memorandech i při osobních intervencích rektorů a děkanů rozhodné stanovisko k těmto návrhům.

Není úkolem této konference, aby se znovu vracela k merit věci. Vysoké školy jsou však těžce postiženy tím, že vláda nerozhodla dosud o návrzích úsporné komise, jakož i o odůvodněných rozkladech vysokých škol, shodujících se v zásadě v tom, že by provedením navrhovaných restrikcí nebylo dosaženo význačných úspor a naopak že by naše kultura byla těžce a trvale poškozena. Tím, že bezmála po 10 měsíců návrhy parlamentní úsporné komise zůstávají nevyřízeny, bylo zdrženo jmenování profesorů na všech vysokých školách, jichž se navrhované restrikce přímo nebo nepřímo dotýkají.

Proto žádá rektorská konference vládu, aby se urychleně usnesla o předložených návrzích a uvolnila zdržená jmenování na vysokých školách.

Dokument 3 (Provolání rektorů) přetiskujeme z Lidových novin, r. 42, č. 304, str. 2, 19.6.1934. Doplnujeme jej dokumenty 3 a + 3 b, které přebíráme z protokolu o jednání IV. rektorské konference /bod 2 jednání + jedna z příloh/, uloženého v archivu UK, fond AS, sig. V 94, kartón 234.

4 Protest Akademického senátu Karlovy univerzity v Praze proti restrikci brněnské univerzity.

V Praze, 19.června 1934

Ministerstvu školství a národní osvěty

v P r a z e

Akademický senát univerzity Karlovy opětovně vyslovil v sedění 8.června 1934 své jednomyslné a rozhodné stanovisko proti navrhované restrikci univerzity Masarykovy a usnesl se požádati vládu Československé republiky, aby vydala prohlášení o tom, že integrita Masarykovy univerzity dotčena nebude

a že tedy univerzita jako celek, ani její fakulty nebudou rušeny ve svém vnitřním vývoji.

Člen akademického senátu:

Dr. Drachovský (v.r.)

Rektor

univ.prof. PhDr. K. Domin:

Dr. K. Domin (v.r.)

Ředitel univerzitní kanceláře

JUDr. J. Říha:

JUDr. Říha (v.r.)

- - - - -

4 a Zápis o IX. sedění akademického senátu univerzity Karlovy, které se konalo dne 8.června 1934 v zasedací síni senátní (úryvek).

Pokud se týče rušení univerzit, žádá rektor za zmocnění, aby mohl předložit vládě stanovisko akademického senátu co do integrity univerzity Masarykovy a univerzity Karlovy, odvolává se na memorandum, usnesené na konferenci rektorů.

Dokument 4 (Protest AS UK) je uložen ve Státním ústředním archivu, fond MŠANO, sig. 3 II A, kartón 959. Dokument 4 a je převzat ze Zápisů o schůzích AS UK (bod 1 daného zápisu: Zpráva rektora), archiv UK, fond AS, sig. B 6/52, kartón 44. V témže fondu AS, sig. V 166, kartón 243 se dochoval dopis, jenž je až na adresu zcela identický s dokumentem 4. Je určen: "Slovutnému pánu Janu Malypetrovi, předsedovi vlády republiky Československé" a je to originál, nikoli kopie. Poznámka na jeho rubu vysvětluje, jak se octl ve spisech AS UK. Expedice univerzitní kanceláře, jež měla vypravit na různé adresy - ministerstvu školství a předsedovi vlády - stejné dopisy, totiž zaménila adresáty. Zatímco ministerstvo školství po upozornění dopis, jenž mu nebyl určen, vrátilo a obdrželo pak místo něho nový exemplář se správným nadpisem (dnes ve fondu MŠANO = náš dokument 4), úřad ministerského předsedy prostě adresu sám opravil a ponechal si původní list. Vracený dopis z ministerstva školství se ze spisovny rektorátu dostal do často zde citovaného konvolutu V 166, v němž jsou seskupeny

materiály k otázce úsporných opatření na vysokých školách.

LÉKAŘSKÁ RODINA O'HEHIRŮ V PRAZE.

Význačnou osobou irské emigrace v Praze v 18.století byl známý pražský lékař a člen akademického senátu univerzity Dr. Silvestr O'Hehir. Psali jsme o něm již dříve /1/. V poslední době se nám podařilo doplnit některé údaje o jeho rodině.

Dr. Silvestr O'Hehir byl dvakrát ženat. Poprvé se ženíl 6.února 1745 v Týnském chrámu s bohatou vdovou Terezií Rudolfovou, jejíž manžel Václav Rudolf zemřel 8.6.1738 /narodil se 1691/. Vdova novému muži přinesla věnem dům čp. 706 v Dlouhé třídě.

Z tohoto manželství byly dvě dcery : Klára Josefa Eleonora Alžběta, nar. 16.4.1747 a Marie Anna Josefa, nar. 9.8.1748, která však ještě týž den zemřela.

Přesné datum úmrtí manželky Terezie není nám známo. Víme však, že Dr. Silvestr O'Hehir 7.února 1764 slavil druhý sňatek se svobodnou Marií Eleonorou Rathauskou. Data jejího narození a úmrtí nám rovněž nejsou známa.

S druhou manželkou Dr. O'Hehir měl tři syny :

1. Adalbert /Vojtěch/, nar. 8.11.1768
2. Daniel, nar. 20.8.1771
3. František Silvestr, nar. 31.8.1773 /2/.

Dr. Silvestr O'Hehir zemřel 10.prosince 1788 mrtvicí a v matrice zemřelých /3/ je psáno, že mu bylo 74 let. Ve své závěti /4/ odkazuje předně 10 zlatých ústavu chudých u jeho fary. Všechny lékařské potřeby určil pro své syny Daniela a Silvestra, o nichž předpokládal, že oba budou také lékaři. Přání jeho však splnil jenom syn Daniel. Všechno stříbro obdržela manželka Eleonora. V závěti nezapomněl ani na svou dceru Kláru, provdanou Mikanovou, a jejího syna, svého vnuka Silvestra Mikana.

Klára, dcera z prvního manželství, se 23.12.1965 provdala u Křižovníků za lékaře v Teplicích Med.Dr.Andreasse Heissika. Jedním ze svědků na této svatbě byl irský lékař

Dr. Thomas Magrath, který také studoval na lékařské fakultě pražské univerzity. Manželství však netrvalo dlouho. Kdy zemřel Dr. Heissik, není nám známo, avšak vdova se 2.3.1772 v Týnském chrámu vdávala podruhé, opět za lázeňského lékaře Dr. Josefa Mikana, pozdějšího profesora botaniky a chemie, děkana a nakonec i direktora lékařské fakulty pražské univerzity. Oddával je kvardián Michael Tipper z kláštera Hybernů. Z tohoto manželství bylo pět dětí.

Klára Mikanová zemřela v Praze 8.11.1786 /5/.

Ze synů Dr. Silvestra O'Hehira z druhého manželství první Vojtěch zemřel v dětském věku. Druhý syn Daniel skončil lékařská studia na vídeňské univerzitě 13.10.1792 /7/. Hned nato v lednu následujícího roku byl jeho vídeňský diplom v Praze nostrifikován. Pravděpodobně se na této rychlosti podílelo jméno jeho zemřelého otce, významného univerzitního hodnostáře.

Dr. Daniel O'Hehir bydlel v Praze v Dlouhé tř. čp. 86. Dne 28.listopadu 1798 se oženil s Johannou Stiepanovskou von Horn, která se narodila v Praze někdy v roce 1773. Byla dcerou magistrátního rady a její rodina bydlela v Praze, rovněž v Dlouhé tř. čp.740.

Dr. Daniel O'Hehir pracoval jako lékař v Praze, byl primářem nemocnice milosrdných bratří /8/, pražským fyzikem a vůbec byl významnou osobností pražského lékařského života. Vášnivě miloval svoje povolání. Společně s jiným známým pražským lékařem, rovněž irského původu, Dr. Františkem O'Reillym se neustále pídili po nových poznacích v medicíně /9/. Pravidelný styk s cizinci a vzdělanými lidmi jim to usnadňoval. Ačkoliv byl vyznavačem brownianismu /10/, který Held a jiní popírali, přece měl bohaté praktické zkušenosti. Jan Theobald Held totiž 22.8.1797, krátce po své promoci, požádal Dr. Daniela O'Hehira, aby mohl u něho pracovat. Nikdy toho nelitoval, píše o něm s velikou úctou jako o svém učiteli /11/. Held byl učenlivým žákem a Dr. O'Hehir často mu přenechával i péči o svoje soukromé pacienty. Held ve svých pamětech zmiňuje se také pochvalně o matce Dr. O'Hehira, která mu byla rádkyní v přípravě dietních jídel pro některé nemocné /12/.

Na začátku roku 1799 Dr. Daniel O'Hehir onemocněl tyfem a 14. února toho roku zemřel /13/. Jeho nástupcem na přímluvu svého bývalého profesora pražské univerzity Dr. J. G. Mikana se stal Dr. Jan Theobald Held, který tu působil až do roku 1827.

V závěti Dr. Daniela O'Hehira /14/ čteme na prvním místě malé odkazy ústavu chudých, domu invalidů a školnímu fondu. Všechny lékařské knihy odkázal profesorovi speciální patologie a terapie, protomedikovi českého království, I. H. Matuschkovi, který byl zřejmě jeho přítelem /15/. V závěti Dr. Daniel O'Hehir nezapomněl ani na svého bratra důstojníka Silvestra. Hlavním dědicem přirozeně byla jeho manželka Johanna.

Jediným potomkem Dr. Daniela O'Hehira byla dcera Eleonora, která se narodila jako pohrobek 16.9.1799. Kněžna Kinská, která patřila mezi pacienty jejího otce, jí vyměřila zvláštní důchod. Eleonora žila v Praze a tady také jako svobodná zemřela v domě čp. 844/II dne 16. srpna 1847 na úplavici /16/. Pochována je na Olšanech.

Manželka Dr. Daniela O'Hehira Johanna přežila svoji dceru o 10 let. Zemřela ve vysokém věku 84 let v Praze, rovněž v domě čp. 844/II dne 27. ledna 1857 /17/. Pochována je rovněž na Olšanech.

Třetí syn Dr. Silvestra O'Hehira byl František Silvestr, narozený 31.8.1773 v Praze. Byl rakouským důstojníkem, který sloužil od kadeta až po kapitána do roku 1808, kdy odešel ze zdravotních důvodů z armády do penze. Sloužil ve vojsku 18 let a 5 měsíců. Ve své žádosti o propuštění z armády uvádí, že se cítí již uznávaným /18/. V roce 1819 byl ještě na živu. Další jeho osudy nám nejsou známy, rovněž tak nevíme, zda byl ženat a zda měl nějaké potomky.

Pokusili jsme se vylíčit osudy jedné irské rodiny, jejíž zakládající člen přišel do Čech v první polovině 18. století. Pro katolickou víru opustil svoji domovinu a podobně jako jiní Irové před ním se uchýlil pod křídla rakouské monarchie. Rodina O'Hehirů existovala u nás poměrně krátkou dobu - asi jedno a čtvrt století.

P o z n á m k y

- 1/ Schmid, L.: Irští lékaři v Čechách. Praha. UK. 1968. Str. 45-47.
- 2/ Všechna data narození jeho dětí nalezneme v matrikách Týnského chrámu v Praze.
- 3/ Týnský chrám, Z 6. pag. 81.
- 4/ Arch. hl.m.Prahy. Kniha testamentů č. 3753. Str. 134-137.
- 5/ Matrika Týnského chrámu.
- 6/ Zemfel 1.5.1771. Matrika Týnského chrámu.
- 7/ Podle sdělení Ústavu pro dějiny vídeňské univerzity disertace Daniela O'Hehira není ani v Oesterreiche National Bibliothek ani v Universitätsbibliothek Wien ani v Ústavu pro dějiny medicíny vídeňské univerzity.
- 8/ K.K.Schematismus f.d.Königreich Böhmen auf das Jahr 1796. Str. 214.
- 9/ Schmid, L.: Irští lékaři a naše lázně. Fyziatr. revmatol. Věstník 1978: 56, 179-183.
- 10/ Autorem pochybné teorie brownianismu byl skotský lékař Jan Brown /1735-1788/. Podle něho život spočívá na schopnosti organismu reagovat na dráždění, tzv. dráždivosti. Je-li tato schopnost porušena, nastává onemocnění, při silné dráždivosti mluví o sthenii, při slabé o asthenii. Při poznání choroby podle něho je nejdůležitější určit stupeň sthenie či asthenie a podle toho určit dávku léku. Znalost anatomie organismu a jeho funkcí nemá pro něho praktický význam. Vzhledem k jednoduchosti toto učení se brzy rozšířilo po celé Evropě a Americe.
- 11/ Held, J.T.: Blick auf die praktische Medizin der Neuzeit. Praha. 1850. Vencovský, J.: Počátky české psychiatrie. Praha. SZN. 1957. Str. 71.
- 12/ Hlaváčková-Kratochvílová, L.: Jan Theobald Held. Praha. UK. 1972. Str. 175.
- 13/ Ibidem. Str. 174.
- 14/ Archiv hl.m.Prahy. Kniha testamentů č.3755. Str.182-185.
- 15/ Rozsivalová, E.: Začátky přednášek o dějinách lékařství

na pražské lékařské fakultě.

Acta univ.Carolin.Historie 1970: 11, 74-78.

Ignatius Hadrianus Mattuschka se narodil v Lukavci v Čechách 1758, promoval v Praze 1783 a zemřel 1819. Kromě speciální patologie a terapie byl prvním, který přednášel dějiny lékařství na lékařské fakultě pražské univerzity.

16/ Matriky zemřelých P.Marie Sněžné. Z 3. pag. 277.

17/ Ibidem. pag. 459.

18/ Vojenský historický archiv v Praze. Žádost o propuštění z vojenské služby je datována 30.8.1808.

Genealogická tabulka

S I L V E S T R O ' H E H I R

narozen 1714 v Rinron v Irsku

zemřel 10.12.1788 v Praze

1. manželství 6.2.1745 - Terezie Rudolfová

2. manželství 7.2.1764 - Marie Eleonora Rathauská

děti z 1. manželství

děti z 2. manželství

Ob

Klára Josefa
Eleonora Alžběta
* 16.4.1740 Praha
+ 11.8.1786 Praha
1.m. 23.12.1765
Dr.med.Andreas
Heissik
2.m. 2.3.1772
Dr. Josef Mikan
* 1775 Česká Lípa
+ 7.8.1814 Praha

Marie Anna Josefa
* 9.8.1748 Praha
+ 9.8.1748 Praha

Adalbert
* 8.11.1768 Praha
+ 1.6.1771 Praha

Daniel
* 20.8.1771 Praha
+ 1799 Praha
sňatek 28.11.1798
Johanna Stiepanovská
von Horn
* 1773
+ 27.1.1857 Praha
Eleonora
* 16.9.1799 Praha
+ 16.8.1847 Praha
svobodná

František Silvestr
* 31.8.1773 Praha
+ po roce 1819
?

Josef Svátek

ŘEČ PŘI PROMOCI NA DOKTORA FILOZOFIE Z ROKU 1819.

Pozoruhodnou a ojedinělou kulturní památkou je slavnostní projev, který 6.listopadu 1819 proslovil na univerzitě v Praze jako promotor slavný matematik, univ.prof. PhDr. Ladislav Josef Jandera (1776 - 1857), strahovský kapitulár. Doktorandem byl jeho žák, třicetiletý piaristický učitel, prof. Klement Václav Claudis (1789 - 1867), rovněž znamenitý pracovník v matematice, v době své promoce na doktora filozofie působící na filozofickém ústavě a na gymnáziu v jihomoravském Mikulově, jeden z předních pedagogů mezi 343 členy staré česko-moravsko-slezské provincie té doby.

Klement Václav Claudis, narozený 7.srpna 1789 v Neveklově u Benešova v Čechách, do r.1817 činný jako prefekt studentů gymnázia při Tereziánské akademii ve Vídni, vyučoval v letech 1817 - 1829 v Mikulově (také francouzskému jazyku) a kratičce i v Českých Budějovicích. Pro nemoc byl mimo činnou službu (1829 - 1837), po uzdravení působil opět na vídeňském Tereziánu, kde se stal též rektorem a knihovníkem tohoto ústavu, ve školním roce 1841 - 1842 měl funkci proděkana filozofické fakulty ve Vídni. Od r.1854 žil v Praze, kde zemřel 5.srpna 1867.

Edice latinského proslovu in extenso tvoří spolu s podrobným životopisem Dr. Klementa Václava Claudise součást mého pojednání "Latinská promoční řeč z roku 1819", jež vyjde tiskem r.1979 ve Sborníku prací filozofické fakulty Univerzity J.E.Purkyně v Brně, řada klasická - LE 24. Pro značný filologický a historický význam, který tato řeč má, zveřejňuji také její č e s k ý p ř e k l a d :

Promoce velmi důstojného pána, Václava Klementa Claudise, narozeného v Neveklově v Čechách, kněze z pobožných škol, na doktora filozofie 1819 6.listopadu od Ladislava Jandery.

"Splnilo se Tvoje přání a dosáhnuv blahovůlí a obzvláštění laskavostí velmi učeného, spectabilis Jeho Magnificence, pana rektora a místokancléře této naší živné a starobylé uni-

verzity práva požadovat nejvyšší hodnost filozofické důstojnosti, máš volnou cestu k dosažení nejvyššího stupně této hodnosti, velmi důstojný a velmi učený pane licenciáte! A to, je-li Tobě milé, mně pak, věř, je nesmírně příjemné, že tímto způsobem celá záležitost tak daleko dospěla, abych já to právě byl, jemuž je neporušeně zachováno ověnčit Tvou hlavu nejvyšším vavřínem filozofického doktorátu. Jestliže totiž někdo jiný, potom rozhodně já již jaksi samotnou přirozeností jsem tak uzpůsoben, abych především uznal jako chvályhodné, správné a spravedlivé, že se mužům, kteří vynikají nad jiné nadáním, znalostí věd a umění, navrhuji pocty a hodnosti. Vždyť přece nejsem tak pošetilý, abych přemýšleje nechápal slavný výrok prvního a největšího z římských řečníků "Uznání a úcta podporují vědy a umění a všichni se rozněcují pro vědeckou práci z touhy po slávě - laďem však leží vždy to, čemu se ode všech nedostává pochvaly." ^{1/} Řeknu-li si s radostí, že jsi korunoval svou schopnost vskutku až k nejvyšším mezím, k nejvyšší metě, usiluje o to s neúnavnou pilností v samém cíli, obávám se velice, aby se nezdálo, že jsem řekl ve svém projevu v záležitosti nikoliv nevýznamné něčeho méně vhodného. K tomu přistupuje, protože našel také muže, ochránce Tvé věci, kteří, abych o tom mluvil co nejméně (jsou to totiž kolegové, jež mám velmi rád), i svým obzvláštním vzděláním i dokonalou znalostí filozofických věd rozhodli jakoby svým právem o tomto Tvém úspěchu ve vědecké práci a kteří, dokud jsou činni na této starobylé univerzitě, měli vždy tu víru, to vědomí, že si nemohu myslet, že nějaké lepší svědectví by mohlo být v té věci. A tak rozhodně bych nemohl, i kdybych mohl všechno, nedbat v té záležitosti jejich úsudku, nepodrobovat se jejich vážnosti, pohrdat jejich autoritou.

A poněvadž tomu tak je, jako že je to skutečná pravda, nemohu si připustit na mysl, že bude někdo z těch, kolik jich zdobí svou přítomností tyto naše akademické slavnosti, kdo by pochyboval, že Ty, nejučenější pane licenciáte, nejsi také nejvyšších poct filozofie nejen hoden, nýbrž dokonce velmi hoden. Já se vpravdě domnívám, že vykonávám věc velice správnou a velice spravedlivou, když se již chystám, abych Tě při-

jal do filozofického stavu a ozdobil Tě nejvyššími akademickými hodnostmi. Protož tedy Bůh třikrát nejlepší, největší, ať poručí, aby se tak stalo dobře a šťastně k ozdobě svaté katolické církve, k užitku tohoto slavného království a univerzity a především k okrase filozofické fakulty a k Tvému vlastnímu prospěchu.

Já, Josef Ladislav Jandera, člen posvátného premonstrátského řádu a řeholní kanovník královského kostela blahoslavené Panny Marie v Praze na hoře Strahov, doktor svobodných umění a filozofie, císařsko-královský veřejný a řádný profesor čisté matematiky na této velice slavné a velice starobylé univerzitě Karlo-Ferdinandově, bývalý profesor aplikované matematiky na téže univerzitě, pravomocí, svěřenou císařem mému úřadu, Tebe, Václava Klementa Claudise, kněze z pobožných škol, profesora matematiky na mikulovském filozofickém ústavě a na gymnáziu v témže místě zároveň také čtvrté gramatikální třídy, licenciáta svobodných umění a filozofie, ve prospěch filozofické vědy, čehož všechny díky byly Tebou dány řádně a podle předpisu zákona, slavnostně promuji na doktora svobodných umění a filozofie a v tomto veleslavném shromáždění nejváženějších mužů Tvou promoci a ustanovení doktorem veřejně vyhlašuji a oznamuji a zároveň uvádím v držení všech práv a privilegií, která jsou a budou propůjčena této akademické hodnosti štědrostí císařů a z lásky k podpoře věd. Tvou povinností nyní bude místo, na něž jsi byl vyvýšen studiem krásných umění, těmiž schopnostmi střežit a pracovat dále k prospěchu, růstu a ozdobě státu, věd, univerzity a konečné stavu, do něhož jsi byl přibrán.

A nyní již usedni na této nejvyšší stolicí pocty a přimkni se ke mně, ustanovenému k tomu, abych Tě pozvedl na tohle vyvýšenější místo, a vystav se pohledu všem přátelům věd a krásných umění. A tak postaven na tomto vznešeném místě přijmi ode mne, muži velmi důstojný, ctihodný a velice učený, odznaky nové hodnosti, a to :

Ozdobu zlatého řetězu - odznak to kdysi římských jezdců - jímž ať jsi nabádán, že musíš velmi usilovat, aby způsob Tvého života nebyl od nynějška v nesouladu s nejlepším příkladem, když jsi se o to zasloužil ustavičným studiem filozo-

fických věd.

Také přijmi tento prsten s drahým kamenem, který ať vždy Ti připomíná lásku, kterou budeš zavázán již od tohoto času jak nám, svým kolegům, tak všem členům této naší univerzity.

Přijmi konečně tuto knihu, aby ses nedomníval, že jsi studiem již dosáhl cíle, ale aby ses nestyděl se učit neustálou četbou knih, až Tě lidé budou nazývat doktorem.

Konečně, protože jsi náš, voláme Tě do svého objetí.

Již konečně bylo provedeno vše, co bývá vyžadováno předpisem ustanovení této živné univerzity věd při promoci doktorů. Jedno nadále zbývá, abys - když jsi dosáhl poct filozofického doktorátu laskavostí představených a přízní lidí, zůstával jim vždy vděčen za jejich laskavost a přízeň.

Originál řeči, zachovaný v konceptu, je uložen v písemné pozůstalosti Ladislava Josefa Jandery v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, v níž tvoří jednu z nejhodnotnějších částí. ^{2/}

P o z n á m k y

1/ Cicero, Tusk., kn. I, kap. 2, § 4.

2/ Na vzácnou archiválii mě upozornil v roce 1971 PhDr. Pavel Křivský, pracovník Literárního archivu.

Počátek vzestupu pokrokového studentského hnutí lze sledovat od počátku třicátých let.

Podle směrnic VI. sjezdu KSČ z roku 1931 rozvinuli studenti - členové strany na počátku třicátých let velkou aktivitu. V únoru - březnu 1932 byla založena Jednota nemajetných pokrokových studentů (JNPS) a na jednotlivých fakultách byly založeny organizace Komunistické studentské frakce (Kostufry). ^{1/} Nezahálela však ani pravice; po Hitlerově nástupu k moci v sousedním Německu v lednu 1933 se přiostrčil ideologický boj také mezi německým i českým studentstvem v Československu. ^{2/} Zfašizovanými studenty byl v sále na Slovanském ostrově při demonstraci levice proti tzv. Národnímu týmu mládeže těžce zraněn člen Spolku posluchačů přírodních věd a předtím jednotného Spolku posluchačů filozofie a přírodních věd Emanuel Zahradníček, který zemřel na následky zranění 14. dubna 1933 jako první studentská oběť fašismu u nás. ^{3/} Na podzim roku 1933 se stal rektorem UK profesor přírodovědecké fakulty Karel Domin, ve kterém viděla politická pravice jednoho ze svých nejnadějnějších představitelů.

Pravice mohla tehdy ve studentstvu počítat s celou řadou významných pozic. V jejích rukách byl především Ústřední svaz československých studentů (ÚSČS), dále pražský Svaz československého studentstva (SČS), nejpočetnější a nejbohatší fakultní studentské spolky, právníký Všehrd a Spolek českých mediků. Jediným fakultním spolkem, který zůstal v rukou pokrokových studentů, byla "rudá bašta" pražského studentstva, Spolek posluchačů filozofie (SPF). Vedle Jednoty nemajetných a pokrokových studentů byl SPF v letech 1933-1938 organizátorem pokrokového studentského hnutí, zejména v době boje s fašismem ve dnech tzv. insigniády (24. - 26. listopadu 1934), v roce 1935 v době boje za vytvoření Studentské fronty za mír, pokrok a svobodu až do března 1936, kdy se v Brně demokratickému studentskému bloku, vytvořenému z brněnského a bratislavského Svazu a pražské opozice, vedené právě SPF, podařilo zvítězit ve volbách do Ústředního svazu čs. student-

stva (ÚSČS).

Toto významné období v dějinách studentského pokrokového hnutí známe dosud málo. Vedle přehledných prací Ivana Tesára a Gustava Hudce poskytují informace stati v práci Jaroslava Jiráňka o Vítovi Nejedlém a sborník, věnovaný životu a dílu Jaroslava Teklého. ^{4/} Gustav Hudec zpracoval působení Václava Růta, starosty SPF v kritických letech 1932-1934. ^{5/} S výjimkou práce Tesárovy, kde pasáže o SPF jsou okrajové a článku Hudcova o Růtovi máme dosud k dispozici práce vzpomínkového charakteru, jejichž spolehlivost závisí na dobré paměti jednotlivců. Základní údaje obsahuje fond Spolek posluchačů filozofie UK, z registratury pol. ředitelství Praha, dnes v Archivu hl.m.Prahy, ^{5/} jakož i fondy ÚSČS, SČS Věstudentského archivu, dnes v Archivu UK (AUK) ^{7/}. Tyto fondy a písemnosti v nich chované však nepřinášejí dokumentaci ke každodenní činnosti SPF. Tu bychom měli mít k dispozici v písemnostech, které vznikly přímo z činnosti spolku. Fond B 1 Věstudentského archivu (VSA) obsahuje jenom trosky písemností Spolku českých filozofů a přírodovědců z let 1921-1923, který se rozdělil na SPF, SPPV a SPTV (Spolek posluchačů tělesné výchovy) někdy mezi 17.lednem a 14.květnem roku 1930. ^{8/} Fond B 4 Spolek posluchačů filozofie je jen o málo bohatší. Obsahuje zápisy o schůzích výboru z roku 1920 a korespondenční knihu (knihu vzkazů), korespondenci, seznamy členů a účetní doklady z období 1903 - 1922. Pak je ve fondu mezera. Z let 1930 - 1931 se zachoval jenom záznam o osobním stavu členstva, z let 1933 - 1935 něco poznámek a plakátů. Nejdůležitějšími materiály jsou proto zápisní knihy o jedné výboru spolku z let 1934 - 1937 a pak až po osvobození z let 1945 - 1947, a korespondence z roku 1948. ^{9/}

Není nesnadné zjistit, proč se nezachoval fond SPF ve větším bohatství. Do roku 1938 měl spolek ve čtvrtém poschodí fakulty rohovou místnost s komorou, ve které byly uschovávány písemnosti, registratura, sbírka výstřižků z novin, plakátů a pozvánek, pořízená z iniciativy G. Hudce, starosty SPF v letech 1934 - 1935. Na podzim roku 1938, v pomnichovském období tzv. druhé republiky byl Spolek, jehož starostou byl B.Dráb, spojen z příkazu policejního ředitelství s tzv. Čs.

klubem posluchačů filozofie v Praze (Národní opozice SPF), který místnost držel až do 17. listopadu 1939, kdy byla budova obsazena okupanty. V rukou okupačních institucí zůstala až do osvobození, tj. do 9. května 1945. Lze proto předpokládat, že starší písemnosti byly zničeny. 10/

Jinak vzorná bibliografie G. Hudce (I a II) neobsahuje ovšem k činnosti SPF víc, než ohlasy v tisku, zejména z roku 1934. 11/ Nejdůležitějším pramenem vědomostí o činnosti Spolku posluchačů filozofie v letech 1934 - 1937 zůstává tedy zápisní kniha z těchto let, která byla zachráněna a do AUK věnována bývalou jednatelkou spolku, Kamilou Mošovou.

Popis knihy: Zápisní kniha SPF 1934 - 37 je svazek, který na stránkách k-291 a na volných listech obsahuje zápisy jednání výboru SPF, jeho prezidia, jednotlivých komisí, valných (výročních) hromad a fakultních schůzí. 12/ První záznam se týká fakultní schůze, konané 4. června 1934. Ten je však zapsán až na s. 39 - 44, kdežto chronologická řada pokračuje pak od s. 1 zápisem výborové schůze (6. správního roku 1934-35). Srovnáme-li rukopis záznamu vyplývá z něho, že pravděpodobně všechny zápisy tohoto správního období, tj. zápisy prezidia, 5. - 14. schůze správního výboru, školské a sociální komise, společenského a sportovního odboru zapsala zapisovatelka K. Mošová dodatečně na základě zatímních zápisů, a to před VI. valnou hromadou SPF, která se konala 30. ledna 1935. 13/

Ze zápisů dále vyplývá, že péče o vedení zápisů byla svěřena vždy II. jednatelovi (jednatelce), a že na ně dohlížel místostarosta. Oba byli členy prezidia, které se skládalo ze starosty, místostarosty, I. a II. jednatele a pokladníka. Místostarosta M. Maralík se také na počátku správního roku 1935-36 postaral o řádné a průběžné vedení zápisů, když se ukázalo, že zápisy, pořizované přímo při jednání II. jednatelem V. Šefrnou jsou nevyhovující. 14/

Jak takové zatímní zápisy vypadaly, to nám ukazují některé volně vložené listy, vesměs z let 1935-36, které ovšem obsahují také letáčky, prezenční listiny, koncepty návrhů a pozvánky. 15/

Za období 1935-36, tj. za starostenství W.Feldsteina a zapisovatelství V.Šefrny, bylo zapsáno do zápisní knihy jednání osmnácti výborových schůzí, prezidia, dvě fakultní schůze a schůze školského, sociálního, kulturního a společenského odboru včetně valné hromady, která se konala 25.ledna 1936. Ve správním období 1936-37 byl starostou J.Šmíd, místostarostou J.P.Lang a II.jednatelkou M.Vilikušová. Počty schůzí byly celkem stejné jako v období předchozím, VIII. valná hromada SPF se konala 25.ledna 1937. Poslední správní období, které je v Zápisní knize zachyceno, je období 1937, kdy starostou byl Fr.Dvořák, místostarostou M.Varhulíková, druhým jednatelem L.Soukup. Poslední záznam se týká 19.výborové schůze, konané těsně před IX. valnou hromadou 1.prosince 1937. Podle tohoto záznamu byl pro správní období 1938 zvolen starostou B.Dráb, II.jednatelkou Kovářová. O jejich činnosti ovšem už Zápisní kniha neříká nic. Obsahuje tedy zápisy ze čtyř správních období ze čtyř nejvýznamnějších let činnosti SPF před II.světovou válkou. ^{16/}

Vedení Zápisní knihy a obraz činnosti SPF: Jak už bylo uvedeno, měl vedení Zápisní knihy na starosti II.jednatel, který vykonával funkci zapisovatele schůzí prezidia a správního výboru. Naproti tomu zápisy o jednání komisí byly pořízovány některým z účastníků schůze - členem komise nebo odboru. Jsou tedy zápisy komisí velice rozmanité povahy a neměly ustálenou formu.

Ověřování zápisů se teoreticky dělo vždy na začátku další schůze, takže podpis členů výboru nebo prezidia můžeme považovat také za projev souhlasu se zápisem. Opravdu bylo protestů proti znění zápisu velmi málo, zejména v pozdějších letech. Zápisy nebyly měněny a v jejich textu nejsou dodatečné zásahy. Podpisy členů prezidia a výboru lze ověřit také z jiných fondů - naopak zápisy podávají cenné doklady k činnosti předních účastníků studentského pokrokového hnutí (G.Hudec, J.P.Lang, J.Šmíd, Sev.Götz, Jar.Teklý, Vít Nejedlý, Vl.Novotná-Hilská, J.Gregor, Kurt Adler, W.Feldstein, Fr.Dvořák, M.Varhulíková, B.Stern, Jiří Puchwein-Marek ad.). ^{17/}

Rozhodujícím shromážděním Spolku posluchačů filozofie

byla valné hromada, která se konala obyčejně počátkem ledna příslušného roku. V letech 1934-37 se tedy konaly čtyři, vedle toho jednou nebo dvakrát do roka se konala fakultní schůze, obyčejně s konkrétním školským nebo sociálním tématem jednání.

Valné hromadě předsedal starosta odstupujícího výboru, který zahajoval shromáždění, které se v prvních letech konalo ve velké posluchárně fakulty, později pro nepřízeň děkanů jinde, obyčejně v sále Unitarie v Karlově ulici. Po uvítání hostů ujal se obyčejně některý z nich (děkan nebo jiný akad. funkcionář, významní profesori, např. Zd. Nejedlý, O. Fischer, J. B. Kozák, zástupci jiných spolků) slova. Po projevech hostů se četl zápis minulé valné hromady, konala se volba čestných členů, popř. přednáška. Pak následovaly zprávy všech funkcionářů správního výboru a obyčejně velmi rušná debata. Po zprávě revizorů a udělení absolutoria odstupujícímu správnímu výboru se konaly volby nového správního výboru. Po bojovném hlasování obyčejně volné návrhy a závěr valné hromady proběhly už rychle. 18/

Výborových schůzí se za čtyři roky konalo 67, schůzí prezidia 21. Schůze výboru se konaly za rok 14 - 19 krát. Odečteme-li prázdniny, znamená to, že za měsíc se konaly obyčejně dvě výborové schůze. V jejich jednání se promítala vlastní činnost spolku, a v jejich zápisech najdeme také nejvíce konkrétních údajů o jeho činnosti. Naproti tomu schůze prezidia se konaly podle potřeby, zhruba jednou za měsíc, jenom v roce 1935 se jich konalo osmkrát, protože to pohnutá doba vyžadovala. Z jednotlivých odborů a komisí nejčastěji se scházela komise sociální (10), pak školská (4), kulturní a společenská (po 2), konečně sportovní (1). Bylo dáno složením studentů fakulty, že práce sociální komise byla velmi důležitá, protože šlo o opatřování kondic a jiných druhů soc. zabezpečení většinou chudých studentů. Pozoruhodná byla snaha členů SPF o reformu zastaralého vyučovacího systému a jeho přizpůsobení požadavkům doby. Komise kulturní nabývala na významu od roku 1935, ale její činnost zjevně nebyla vcelku zachycena. Sportovní komise organizovala výlety, letní tábory, obyčejně s bohatšími partnery, komise společenská jednou

do roka pořádala filozofický bál. Intenzita činnosti není vždycky vyjádřena kvantitativně, počtem konaných schůzí. Údaje z roku 1934 nejsou sice úplné, ale stejně by úhrn (21) zůstal za údaji o schůzích z roku 1935 (39), za rok 1937 (36), ba i za rok 1936 (26). Je tedy třeba i údaje Zápisní knihy používat kriticky. 19/

Závěrem je možno konstatovat, že Zápisní kniha SPF představuje pro léta 1934-37 základní pramen informací o činnosti toho předního činitele na studentské frontě. Umožňuje, ve spojení s dokumentací v jiných fondech VSA, AUK (zejména fondu Filozofická fakulta UK), Archivu hl.m.Praha a St.ústřed. archivu v Praze, rekonstruovat boj proti fašizujícím proudům ve studentstvu i mimo ně, boj proti "aspirantskému zákonu" a jiným sociálním nespravedlivostem (1934), boj za sociální požadavky studentstva, jak je zástupci SPF vyhlásili na jednání ÚSČS v květnu 1935 v Boskovicích, i boj za získání vedení v ÚSČS, korunovaný úspěchem na jednání v Brně v březnu 1936. Od té doby spolupracoval SPF nejenom, jako dosud, s pokrokovými institucemi, jako bylo kolej hradčanských kolejků, Stud. kolonie na Letné, Akademický dům, ale také s Ústředním svazem čs. studentstva a jeho orgány. Od roku 1936 se SPF zasazoval za pomoc demokratickému Španělsku a v duchu proletářského internacionalismu spolupracoval na poli kulturní politiky s německými antifašisty.

Protože spolkové písemnosti podléhaly kontrole pravických orgánů (SČS, do 1936 ÚSČS) neodrážejí se v zápisech politická spojení s Kostuffrou, Sdružením soc.dem.studentstva či jinými politickými institucemi, málo zpráv je v zápisech o fakultním časopise Rozbor. O to cennější jsou zprávy o boji za mír a pokrok v mezinárodním měřítku, na studentských mezinárodních konferencích v Bruselu a Ženevě a trvalý zájem o život a kulturu národů SSSR. Vztah pokrokového vedení SPF k rektorovi a děkanům se měnil podle jednotlivých osobností a jejich ideologické příslušnosti. Byl vyložen záporný v případě rektora Domina, ke konfliktům docházelo za děkanů Lexy, Hýska ad. Naopak vztah k pokrokovým členům učitelského sboru patří k svědectvím dobré tradice fakulty (Z.Nejedlý, Fr. Arejčí, O.Fischer, J.B.Kozák, Josef Fischer, V.Tille, F.X.Šalda

atd.). Zápisní kniha SPF nebyla dosud plně využita k analýze dějin studentského pokrokového hnutí 30. let, ale představuje pro ni pramen nejvyššího významu.

P o z n á m k y

- 1/ Ivan Tesár, Komunistické studentské hnutí na pražských vysokých školách v předmnichovské republice. AUC-HUCP III/1, 1962, 5-82.
- 2/ Obraz problematiky ukazuje G.Hudec v bibliografii k dějinám čs.vysokých škol a pokrokového studentského hnutí z let 1934-37 Studentstvo v boji proti válce, fašismu, za mír. Díl I. Praha 1970, stran 721, díl II. Praha 1978, s.615.
- 3/ Studentstvo v boji proti válce ...,s.437-439.
- 4/ Viz Jar.Jiránek, Vít Nejedlý. Praha 1959; Sborník o životě a díle Jaroslava Teklého. Praha 1958, tam především studie G.Hudce, Příklad funkcionáře.
- 5/ Gustav Hudec, PhDr. Václav Růt - nedoceněná osobnost. AUC-HUCP XIV/1974, s.87-117.
- 6/ Fond Spolek posluchačů filozofie v Praze, Pol.ředitelství, X-210, Archiv hl.m.Prahy.
- 7/ Všestudentský archiv /VSA/, inventární seznam, zprac. O.Polišenský, AUK 1976, stran 217.
- 8/ B1 Spolek českých filozofů a přírodovědců, VSA, s.47.
- 9/ B4 Spolek posluchačů filozofie, VSA, s.54-55, kartony B 197, A 226, A 300.
- 10/ Pozvánka Čs.klubu posluchačů filozofie v Praze /Nár. opozice SPF/ z 27.11.1938, VSA, B 197, je jediným dokumentem z této doby.
- 11/ Studentstvo v boji proti válce..., I., s.162-163, 364, 383, 605, 653, II. s.130-156
- 12/ Zápisní kniha SPF 1934-37, VSA B 197, strana 1-291.
- 13/ Zápisní kniha..., s.1-74.
- 14/ Zápisní kniha..., s.79 - zápis schůze správ.výboru
- 15/ Zápisní kniha... Volné vloženo: Prezenční listiny kulturního odboru z 27.5., 31.5., 3.4.1935; Letáček SPF k valné hromadě 25.1.1936; Zápis schůze kulturního od-

boru 27.5.1935; Koncepty návrhů bd.většinou psáno G. Hudcem; Zlomek cyklostylovaných letáčků slavistů bd.; Leták Eubiotické společnosti září 1935; Pozvánka na X. konferenci na Řadově bd.

- 16/ Viz Příloha I: Rozpis obsahu Zápisní knihy SPF 1934-37.
- 17/ Viz Příloha II: Seznamy členů výboru SPF 1934-38.
- 18/ Valné hromady: VI. 30.1.1935, Zápisní kniha, s.53-74; VII. 25.1.1936, tamtéž, po s.165; VIII. 25.1.1937, po s.214; IX. 1.12.1937, po s.291.
- 19/ Viz Příloha III: Přehled činnosti SPF v letech 1934-37.

Příloha I:

Rozpis obsahu Zápisní knihy SPF 1934-37Správní rok 1934-35 (G.Hudec)

Studijní rok 1933-34

	<u>Fakultní schůze</u>	4.6.1934	s.39-44	zapis.Mošová
5.	<u>Výbor</u>	15.6.	1-2	II.jednatelka
6.	"-	19.6.	3-6	

Studijní rok 1934-35

	Prezidium	18.10.1934	6-7	
7.	Výbor	27.10.	8-11	
8.	"-	13.11.	12	
	Soc.komise	10.11.	12-15	
	Škol.odbor	17.11.	16-17	
9.	Výbor	20.11.	18-20	
	společ.odbor	21.11.	21	
10.	Výbor	13.11.	22-34	
11.	"-	30.11., 1.12.	25-28	
	Prezidium	4.12.	28-29	
12.	Výbor	11.1.1935	29-34	
	Výbor	17.1.	35-38	
	Prezidium	18.1.	38-39	
13.	Výbor	20.1.	45-46	
	Sport.odbor	7.11.1934	50	
14.	Výbor	24.1.1935	47-49	
<u>VI.</u>	<u>Valná hromada</u>	30.1.1935	53-74ad	

Správní rok 1935-36 (W.Feldstein)

1.	Výbor	30.1.1935	51-52	zapis.V.Šefrna
2.	"-	5.2.	75-79	II.jednatel
3.	"-	20.2.	80-88	
4.	"-	26.2.	89-93	
	Prezidium	3.3.	94-95	
	Škol.odbor	4.3.	96-98	
	Prezidium	13.3.	99-100	
	Soc.odbor	14.3.	100	
5.	Výbor	15.3.	101-108	
	Prezidium	20.3.	109	
6.	Výbor	26.3.	110-113	
	Prezidium	3.4.	114	
	<u>Fakultní schůze</u>	5.4.	114-119	
	Prezidium	10.4.	122	
7.	Výbor	30.4.	123-125	
	Kult.odbor	27.5.	126-127	
	Prezidium	8.5.	128	
8.	Výbor	14.5.	129-131	
	Soc.odbor	17.5.	131	
	Prezidium	22.5.	132	
9.	Výbor	4.6.	133-135	
	Škol.odbor	21.5.	135-136	

Studijní rok 1935-36

10.	Výbor	4.10.1935	139-143
	Prezidium	12.10.	143
11.	Výbor	19.10.	144-145
	Fakultní schůze	25.10.	146-147
	Společenský odbor	30.10.	147
	Kulturní odbor	11.11.	148-149
12.	Výbor	13.11.	150
13.	"-	23.11.	151-153
	Školský odbor	2.12.	153
14.	Výbor	3.12.	154-155
	Prezidium	11.12.	156-158
	"-	13.12.	158
	Sociální komise	15.1.1936	159
15.	Výbor	9.1.	160-161
16.	"-	14.1.	161-162
17.	"-	17.1.	162-163
	Prezidium	18.1.	164-
18.	Výbor	22.1.	164-
	Prezidium	25.1.	-165
VII.	Valná hromada	25.1.1936	-----

Správní rok 1936-37 (Josef Šmíd)

1.	Výbor	29.1.1936	168-171	zápis Viliku- sová II.jedn.
	Prezidium	5.11.	172	
2.	Výbor	26.2.	172-176	
3.	"-	11.3.	176-178	
4.	"-	25.3.	179-181	
5.	"-	22.4.	182-184	
6.	"-	11.5.	204-206	
	Prezidium	19.3.	203	
	Sociální komise	27.5.	185	
	Prezidium	12.6.	188	
7.	Výbor	26.6.	188-189	
	Prezidium	2.6.	190	
8.	Výbor	5.6.	191-192	
9.	"-	12.10.1936	193-194	
10.	"-	20.10.	195-196	
	Prezidium	27.10.	196-197	
11.	Výbor	6.11.	198-199	
	Sociální komise	8.11.	200	
12.	Výbor	23.11.	201-202	
	Prezidium	11.12.	205-206	
13.	Výbor	12.1.1937	207-208	
	Sociální komise	16.1.	209-210	
14.	Výbor	15.1.	210	
	Sociální komise	4.3.1936	211	
15.	Výbor	22.1.1937	212	
16.	"-	25.1.	213-214	
VIII.	Valná hromada	25.1.1937 (?)	-----	

Správní rok 1937 (Dvořák)

1.	Výbor	28.1.1937	216-217	zápis Soukup II.jednatel
	Prezidium	30.1.	218-219	
2.	Výbor	3.2.	219-222	

	Prezidium	6.2.	223-224
3.	Výbor	13.2.	225
4.	-"-	20.2.	226
5.	-"-	3.3.	227-229
	Prezidium	6.3.	230
6.	Výbor	10.3.	231-236
	Sociální komise	11.3.	237-238
	Prezidium	18.3.	239
7.	Výbor	7.4.	239-241
8.	-"-	15.4.	242-246
	Prezidium	17.4.	246-247
	-"-	24.4.	247-249
9.	Výbor	29.4.	250-251
	Prezidium	8.5.	252-255
10.	Výbor	12.5.	256-257
	Prezidium	26.5.	258-260
	-"-	29.5.	261-263
11.	Výbor	6.6.	264-266
	Prezidium	12.6.	266
	-"-	19.6.	267
	-"-	18.10.1937	268-269
12.	Výbor	23.10.	269-271
	Prezidium	26.10.	271
	Fakultní schůze	26.10.	272-273
13.	Výbor	30.10.	273-274
	Sociální komise	10.11.	275-276
14.	Výbor	11.11.	276-278
	Prezidium	13.11.	279-280
15.	Výbor	19.11.	281-282
16.	-"-	23.11.	283-284
	Prezidium	23.11.	284-285
17.	Výbor	24.11.	286
18.	-"-	29.11.	287-288
19.	-"-	1.12.1937	288-291
<u>IX.</u>	<u>Valná hromada</u>	1.12.1937	-----

Příloha II:

Seznamy členů výboru SPF 1934-1937

Správní rok 1934-1935

Prezidium: starosta - Hudec, místostarosta - Goldstücker,
I.jednatel - Kovařík, pozd. Komercová, II.jednatel - Mošová, pokladník - Zejfart
Tiskový ref. - Vápeník, sociální ref. - Straka, společenský ref. - Šejdová, školský ref. - Feldstein, kulturní ref. - Nejedlý, ediční ref. - Polák, zahraniční ref. - Brabec, sportovní ref. - Götz, archivář - Lang, člen bez funkce - Gregor,
náhradníci - Pomaličová, Vránová, Teluch
revize - Teklý

Správní rok 1935 - 1936

Prezidium: starosta - Feldstein, místostarosta - Maralík,
I.jednatel - Drda, II.jednatel - Šefrna, pokladník - Zejfart
sociální ref. - Šmíd, školský ref. - Černá, kulturní ref. - Vápeník, ediční ref. - Polák, společenský ref. - Mošová, sportovní ref. - Mildschuhová, zahraniční ref. - Götz, tiskový ref. - Brabec, archivář - Kerča, člen bez funkce - Čapek
náhradníci - Novák, Kingová, Čechurová, Polišínský
revizoři - Teklý, Komercová
smírčí soud - Hudec (předs.), Goldstücker, Nejedlý, Novotná, Jungmann

Správní rok 1936 - 1937

Prezidium: starosta - Šmíd, místostarosta - Lang, I.jednatel - Puchwein, II.jednatel - Vilikusová, pokladník - Polišínský
sociální ref. - Dráb, školský ref. - Hrdina, ediční ref. - Štorm, společenský ref. - Mildschuhová, sportovní ref. - Gregor, zahraniční - Toussilová, kulturní ref. - Noudek, tiskový ref. - Hallová, archivář - Wurm, Zejfart
náhradníci - Hudivok, Adler, Linhartová, Novák, Albrecht
revize - Götz, Mošová
smírčí soud - Feldstein, Hudec, Goldstücker, Brabec, Maralík

Správní rok 1937 - 1938

Prezidium: starosta - Dvořák, místostarosta - Varhulíková,
I.jednatel - Dráb, II.jednatel - Soukup, pokladník - Stern
školský ref. - Buriánek, tiskový ref. - Kunc, později Sittová, kulturní ref. - Čivrný, sociální ref. - Linhart, sportovní ref. - Králová, finanční ref. - Polišínský, ediční ref. - Váša, zahraniční ref. - Fried, společenský ref. - Lázenská, člen bez funkce - Puchwein
náhradníci - Paučíková, Hnaníčková, Straka, Sittová, Novák, Stricker
revizoři - Mošová, Zejfart
smírčí soud - Hudec (předs.), Šmíd, Lang, Vilikusová, Götz

Správní rok 1938

Prezidium: starosta - Dráb, místostarosta - Čivrný, I.jednatel - Bobková, II.jednatel - Kovářová, pokladník-Buriánek

kulturní ref. - Kalivodová, sociální ref. - ?, školský ref.- Schwarzová, společenský ref. - Sittová, sportovní - Soják, ediční ref. - Čapek, zahraniční ref. - Doležal, tiskový ref.- ?, archivář - Varhulíková, člen bez funkce - Kozák
náhradníci - Váša, Jílovský, Halová, Lederer, Bolecký, Brejníková
revizoři - Polišenský, Stern
smírčí soud - Dvořák (předs.), Lang, Puchwein, Soukup

Příloha III:

Přehled činnosti SPF v letech 1934-37

1934	VI 4	poč.zápisů výbor HUDEC 1934-35	pres. /3/	výbor /14/	soc. 1	škol. 1	sport. 1	spol.kult. 1	-
	VI.4	fak.schůze							
1935	I.30	VI.val.hro- mada výbor FELDSTEIN 1935-36	12	18	3	3	-	1	2
	IV.5	fak.schůze							
	X.25	"-							
1936	I.25	VII.valná hromada výbor ŠMÍD 1936-37	6	16	4	-	-	-	-
1937	I.25	VIII.valná hromada výbor DVORÁK 1937	15	19	2	-	-	-	-
	X.26	fak.schůze							
	XII.1	IX.valná hromada výbor DRÁB 1937-38							

Jan Havránek

Z PRAMENŮ K DĚJINÁM "DĚLNICKO-STUDENTSKÉHO VÝBORU" V PLZNI
Z LET 1920 - 1922.

(1. část - 1920 - 1921)

"Dělnicko-studentský výbor" v Plzni, který pracoval v letech 1920 - 1922, má své významné místo v dějinách studentského hnutí v období mezi dvěma světovými válkami. Jeho iniciátory byli socialisticky smýšlející studenti z plzeňského krajinského spolku vysokoškolských studentů "Radbuza", kteří právě v tomto výboru hledali a nacházeli cestu k plzeňské dělnické mládeži. Právě akce pořádané tímto výborem stejně jako jeho výborové schůze se staly na dva roky střediskem kulturního ruchu, osvětové práce a především politických debat, v nichž socialisticky smýšlející studentská a dělnická mládež Plzně si vyjasňovala svůj vztah k myšlenkám socialismu a komunismu i k základním světónázorovým otázkám. Členové výboru při studiu socialismu a marxismu a při poznávání reality každodenního života kapitalistické společnosti byli schopni jít až do důsledně revolučních závěrů a našli právě na půdě tohoto výboru cestu ke komunismu.

ad 1

Vedoucí složkou "Dělnicko-studentského výboru" bylo vysokoškolské studentstvo, sdružené v tradičním krajinském spolku "Radbuza". Tento spolek měl v průběhu sledovaného období (podle Výroční zprávy), tj. na konci správního roku 1920-1921 186 činných členů, z nichž bylo nejvíce právníků, a to 44 + 5 absolventů práv. Další početně zastoupené obory byly strojní a elektrotechnické inženýrství (32 členů), vysoká obchodní škola (24 členů) a stavební inženýrství (21 členů). Průmyslový charakter Plzně vedl asi k tomu, že mezi členy "Radbuzy" byli posluchači a absolventi Univerzity Karlovy v menšině. Bylo jich vcelku 72, tj. 39 procent. Avšak jeden z nich, tehdy již doktor práv Jaroslav Procházka, pozdější dlouholetý rektor Univerzity Karlovy, byl tehdy předsedou "Radbuzy" a vedle technika Jaroslava Poleníka byl nejaktivnějším pracovníkem "Dělnicko-studentského výboru". Procházka ve výboru nejvíce prosazoval orientaci na revoluční, marxistické směry

v dělnickém hnutí a otevíral studentské i dělnické mládeži cestu ke Komunistické straně Československa.

Kromě t i š t ě n ý c h d o k l a d ů o činnosti "Dělnicko-studentského výboru" zachovaly se i p r a m e n - n é m a t e r i á l y písemné, pocházející z jeho vlastní činnosti. Spolkový archiv se dochoval v pozoruhodné úplnosti a byl plzeňskému muzeu předán jeho předsedou Jaroslavem Poleníkem. Dnes je uložen v plzeňském městském archivu ve fondu "Ing. Jaroslav Poleník" (č.177). Jaroslav Poleník byl po celé dva roky, s výjimkou krátkého mezidobí, předsedou "Dělnicko-studentského výboru". Zemřel v roce 1935. Ve fondu jsou uloženy základní dokumenty osvětlující činnost "Dělnicko-studentského výboru".

V této 1.části studie je uveřejněn ze spolkového archivu dokument č.4 a zčásti dokument č.1. Činnost "Dělnicko-studentského výboru" osvětluje po mnoha stránkách ještě podrobněji materiál "Radbuzy", uložený ve fondu Všestudentského archivu v Archivu Univerzity Karlovy. Z tohoto fondu jsou převzaty dokumenty č.2, 3 a 5 a zčásti č.1.

Dokumenty uveřejněné v této první části osvětlují první rok činnosti "Dělnicko-studentského výboru", kdy se ještě názorová polarizace v jeho řadách neprojevovala příliš výrazně. Druhá část studie bude věnována narůstání rozporů ve výboru, vystoupení Jaroslava Procházky orientující výbor směrem důsledného socialismu, směrem ke Komunistické straně Československa, a dalším ideovým zápasům ve výboru "Radbuzy".

1. Okolnosti vzniku Dělnicko-studentského výboru

Osvětlují se na několika místech V ý r o č n í z p r á - v y "R a d b u z y", spolku akademiků kraje plzeňského 1919 - 1920 (1.říjen 1919 - 27.zář 1920); zpráva byla přednesena na valné hromadě 27.zář 1920 v Plzni. Uložena AUK VSA B 406 i MA Plzeň, č.177, ing.Jaroslav Poleník.

Str. 5:

"Správní rok 1919 - 20 byl rokem hledání v ý c h o - d i s k a z k r i z e k r a j i n s k ý c h s p o l - k ů. Naše osvobození způsobilo, že mohla být obmezena činnost

národně uvědomovací a bylo více dbáno sebevzdělání. Chtěli jsme se učit všude a od každého; proto navázali jsme s t y k y s d ě l n í c k o u m l á d e ž í. ..."

Str. 6:

"V Plzni se sdružilo veškeré studentstvo ve "V š e - s t u d e n t s k é m v ý b o r u", který zastupoval je jako celek na veřejnosti a organizoval jeho práci. Přípravná komise složená z delegátů "Radbuzy", "Mrštík" ^{a/}, a V. S. S. a O. Š. ^{b/} vypracovala stanovy V.V., jež byly schváleny na valné hromadě "Radbuzy" 28.prosince 1919. K prozatímnímu ustavení došlo 7.listopadu 1919, definitivně trval V.V. od 29.prosince 1919. Za "Radbuzu" byli delegováni kol. Dr.Vl. Procházka, Pták a Schneider, z nichž kol. Pták byl zvolen předsedou. V.V. zřídil studentskou čítárnu na Střelnici, na jejíž vydržování přispíval až do měsíce května 1920, kdy byla správa její odevzdána spolku "Studentský dům v Plzni. Uspořádal s t u d e n t s k é s l a v n o s t i m a - j a l e s ve dnech 21. - 25.května 1920, jež započaly divadelním představením Jiráskovy "M.D.Rettigové". V sobotu byl výlet do Zábělé, v neděli promenádní koncert, odpoledne sportovní slavnosti, v pondělí večer veselice, v úterý jarní karneval ve stylu japonsko-čínském. Čistý výtěžek 13.445,76 Kč byl odevzdán "Studentskému domu" v Plzni a jiným studentským institucím. Naši členové pilně pracovali v každém oboru ke zdaru slavnosti, zájem kolegů středoškolských byl daleko menší. Na sportovní slavnosti hájila barvy "Radbuzy" fotballová jedenáctka, jež porazila středoškoláky v poměru 6 : 1. Aby byl zachován ráz myšlení dnešního studenta, vydal V.V. "A l m a n a c h M a j a l e s 1 9 2 0", do něhož napsali články naši členové kol. Poleník "Student a dělník", PhDr. J. R.Lukeš "K mezinárodní korespondenci žakovské", Šulc "Trochu kritických poznámek o nás", J.Procházka "Stranictví ve studentstvu", Poleník "Jak vznikl V.S.S. a O.Š. v Plzni", kol. Jar. Port přispěl básní "V slunečním ránu". V.V. nemohl pokračovati ve své činnosti, která netrvala ani jeden rok. Dle svých stanov zanikl rozpuštěním V.S.S. a O.Š. dne 16.zář 1920
a/ Sdružení abiturientů středních a odborných škol "Mrštík"
b/ Výbor studentstva středních a odborných škol

a jest od té doby v likvidaci." ...

Str. 11 - 12:

"Dělnicko - studentský výbor"
v Plzni

Přímý podnět ku sblížení studentstva s dělnickou mládeží vyšel z článku kol. Poleníka: "Student a dělník" v "Almanachu Majales 1920" vydaném "Všestudentským výborem v Plzni". "Radbuza" vyjednávala na základě všeobecných zásad uvedených ke konci článku. Myšlenka soustavných dělnicko-studentských styků na podkladě kulturním, sebevýchovném byla ihned sympatická dělnické mládeži obou socialistických stran. Na schůzi "Vzdělávací komise Radbuzy" dne 29.července ustavil se "Dělnicko-studentský výbor" v Plzni, když oficiální zástupci dělnické mládeže vyslovili se pro něj. Na této schůzi za velké účasti zejména dělnické mládeže (150 osob) promluvil kol.Poleník o "N u t n o s t i s b l í ž e n í m l a d é š k o l s k é i n t e l i g e n c e s m l á d e ž í d ě l n i c k o u", o studentu a dělníku v letech devadesátých a dnes, o krizi studované inteligence, o východisku z krize: navázati na původní pokrokové hnutí let devadesátých, o programovém řešení studentsko-dělnických styků a o myšlence Dělnického gymnázia.

V D.S.V. jsou zastoupeny krajský výbor mládeže Čs.strany soc.dem. v Plzni, krajský výkonný výbor mládeže Čs. strany socialistické v Plzni, "Radbuza", spolek akademiků kraje plzeňského, "Obnova", sdružení organizací učitelů z Plzeňska a "Mrštík", sdružení abiturientů středních a odborných škol v Plzni. Za "Radbuza" byli delegováni kol. Poleník (zvolen předsedou D.S.V.) a Jar. Procházka, jako náhradníci kol. Dr. Černý a Pták.

D.S.V. je výkonným orgánem všech zúčastněných organizací mládeže při vzájemném pěstování styků. Je patnáctičlenný, každá organizace vysílá dva delegáty a předsedu. Účelem jeho je sblížení veškerou mládež, sdružití její organizace k vzájemnému sebevzdělávání a pěstování styků. Prostředky: činnost kulturní a společenská, jež se projevuje společnými debatními

a přátelskými večery, společnými exkurzemi a výlety, s t u d e n t s k ý m i e x t e n s e m i p ř e d n á š k o v ý m i v o r g a n i z a c í c h d ě l n í c k é m l á d e ž e a j i n ý m i k u l t u r n í m i a k c e m i .

Dělnicko-studentské debatní schůze byly pořádány čtrnáctidenně. Průměrná účast 120 osob, z polovice dělnictvo, z polovice školská inteligence.

1. 12.srpna 1920 v Měšči. besedě: Úvod do socialismu ... kol. Pexidr
2. 26.srpna 1920 v Nebi: Socialismus jako idea ... redaktor Koudelka
3. 9.září 1920 v Pekle: Revoluce a evoluce ... kol. Jar. Procházka
4. 23.září 1920 v Nebi pokračovalo se v rozhovoru na téma předcházející.

Schůze v Pekle dne 9.září konala se za účasti rumunských studentů, jimž byl podán výtah přednášky ve francouzském jazyce a byly jim přetlumočeny jednotlivé části rozhovoru. I. dělnicko-studentský přátelský večer byl pořádán v Řemeslnické besedě dne 16.září 1920 za účasti 220 osob. Program hudební, zpěvní a recitační vyplnili vedle Dělnického pěveckého spolku "Bendl" vesměs členové Dramatického odboru Radbuzy (kol. Vogel, Čejka, Beran a Chvojka).

Jde tu o pokus vytvořiti novou demokratickou formu společenského života v Plzni. Výsledkem je, že se dělnická mládež a mladá školská inteligence začíná poznávati.

2. Podnět k založení Dělnicko-studentského výboru

Článek Jaroslava Poleníka byl, jak uvedeno výše, přímým, podnětem ke vzniku "Dělnicko-studentského výboru". Byl uveřejněn v Almanachu "Majales 1920", vydal "Všestudentský výbor" v Plzni 1920. Uspořádal F.Schneider. Uloženo AUK VSA A 311.

Str. 5 - 8:

Ing.C.Jaroslav Poleník: Student a dělník.

"Tak často vzpomíná se pokrokového hnutí let devadesátých

"té doby, v níž bylo tolik pohnutých chvil, tolik velkomyslného nadšení, tolik sugestivní síly a obětí, tolik zdeptaných houževnatých zápasů a snah ..." (A.P.Veselý). Pokrokové hnutí vyšlo z realismu. Osobnost Masarykova vtiská mu svůj ráz. S t u d e n t s t v o č e s k é, odchované Masarykem, slibuje státi vždy a všude v č e l e p o k r o - k u a n o v ý c h i d e í. Dělnictvo české, nemilosrdně vydírané, bezprávné, opovrhované, toužící po vzdělání, nachází ve studentovi spolubojovníka. Studenti s dělnictvem vřele cítili.

"- - - Budeme lidu vysvětlovati, co je vlastně tzv. h n u t í d ě l n í c k é, čeho chtěli dělníci dosíci l.májem, že dělníci nejsou lenoši, kteří by rádi za nejmenší práci dostali co největší plat, že touží po rovném postavení s jinými vrstvami a po možnosti vzdělání.

Budeme stýkati se s d ě l n í k y a t o v a r y š i, míti je k ušlechtilému životu, půjčovati jim knihy, povzbuzovati je, aby společně odebírali časopisy, knihy a se dále vzdělávali, aby zakládali mezi sebou vzdělávací spolky, pamatující, že stanou se co nejdříve samostatnými občany. - - -"

"Tak napsal mimo jiné "Časopis Českého Studentstva" před prázdninami v r.1890, když vytyčoval články pracovního studentského programu.

A studenti rozjeli se na prázdniny, vyhledávali dělnickou mládež a rádi se s ní rozdělili o všechno, co znali a věděli; vykládali, vysvětlovali, učili a u č i l i s e ..."

"A tu prožívali jsme krásné chvíle přátelského sblížení", píše J.V.Klofáč, z nejnadšenějších účastníků hnutí pokrokového, "já jaksí učiteloval, přednášel jsem z dějin českých, literatury, ze současné politiky apod. - Mně roku 1889 bylo prostě potřebou ukázat, že český student českého dělníka nezapírá, že - chápe pravý smysl demokracie - považuje ho za rovnocenného bratra, a je-li třeba někde poučit, že český student této práce v dělnictvu ujme se radostně. Aonečně chtělo se mi i zaprotéstovat proti maloměstskému šosáctví a kastovnictví, jež dělnickou třídu vyhošťovalo za dveře, nemajíc ostatně úcty ani k živnostnictvu."

"Scházeli jsme se tedy, scházeli, a za chvíli byl z nás celý studentsko-dělnický kroužek. Všichni inteligentní akademikové šli s námi. A musily společně jít i děvčata, naše slečinky maloměstské, neboť netrpěli jsme, aby činěn byl rozdíl mezi dělníkem a studentem..."

"Student a dělník podali si ruku a slíbili si, že půjdou spolu. A stali se upřímnými přáteli, jak v těch romantických výbuších mládí, právě tak a zejména v práci vážné, tvůrčí. Spolu mazali rakouské orlíčky, vytloukali okna rakušáckým stvůrákům, tahali se s policajty a sváděli s nimi boje v ulicích pražských a na předměstích, bouřili, zpívali a svorně spolu bourali to staré Rakousko zpuchřelé - tak nějak to je v té omladinářské písničce - psali a rozhazovali velezrádné letáky, přednášeli, debatovali, někdy dlouho do noci o národnosti, socialismu, hospodářském, politickém a kulturním postavení dělnictva, o ženské otázce atd., o všem možném, a zejména o tom, co bylo nové, pokrokové. Učili se cizím řečem, překládali knihy cizích spisovatelů, každá nová myšlenka, každý nový směr našel v nich oddaného zastánce, nebylo problému, ať sociálního či národnostního aneb jiného, který by se nesnažili řešit. A to bylo něco převratného, to bylo něco velmi nebezpečného, a proto byli persekvováni a po kriminálech vláčení, student i dělník ..."

"Pokrokové hnutí dodělalo se výsledků opravdu velikých, třebaže najdeme v něm "i dosti naivního a dětinského, zbrklého a pochybeného". (A.P.Veselý) Nastaly ovšem brzy jisté difference politického nazírání, které rozehnalý účastníky hnutí let devadesátých do všech táborů politického života českého, ale v tom tkví obrovský význam pokrokového hnutí, že český student vystoupil na forum veřejného života našeho jako důležitý faktor kulturní a politický, a že tu tenkrát něco pro národ znamenal".

"Od té doby vývoj dělnictva i studentstva bral se odděleně. Dělnictvo kaceřované, takřka opuštěné národem, vlastní silou probíjelo se cílevědomě vpřed. A studentstvo se bezradně potácí, chvilkami se vzbudí jakoby k prudkému vzmachu,

a brzy zase hlouběji klesá a jde od krize ku krizi. Přichází válka světová se všemi hroznými následky, veřejný život umírá, ruská revoluce přináší nový vzruch, na impozantních majových oslavách r.1918 společně s dělnictvem manifestuje české studentstvo radostně a neohroženě za lepší, svobodnější budoucnost svého národa a 28.října pak národ náš slaví svoje Vzkříšení."

"A tu se zdálo, že studentstvo české pochopí své národní poslání. Studentstvo zatím ve své většině ubíjí se v malosti a povrchnosti atd., a nemá skoro proto ani kdy, aby si všímalo aktuálních otázek. Dělnictvo je agilnější - samo stává se nositelem nových myšlenek a předvojem pokroku. Školská inteligence, a právě její mladá generace z větší části, představuje naproti tomu element nepokrokový, konzervativní, až reakční. Je sice pravdou, že student náš není v jádře konzervativní, ale vychován ve škole v předsudcích a zmaten jinak v pojmech, poměrně málo čtoucí a mnoho nemyslící, pracuje tak, snad nevědomky, do rukou zpátečnictví. Následkem toho odcizuje se víc a více velmi početné a pokrokové složce národa, jakou je dělnictvo a v tom je veliké nebezpečí ..."

"Za takových poměrů psátí na téma "Student a dělník" pokládám za zvláště nutné, a už proto, že jsem byl o to důrazně požádán, je to známkou, že se přece v určité části studentstva zodpovědně cítí, že je to téma zvlášť aktuální, a že je nejvyšší čas, aby k celé té věci zaujato bylo stanovisko naprosto rozhodné."

"Poměr nás studentů k dělnické mládeži nutno řešit z obou stran poctivě, vážně a neukvapeně. Řešení jeho vynutila a vynucuje si doba - o tom netřeba zvlášť se šířit. Řešení jeho si vynucuje, a to zejména u nás, na P l z e ň - s k u, prostředí. P l z e ň, město většinou dělnické vynucuje si řešení vážného toho poměru v každém kroku den ke dni naléhavěji. A je nutno vyřešiti tento poměr k l a d - n ě. - I kdyby doba ani prostředí nevolaly myslit vážně na celou tu velice důležitou věc, jsou pro to důvody vnitřní, důvody mravní, mravní závazky. Není třeba opakovat a pořád si připomínat, odkudže vyšla naše studovaná inteligence."

Statistika by nás poučila, že velmi vysoké procento inteligence školské vyšlo z poměrů ne právě záviděníhodných, z rodin malých, chudých, z rodin dělnických, živnostnických, maloúřednických. Sympatizují-li s dělnictvem, to znamená, že ve většině případů sympatizují se svým otcem, bratrem, dědem, strýcem. Křivdy a bolesti, jež dělnictvo bolely a bolí, ty bolely mého otce, bratra, ty bolely a doposud bolí také mne. Dělnické touhy, dělnická přání, to jsou touhy mého otce i bratra a jsou také touhami mými. Mohu se postavit nepřátelsky proti tomu, když otec můj nebo bratr domáhají se práv, jež jim byla léta upírána? Z vděčnosti ke svým rodičům, sourozencům, příbuzným, známým, mezi nimiž jsem vyrostl, nemohl bych tak učiniti! - "

"Škola a hlavně byrokratismus středoškolský nás mládeži dělnické odcizoval. Rakousku na tom velice záleželo, aby česká inteligence školská lidu se odcizila, Rakousku velice záleželo na tom, aby rozevřelo propast mezi oběma. Vžijte se jen v moment! Spolu jsme chodili do obecné školy, seděli jsme vedle sebe, dělili jsme se popřípadě v přestávce o kousek suchého chleba, učili jsme se spolu a venku skotačili. A někdo měl větší štěstí, dali ho zapsat do školy střední a tam vědomě či nevědomě ho učili, že je něco jiného než ten jeho kamarád, který vychodil měššťanku a šel se dřít do fabriky, ve škole ho učili, že bude pánem, že bude poroučet a tamten že musí poslouchat. Či není charakteristická věta tak často ve škole a bohužel i doma užívaná, "jest-li se nebudeš učit, půjdeš na ševcovinu", - jakoby to, že by se měl státí řemeslníkem, mělo být chlapci trestem, protože přinesl špatné vysvědčení. - "

"Nemohl každý studovat. Ti dělničtí hoši nemohli jít do středních škol, ať již z jakýchkoli důvodů; snad byli tenkrát lehkomyšní, snad neměli dostatečných prostředků apod. A proč my bychom se s nimi nerozdělili o všechno co víme a co známe? Abychom však mohli dávat, musíme přirozeně sami mít a pořád mít, z čeho bychom rozdávali, a proto musíme se sami h o d n ě a h o d n ě p ř i p r a v o v a t.

Studovat a zase studovat, nejen z knih, ale studovat zejména život, tak jak je, ve všech jeho složkách, a pozůáme-

li, že jsme dostatečně připraveni, pak zbývá jen jedno :
j í t m e z i d ě l n í c k o u m l á d e ž .

Velmi často se však říká, že dělníci nemají ke studentům důvěru. Ale kdo se může divit, že dělník, tolikrát zklamáný, nevěří ?! Důvěra je něco, co se musí zasloužit; a není to tak snadné zasloužit si důvěry, a je velmi nesnadné zasloužit si ji u dělnictva.

Nikterak však nevěřím, že by existovaly protivy, že by tu byla nějaká propast mezi mladou školskou inteligencí a dělnickou mládeží. Není tu propasti, která by se musela překlenout, ale jsou tu p ř e d s u d k y, k t e r é n u t n o p ř e k o n a t. A předsudky jsou na obou stranách a n a o b o u s t r a n á c h se musí stejně upřímně a rozhodně překonat."

Str. 10 - 11:

"Avšak nikterak nemohu souhlasiti s tím, že by se poměr studenta k dělníkovi nedal vyřešit v r á m c i s t u d e n t s k ý c h s p o l k ů. Činnost lidovýchovná je z hlavních bodů studentské spolkové činnosti, anebo aspoň má být - podle stanov. Konkrétní případ: Členové plzeňské "Radbuzy" pořádají přednášky zejména v menšinových obcích; témata jsou nepolitická, povětšinou z historie, z literatury nebo je to objektivní rozbor aktuálních otázek, výklady ze státovědy aj.

Mám za to, že v dnešní době citelného nedostatku řečníků, zejména mladých, v obou socialistických dělnických stranách, mám za to (!), že bychom nebyli jistě příslušnými činiteli odmítnuti, kdybychom v nejlepší snaze nabídli jim svoje, třeba dosud skromné síly, k spolupráci mezi dělnickou mládeží na poli čistě kulturním. - A tu mám na mysli zvláště nedávno založený "Dorostenecký sbor pro Plzeň", instituci, která chce všestranně pečovat o dělnický, živnostenský a obchodní dorost, a v níž by se mohl náš student také dobře uplatnit a to zejména v činnosti vzdělávací. - Mohl by být vděčněji splněn lidovýchovný program studentských spolků ? Představte si : mladý student vykládal by dělnické mládeži

způsobem ovšem srozumitelným, beze všech nějakých učených kudrlinek o husitství, osmačtyřicátém roce, o Havlíčkovi, "Omladině", o Nerudovi, o naší ústavě, o rozluce církve od státu, nebo některé partie z národního hospodářství, sociologie atp.

Což nedaly by se opakovat přednášky absolvované ať už na schůzích Vzdělávací komise "Radbuzy" anebo v obcích menšinových, dělnické mládeži obou socialistických stran? Nebylo by možno pořádat debatní večery? Student a dělník by se utkal v rozhovoru; co by tu bylo názorů, co myšlenek, co nových námětů, co cenných zkušeností pro obě strany! A přátelské večery s uměleckým programem by se pořádaly; i v zušlechťující zábavě ať se pozná student s dělníkem! Nezdá se vám, že by se vracely ty krásné chvíle pokrokového hnutí let devadesátých? Jaké by to bylo záslužné rozšíření pole působnosti studentských spolků! Nechtěl by se pořádání takových "studentských extenzí" v dělnické mládeži ujmout popřípadě Vše studentský výbor v Plzni, který má přece v programu hledat nové obzory studentské činnosti?

Už to by mělo velký význam, že by se poznal student s dělníkem!

. "

3. Poměr studentů ke stranictví

Závažnou otázkou poměru k politickým stranám se zabýval článek nejaktivnějšího pak pracovníka Dělnicko-studentského výboru Jaroslava Procházky, uveřejněný v Almanachu "Majales 1920" na str. 32-33.

JUC. Jaroslav Procházka: Stranictví ve studentstvu. ^{X/}
Str. 32:

"Samostatnost přinesla českému národu v politice nové úkoly. Dříve jsme rozbíjeli Rakousko, nyní sami budujeme náš

^{X/} Článek uveden v úplnosti.

stát. Jaký budeme jej míti, záleží na nás samotných. Tím
vystává nový úkol českému studentstvu. V letech politické-
ho obrození vykonalo studentstvo svoje poslání, stálo v čele
pokrokového hnutí. Před válkou nebylo již průkopníkem nových
myšlenek, jiné třídy národa vystoupily do popředí. Jest třeba,
aby studentstvo pochopilo změnu poměrů a vytýčilo nové
cíle.

.

Každý student, každý občan je straníkem. Dnes většina
studentstva vzdaluje se politiky. Stranictví prý je samá lež,
kdyby ho nebylo, bylo by daleko lépe. Nač se namáhati v po-
litickém boji, když se mohou pohodlně procházeti, nemysleti
a baviti se o duchaplných věcech, tančiti a studovati. Dneš-
ní student je pasivní, přenechává druhým aby se starali o po-
litiku, o lid a dělnictvo. Nestojí jako kdysi v popředí li-
dového hnutí, nýbrž je veden jinými vrstvami společnosti.
Snaží se zamhouřiti oči, aby neviděl, že svět se mění, že
jest nutno poznávati a přijímati nový život a pracovati pro
něj. Dovede rychle ubíti lepší snahy a stavěti překážky čin-
nosti svých druhů, kteří se odvažují buditi jej z ospalosti.
Jest pozadu v myšlenkách i skutcích, j e s t s t r a n í -
k e m r e a k c e .

Student vystuduje a má se státi duševním vůdcem lidu,
má vydati společnosti to, co nastrojil v době svého učení.
Jestliže si nevšimal politiky, nerozumí jí, opět dává se
vésti. Místo aby pracoval pro nový život, místo aby řešil no-
vé problémy, ohlíží se nazpět a bojí se nových myšlenek. Děln-
nická třída vyzvedla na svůj štít socialismus, inteligent
utíká pryč a bojí se revoluce a bolševismu. Místo aby byl
dobrým straníkem, aby bojoval za své přesvědčení, jest trp-
ným nástrojem reakce.

Student má život před sebou, čeká ho velká práce v bu-
doucnu, má býti průbojníkem nových hnutí. Není-li jím, pá-
trejme po příčinách. Zdá-li se někomu, že stranictví a poli-
tika je jenom neřestí a odvrátí-li se s nechutí od všeho po-
dobného, svědčí to o tom, že neví, co jest to stranictví a po-
litika. Demokracie jest vláda lidu skrze lid. Lid má své záj-
my a názory, má společnou vůli, již chce uskutečňovati. Pro
lidovládu jest třeba svobody a rovnosti. Každý jednotlivec

jinak myslí a má jiné potřeby. Je-li svoboda, stejné názory a zájmy se organizují v lidu, různé se potírají. Z rozporu zájmů a názorů vznikají v davu strany a stranictví. Strany to jsou, skrze než projevuje lid svoji vůli a uskutečňuje ji. Demokracie má za následek stranictví a opět stranictví jest možno jen v demokracii. Politika je úsilí uskutečniti určité zájmy a názory. Politické stranictví není chybou ani lží, nýbrž je jediným prostředkem, kterým může lid projevovati svou vůli a uskutečňovati svoji vládu. Neřesti a chyby jsou v lidech, kteří tvoří stranu a kteří ji zastupují.

Tvrdívá se, že jest nutno pracovati pro blaho celku, kdežto stranictví si hledí prý jen málo prospěchu a že z toho důvodu nelze býti straníkem. Tento náhled je předsudkem. Jakmile se ve státě utvořily strany, není vůbec žádného jednotného blaha celku, nýbrž jsou jen různé způsoby jeho. Každá strana chce prosaditi svoji vůli z toho důvodu, že bude se tehdy nejlépe dařiti celku, když bude platiti její vůle. Člověk, který pracuje pro blaho celku, pracuje pro ně určitým způsobem. Myslí, že jeho činnost je prospěchem celku, ale zatím jest všeobecným prospěchem jen dle jeho názoru. Totéž tvrdí i druhý člověk, který pracuje opět svým způsobem pro celek. Všechny strany pracují pro blaho celku, ač všechny pracují zároveň pro sebe.

Lidé hlásají, že strany nejsou ničím, ježto jsou to lidé, kteří jednají a necítí potřeby, aby se stárali o stranu, nýbrž spoléhají v zázračnou činnost dobrých charakterů. Víra v poctivce je názorem středověkým, kdy se věřilo v papeže, krále, šlechtice. Nechci se svěřiti v ruce nějaké osobnosti, aniž bych se jí ptal, co bude dělati, nýbrž sám musím přemýšlet a dojíti k přesvědčení, k vlastnímu názoru. V demokracii názor jednotlivce neznamena ničeho, leč získají-li se pro něj lidé. Strany sdružují lidi stejných názorů a zájmů a uskutečňují jejich zájmy a názory. Strany jsou nyní u nás činitelem zákonodárným a správním, vše se provádí ve stranách. Rozhodujeme se ve volbách ne pro osoby, nýbrž pro strany, svěřujeme své zájmy straně a přijímáme programové cíle strany. Lidé jednají a proto staráme se a pracujeme k tomu, aby strana nám programově nejbližší byla zastoupena nejlepšími lidmi.

Jako čtvrtou příčinu bych vytkl mělkost v myšlení.

Student neumí mysliti, nenaučil se mysliti, přemýšlí nerad a ještě hůře, má-li domysleti. Život a svět postupují k novým otázkám, ale studentu ani nenapadne, aby si je postavil před oči a natož aby se pokusil rozřešiti si je. Nezná nového hnutí, nerozumí mu, bojí se ho. V socialismu vidí jen žaludkovou otázku dělnické třídy, ani ho nenapadne, že takový názor je nejhorším materialismem, že socialismus je také otázkou mravní. Ani špatné hmotné poměry nedonutily inteligenci, aby se zamyslela, aby hledala pravé příčiny nezdravosti dnešního řádu a hleděla je odstraniti. Raději se chytá všech možných strašáků a čeká s úzkostí na budoucnost. Jestliže se student nedoví ničeho ve škole o demokracii, sociologii, socialismu a sociální otázce, jest jeho povinností, aby sám hledal poučení a rozřešení.

Je-li dnes studentstvo nástrojem reakce, jest třeba vytrhnouti je z pasivní setrvačnosti v jeho stranictví. Úkol studentstva je krásný. Má se učit poznávati stranictví, má studovati různé poměry, má hledati chyby stranictví a jich příčiny. Aby se vyrval nezdravému konzervatismu, musí si uvědomiti svoje poslání, musí se postaviti mimo strany, aby nepodlehł ideologii jednoho stranictví, má se naučiti znáti zásadní rozdíly v programu stran a srovnávati je. Tím způsobem dojde všestrannosti a propracuje se k vlastnímu přesvědčení a z vlastního názoru bude posuzovati činnost stran. Začne šířiti a propagovati určité názory, vstoupí i do strany, bude v ní pracovati, bude chtíti ji zlepšiti a odstraňovati její chyby.

Dnes klademe základy svému státu. Dnes jsme na přelomu dvou světů. Studentovo místo není tam, kde vládne minulost. Svým určením je veden k tomu, a b y b y l s t r a n í - k e m p o k r o k u. Má se připravovati na práci pro budoucnost, má se pustiti daleko vpřed, má si ujasniti velký úkol příští, jenž případně všem myslícím, kdy bude spolupracovati na vytváření nového řádu společenského a pomáhati přitom svým odbornictvím a svými znalostmi. Krátce: Nebát se bolševismu, nýbrž překonat jej !

4. Řád dělnicko-studentského výboru v Plzni schválený dne 5. srpna 1920

Znění řádu je uvedeno podle textu, který je uložen v MA Plzeň v pozůstalosti ing. Jaroslava Poleníka pod značkou 177/5, ič. 13555. Je zde uložen jako čistopis, psaný strojem, průklep strojopisu první verze a koncept psaný rukou Jaroslava Procházky. Vycházíme zde z čistopisu, přičemž obě starší znění se od něho liší kromě interpunkce jen na jednom místě, což je označeno v poznámce.

Řád dělnicko-studentského výboru v Plzni.

- Čl.1. Jméno a sídlo: Dělnicko-studentský výbor v Plzni.
- Čl.2. Účel: Sblížití veškerou mládež, sdružití její organizace ku vzájemného sebevzdělávání a pěstování styků.
- Čl.3. Prostředky: Činnost kulturní a společenská, jež se projevuje společnými debatními a přednáškovými večery, společnými exkurzemi a výlety, studentskými přednáškovými extenzemi a jinými kulturními akcemi.
- Čl.4: Jmění: je pouze výdejné. Neuhrazené náklady a vydání hradí stejným dílem všechny organizace. Revizoři organizací mají právo revidovati jmění výboru.
- Čl.5: Členy výboru jsou zástupci (příp.náhradníci) vyslaní po 4 od organizací dělnických a po 1 od organizací ostatních a předsedové těchto organizací. ^{a/} Členství se nabývá vysláním jako zástupce od organizace, jež přistoupila k myšlence výboru, schválila tento řád a byla výborem přijata. Pozbývá se odvoláním od organizace

^{a/} V konceptu (rukopisném, psaném Jaroslavem Procházkou) nejprve perem: "po dvou od organizací a předsedové organizací; opraveno tužkou: "po 4 od organizací děln., po 2 z org. ostatních, předsedové organizací (příp.náhradníci)". V průklepu prvního strojopisu (odlišného od čistopisu) původně:

nebo odstoupením organizace od myšlenky výboru, nedostavením se na 3 schůze po sobě bez omluvení. Dotyčná organizace se o tom vyrozumí.

- Čl.6: Práva členů: Aktivní a pasivní právo volební, podávat návrhy, přání, rezoluce, zavazovati hlasováním činné členy svých organizací usnesením výboru, nahlížeti do knih za přítomnosti funkcionáře.
- Čl.7: Povinnosti členů: Zúčastniti se schůzí, vykonávati usnesení, obstarati potřebné práce, nepřekračovati stanovy svých organizací, podávati zprávy a skládati účty svým organizacím.
- Čl.8: Organizace: Výbor je výkonným orgánem zúčastněných organizací mládeže při vzájemném pěstování styků. Byl-li souhlas zástupce, jsou jeho usneseními vázány zúčastněné, jež nemohou jinak zasahovati v činnost výboru, leč odvoláním zástupců a vysláním nových.
- Čl.9: Správa: Výbor se schází alespoň jednou za měsíc ke schůzím. Usnází se prostou většinou z hlasujících členů o návrzích, vede a připravuje společné akce. Je způsobilý k usnášení, je-li přítomno nejméně 1/2 všech členů, aneb 1/3 v případě, že jsou zastoupeny všechny organizace mimo jednu. Členové zúčastněných organizací mohou být přítomni schůzím vždy jako hosté, ostatní jen se svolením výboru.
- Čl.10: Funkcionáři: a) Volby funkcionářů konají se lístky neb aklamací. Volí se předseda, první a druhý místopředseda, jednatel, pokladník a zapisovatel. Rozhoduje prostá většina hlasů.

a/ pokračování

"jsou zástupci (příp.náhradníci) vyslaní po dvou od organizací a předsedové organizací", opraveno tužkou: "jsou zástupci (příp.náhradníci) vyslaní po 4 od organizací dělnických, po 1 od organizací ostatních a předsedové těchto organizací."

- b) O pravomoci funkcionářů
Předseda svolává a řídí schůze, rozděljuje práci, dozírá na funkcionáře. Hlasuje, je-li rovnost hlasů, nemůže podat návrhů, je povinen odmítnouti návrhy odporující stanovám některé organizace. Spolu s jednatelem podpisuje všechny listiny. Místopředseda zastupuje předsedu. Jednatel přijímá, vede a uschovává korespondenci. Stará se o vykonání prací potřebných. Spravuje archiv. Pokladník spravuje jmění, vede knihy, podrobuje se alespoň jednou za 2 měsíce revizi od revizora kterékoli organizace. Zapisovatel zapisuje a vede knihu zápisů.
- c) Funkční období trvá 1 rok. Funkcionáři pozbývají funkci, byl-li přijat návrh na vyslovení nedůvěry.

Čl.11: Smírčí soud: skládá se z předsedy zvoleného ze členů prostou většinou a ze dvou zástupců stran. Každá sporná strana jmenuje po dvou zástupcích, z nichž jednoho protivná strana vyloučí. Rozhoduje ve sporech mezi členy, mezi organizacemi, mezi členy různých organizací, pokud vznikly při působení výboru.

Čl.12: Zaniká: Zaniknou-li anebo vystoupí-li všechny dělnické anebo všechny studentské organizace, nebo usnese-li se o tom výbor za souhlasu všech organizací mimo jednu, nebo uplynul-li rok zcela nečinně od poslední schůze nebo akce. Jmění případně rovným dílem organizacím, jež měly zástupce ve výboru při zániku.

Přijato na schůzi dne 5.srpna 1920.

5. Zpráva o prvním roce činnosti Dělnicko-studentského výboru v Plzni

Převzato z Výroční zprávy "Radbuzy", spolku akademiků kraje plzeňského 1920 - 1921 (27.zář. 1920 - 12.zář. 1921). Přednesena na valné schůzi dne 12.zář. 1921 v Plzni. Uloženo v AUK VSA B 406. (Otiskuje se nezkráceně).

Str. 14 - 21:

Dělnicko-studentský výbor v Plzni

DSV začal svoji činnost 29.července 1920. Ve výroční zprávě předešlého správního roku bylo několik dat z prvních dnů jeho působení. Dělnicko-studentský výbor tvoří delegáti 1.Župního výboru mládeže čl. sociálně demokratické strany dělnické v Plzni, 2.Výkonného výboru čl. mládeže socialistické, 3.akad. spolku "Radbuzy", 4.učitelského sdružení "Obnovy", 5."Mrštíku", spolku abiturientů středních a odborných škol v Plzni. Dělnicko-studentský výbor je dnes 18členný - dělnická mládež vysílá po pěti, organizace mladé školské inteligence po 2 zástupcích. Za "Radbuzu" vysláni kolegové : Procházka, Polenik, náhradníci : Pták, Weinfurter, Levit. Kol. Polenik je předsedou DSV, Procházka zapisovatelem.

Účelem DSV je přivésti škol-skou inteligenci a dělnictvo na cestu vzájemného porozumění a tvořivé spolupráce soustavnou a plánovitou výchovou a vzdělá-váním v duchu socialistických zásad.

Přednášky, debatní večery, přátelské večery, vycházky, výlety, studentské přednáškové extenze v dělnických organizacích jsou prostředkem, aby došel DSV svého cíle.

Dělnicko-studentských přednáškových a debatních večerů bylo celkem 37, z toho 9 přednáškový informační cyklus o našich politických stranách, 4 přednáškový cyklus o umění, 2 debatní večery o náboženství, 3 večery s recitačními ukázkami, 1 večer s hudebními ukázkami ap. Témat týkajících se socialis-

mu bylo 13, z historie umění a literatury 8, z náboženství a náboženské filozofie 3, z politiky 9, témat technicko-hospodářských, sociálně lékařských aj. 4. Účast na akcích byla obstojná, průměrně asi 134 osob starších i mladších, maximální 280, minimální 50, ze všech vrstev plzeňské veřejnosti. V poslední době převládalo mezi účastníky dělnictvo. Mimoto pořádány 4 dělnicko-studentské přátelské večery s programem zpěvním, hudebním, recitačním, event. s aktovkou, a 2 akademie ve Škvřňanech v režii soc. dem. sekce mládeže. Konaly se také 4 vycházky a 3 dělnicko-studentské výlety. Studentských přednáškových extenzí v dělnických organizacích v Plzni i na venkově bylo 48; v organizacích soc. dem. 26, v organizacích čsl. mládeže socialistické 6, v Dělnických tělocvičných jednotách 16. Temata byla povětšinou historická, literární, ze zdravotní a tělesné výchovy. Přednášelo 18 kolegů, až na jeden případ vesměs členů "Radbuzy".

Činnost DSV byla velmi intenzivní. Je tu ovšem otázka, zdali DSV přibližuje se úměrně s intenzivní činností k cíli, který si vytkl. První etapou na cestě k cíli je sblížit studenta s dělníkem. Nejde o sblížení pro sblížení, jde o sblížení ideové. Není možno po několika měsících činnosti říci naprosto přesně, s jakým výsledkem setkala se celá sblížovací akce. Jisto je, že DSV dosáhl by lepších úspěchů, kdyby na straně studentstva, a vůbec školské inteligence, bylo většího zájmu a opravdového porozumění.

Faktický stav věcí je takový, že členstvo "Radbuzy", které bylo zpočátku velmi n a d š e n o a staralo se dosti upřímně o DSV, ztratilo v poslední době zájem o všecko. Mezi středoškolskými kolegy se velmi málo pracovalo pro myšlenku sblížení a proto jsou tu obavy, že odejdou-li ti, kdož zakládali DSV, nenajdou se jiní, kteří by pokračovali. Získat studentský dorost je životním zájmem DSV. Naproti tomu mládež dělnická, která zpočátku hleděla nedůvěřivě na celý podnik, stojí za Dělnicko-studentským výborem a chce ho udržet, Hnutí dělnicko-studentské rozrostlo se do šíře; bude třeba zpracováváti je ideově do hloubky.

Vděčným polem studentské činnosti byly s t u d e n t - s k é p ř e d n á š k o v é e x t e n z e v d ě l -

n i c k ý c h o r g a n i z a c í c h. Studenti šli přímo mezi dělníky, aby učili a učili sebe. Bude nutno studentské extence v DSV organizovati a usoustavniti. Mělo by větší význam, kdyby studentské přednášky neomezovaly se jen na příležitostné více méně slavnostní řeči. Dobrý krok učiněn byl přednáškami našich mediků ze zdravotvédy a tělesné výchovy v Dělnických tělovýchovných jednotách.

Činnost DSV proběhla několika fázemi. Začalo se čilým diskutováním programu a usoustavňováním veškeré práce. Praxe zavedla dvojí druh debatních a přednáškových večerů. Jednak byli zváni starší lidé, jednak referovali mladí sami pro sebe.

V době výročí ustavení rozpředla se čilá debata o programu a cílem DSV a o jeho taktice. Podnět zavládl článek kol. Jaroslava Procházký, který v něm ostře zkritizoval dosavad vykonanou práci. V DSV vždy se udržovala snaha, aby se nezůstalo trčeti ve vyjetých kolejkách. Cítila se potřeba revizovati program i taktiku na základě získaných zkušeností. Byl tu rozpor mezi těmi, kteří byli spokojeni širokou extenzivní činností a těmi, kteří rozvíjeli myšlenku sblížení inteligence a dělnictva k plnějším a vyhraněnějším socialistickému vyjádření.

Epizodou bylo přijetí Mladé generace čs. národní demokracie do DSV. Mladá generace stranila se úplně důsledně vší činnosti proti svým počátečním slibům. Vyloučila se tak sama z DSV.

k činnosti DSV pojí se rozsáhlá ideová, programová a propagační práce, jež je uložena v nejrůznějších brožurách, časopisech, revuích a novinách po celé čsl. republice. Články jsou uschovány v archivu DSV, který čítá 272 čísel.

V rámci výroční zprávy "Kadbuzy" není možno říci o DSV více, jak by zasluhoval. Je nutno omeziti se na nejstručnější data.

Přednášky a debatní večery.

1. 29.VII.1920 - Kol.Poleník: Nutnost sblížení mladé školské inteligence s mládeží dělnickou. Debata. /160 účast./

2. 12.VIII.1920 - Kol.Pexidi: Úvod do socialismu. Debata. - /130/
3. 26.VIII.1920 - Red.Koudelka: Socialismus jako idea. Debata - /100/
4. 9.IX.1920 - Kol.Jar.Procházka: Revoluce a evoluce. Debata. - /120/
5. 23.IX.1920 - Pokračování v debatě na předešlé téma. - /90/
6. 6.X.1920 - Prof.Patzák: Z dějin socialismu. - /63/
7. 21.X.1920 - Red.Dýma: Inteligence a socialismus. Debata. - /70/
8. 5.XI.1920 - Dr.Macháček: Od Bílé hory k 28.říjnu. kecitace z Machara, Sovy, Dyka, Neumanna, Medka, Rázusa. - /90/
9. 16.XI.1920 - Večer J.A.Komenského. Učitel Laně: Odkaz J.A.Komenského. Ukázky z jeho děl. - /80/

Informační cyklus o našich politických stranách, o jejich historickém vývoji, programových zásadách a cílech: /9 přednášek/

10. 23.XI.1920 - Prof.Patzák: Vývoj našeho politického života od r.1848. Debata, dotazy. /136/
11. 26.XI.1920 - Arciděkan Havelka: Čsl.strana lidová. Dotazy. /180/
12. 30.XI.1920 - Pechman:Čsl.živnostensko-obchodnická strana středostavovská. Dotazy. /130/
13. 7.XII.1920 - Učitel Šimek: Čsl.národní demokracie. Dotazy. /150/
14. 10.XII.1920 - Taj. Ant.Pik z Prahy: Social.strana čsl. lidu pracujících. Dotazy. /160/
15. 14.XII.1920 - MUDr. Košák: Čsl.strana socialistická. Dotazy. /160/
16. 17.XII.1920 - Jar.Procházka: Realistický klub.Dotazy. /110/
17. 21.XII.1920 - Poslanec L.Pik: Čsl.sociálně demokratická strana dělnická. Dotazy. /240/
Levice soc.dem.strany nevyslala řečníka.
18. 4.I.1921 - Prof.Jankovec: O politických stranách na Slovensku. Dotazy. /100/

19. 14.I.1921 - Kol.Holman: Anarchismus a socialismus. Debata. /60/
 20. 28.I.1921 - Red.Dýma: Internacionalismus a nacionalismus. Debata. /70/
 21. 11.II.1921 - Kol.Vogel: Hudba jako prostředek uměleckého výrazu. Klavírní ukázky. /60/
 22. 25.II.1921 - Tajemník Krombholz: Odborové hnutí. /50/
 23. 8.III.1921 - Dr.Jindřich Kohn: Uvedení do Masarykovy filozofie náboženské. /100/

Čtyřpřednáškový cyklus o výtvarném umění.

24. 18.III.1921 - Dr.Jindřich Čadík: Jak chápati umění. Světelné obrazy. /200/
 25. 22.III.1921 - Dr.Čadík: Dějiny českého moderního malířství. I.část. Světelné obrazy. /250/
 26. 25.III.1921 - Dr.Čadík: Dějiny českého moderního malířství. II.část. Čeští mistři v posledních 50 letech. Řada světelných obrazů. /220/
 27. 1.IV.1921 - Dr.Čadík: Dějiny českého sochařství a stavitelství. Světelné obrazy. /150/
 28. 8.IV.1921 - Kol.Jar.Procházka: Člověk a práce. Debata. /50/
 29. 22.IV.1921 - Kol.Pták: Demokracie a velezrada. Debata. /70/
 30. 6.V.1921 - MUDr.Košák: Prostituce z hlediska sociálního. /150/
 31. 27.V.1921 - Red.Fr.Dvořák: Socialismus a náboženství. Debata. /65/

Diskuse o náboženství za účasti příslušníků církve římskokatolické, československé, československé evangelické, Volné myšlenky a Svazu soc.dem. bezvěrců.

32. 3.VI.1921 - Dr.Jindř.Kohn: Je třeba náboženství? Diskuse se zúčastnili: arciděkan Havelka, Dr.Košák, Bosák aj. /280/
 33. 7.VI.1921 - V diskusi pokračovali:Dr.Macháček, Kutvirt, prof.Tuháček, red.Dvořák, Dr.Kohn aj. /250/

34. 17.VI.1921 - Vlastenectví. Debatu zahájil učitel Laně. Debata. /120/
 35. 22.VII.1921 - Red.Dýma: Bolševictví a socialistické strany v Rusku /120/
 36. 26.VIII.1921 - Nerudův večer. Prof.Jankovec: O životě, díle a významu Jana Nerudy. Ukázky z děl Nerudových přednesl kol.Chvojka. /93/
 37. 9.IX.1921 - Ing.J.Szalay: Hospodářské a výrobní poměry v Americe. /110/

Připravuje se informační přednáškový cyklus o náboženství a církvích, cyklus technicko-hospodářský a sociálně technický.

Přátelské večery, vycházky, výlety.

- 16.IX.1920 - I.dělnicko-studentský přátelský večer. Program hudební, zpěvní a recitační. Účinkují dělníci a studenti. /220/
 20.XI.1920 - Dělnicko-studentská akademie ve Škvřňanech. Pořádala sekce soc.dem.mládeže za účasti studentů. /150/
 29.XII.1920 - II.dělnicko-studentský přátelský večer. Recitace, přednes slovenských a národních písní, housle-solo, dudy. Divadlo: A.P. Longen "Lepší lidé". Obraz úřednické bídy. Sehrál Dramatický odbor "Radbuzy". /200/
 18.XII.1920 - Bezručův večer. Pořádala sekce soc.dem. mládeže za účasti studentů. O Petru Bezručovi přednášel kol.Tupý. Recitace.
 30.III.1921 - III.dělnicko-studentský přátelský večer. Hudba, zpěv, recitace. Účinkovala mládež soc.dem., čs. socialist. a členové "Radbuzy" /120/
 18.V.1921 - IV.dělnicko-studentský přátelský večer. Účinkovali členové "Radbuzy" a "Obnovy". /60/
 31.III.1921 } Vycházky do sbírek umělecko průmyslového
 1.IV.1921 } muzea /sklo, železo, porcelán/. Odborný
 5.IV.1921 } výklad podla Dr.Čadík. Účast 30, 20, 20.

- 2.VII.1921 - Vycházka do umělecké výstavy "Obnovy", výklad podal učitel Eisenreich. /20/
 17.VII.1921 - I.dělnicko-studentský výlet: Mladotice, Potvorov, Mariánská Týnice, Kralovice, Plasy. Odborný výklad o architektonických památkách podal arch. Zápal. /50/
 21.VIII.1921 - II.dělnicko-studentský výlet: Štáhlavy, zámek Kozel, zříceniny hradu Lopaty, korntické rybníky, Nezvěstice. /28/
 18.IX.1921 - III.dělnicko-studentský výlet /polodenní/: zříceniny hradu Radyně.

Studentské přednáškové extenze v dělnických organizacích.

/Sd. - sekce soc.dem.mládeže a politické organizace, Čs. - organizace čsl. mládeže socialistické, DTJ - Dělnické tělocvičné jednoty/

1. 28.X.1920 - Plzeň, čs. - Pták: 28.říjen.
2. 7.XI.1920 - Škvrňany, čs. - Štěrbík: Bílá Hora.
3. 7.XI.1920 - Letná, čs. - Hejný "Mrštík": Bílá Hora.
4. 12.XI.1920 - Škvrňany, sd. - Procházka Jar.: Revoluce a evoluce.
5. 19.XII.1920 - Kotíkov, DTJ. - Houdek: O tělesné výchově a dějinách tělocviku.
6. 19.XII.1920 - Kloušov, sd. - Poleník: Karel Havlíček Borovský.
7. 25.XII.1920 - Červený Hrádek, DTJ. - Houdek: Tělesná výchova a dějiny tělocviku.
8. 26.XII.1920 - Hlohová, sd. - Černý: Rozluka církve od státu.
9. 2.I.1921 - Blatnice, sd. - Barcal: Petr Bezruč.
10. 2.I.1921 - Oplot, sd. - Křížek: Omladina, hnutí let devadesátých.
11. 2.I.1921 - Puclice, sd. - Cikán: Jan Amos Komenský.
12. 2.I.1921 - Čermná, sd. - Pexidr: Socialisace dolů.
13. 2.I.1921 - Nýřany, sd. - Poleník: Karel Havlíček Borovský.
14. 2.I.1921 - Štaňkov ves, sd. - Pták: Rozluka církve od státu.

15. 2.I.1921 - Dolní Kamenice, sd. - Jar.Procházka:
O legiích.
16. 2.I.1921 - Třemošná sklárna, DTJ. - Houdek: Tělesná
výchova a dějiny tělocviku.
17. 2.I.1921 - Kam.Újezd u Rokycan, DTJ. - Hiršfeld: Zdra-
vověda - tuberkuloza, alkoholismus, nemoci
venerické.
18. 2.I.1921 - Podévusy, DTJ. - Beran: Pohlavní nemoci,
jejich vznik, vývoj a následky.
19. 3.I.1921 - Plzeň-Karlovy, DTJ. - Jeníková: Hygiena
ženy.
20. 5.I.1921 - Škvřňany, sd. - Poleník, Jan Amos Komenský.
21. 5.I.1921 - Plzeň-Roudná, DTJ. - Ledrer: Pohlavní mra-
vověda.
22. 6.I.1921 - Letná u Plzně DTJ. - Jeníková: Hygiena ženy.
23. 16.I.1921 - Kornatice, sd. - Formánek: Vývoj tvorstva.
24. 13.II.1921 - Ptenín, sd. - Poleník: Karel Havlíček Bo-
rovský.
25. 6.III.1921 - Olešná u Mýta, DTJ. - Štěrbič: T.G.Masaryk.
26. 6.III.1921 - Nová Ves u Dobřan, DTJ. - Černý: T.G.Masa-
ryk.
27. 6.III.1921 - Blovice, DTJ. - Poleník: T.G.Masaryk.
28. 6.III.1921 - Sedlec, DTJ. - Weinfurter: T.G.Masaryk.
29. 7.III.1921 - Doudlevice, DTJ. - Štěrbič: T.G.Masaryk.
30. 13.III.1921 - Chezňovice, DTJ. - Cikán: T.G.Masaryk.
31. 17.III.1921 - Plzeň. V., sd. - Poleník: T.G.Masaryk.
32. 23.III.1921 - Plzeň, sd. - Poleník: Masaryk a jeho prav-
da.
33. 3.IV.1921 - Domažlice, DTJ. - Hiršfeld: Zdravověda
a dělnictvo.
34. 20.IV.1921 - Plzeň-Karlovy, čs. - Martínek: Jak naslou-
chati hudbě. I.část.
35. 4.V.1921 - Plzeň-Karlovy, čs. - Martínek: Jak naslou-
chati hudbě. II.část s ukázkami.
36. 6.V.1921 - Plzeň V., sd. - Pták: Republika a monar-
chie.
37. 18.V.1921 - Škvřňany, DTJ. - Jeníková: Hygiena ženy.
38. 12.VI.1921 - Plzeň, čs. - Štěrbič: Bílá Hora a Staro-
městské náměstí.

39. 18.VI.1921 - Chrást, sd. - Štěrčík: Bílá Hora a Staroměstské náměstí.
40. 19.VI.1921 - Blovice, sd. - Poleník: 21.červen 1921.
41. 2.VII.1921 - Nýřany, sd. - Poleník: Mistr Jan Hus.
42. 5.VII.1921 - Bušovice, sd. - Procházka Jar.: Mistr Jan Hus.
43. 5.VII.1921 - Sedlec, sd. - Pták: Mistr Jan Hus.
44. 5.VII.1921 - Buková u Merklína, sd. - Štěrčík: Mistr Jan Hus.
45. 5.VII.1921 - Ejpovice, sd. - Poleník: Mistr Jan Hus.
46. 6.VII.1921 - Malesice, sd. - Černý: Mistr Jan Hus.
47. 10.VII.1921 - Švihov, sd. - Pták: Mistr Jan Hus.
48. 17.VII.1921 - Plzeň, sd. - Jeníková: Hygiena ženy.

Připravují se přednášky k jubileu Havlíčkovu a přednášky z technických oborů.

/pokračování/

Školní rok 1933-34, kdy se prof. Domin stal rektorem K.U. (Adolf Hitler 30.1.1933 říšským kancléřem), pokládali fašisté za velmi příznivý k ovlivnění nejširších vrstev českého lidu přes studentstvo a vysoké školy. Jako agitační prostředek jim mělo sloužit prosazování ustanovení zákona č.135 o poměru pražských univerzit, odhlasovaného revolučním Národním shromážděním dne 19.února 1920 a zvaného podle svého navrhovatele "lex Mareš". Tento zákon stanovil, že pokračovatelkou učení Karlova je univerzita česká, to znamená, že budova Karolina připadá do vlastnictví univerzity Karlovy, rovněž tak i univerzitní archiv, registratury, insignie a pečeti. K provedení usnesení tohoto zákona však nedošlo. Doba mezinárodně i vnitropoliticky byla zvlášť příhodná pro výtržnosti nejen na vysokých školách, ale i v ulicích.

Akci začal rektor Domin tím, že zažádal u krajského soudu civilního v Praze o provedení intabulace Karolina, tj., aby budova Karolina byla knihovně převedena do vlastnictví K.U. - To se též usnesením soudu z 29.března 1934 stalo a vyvolalo písemný protest akademického senátu německé univerzity, který byl senátem K.U. odmítnut. Karlova univerzita žádala o provedení celého univerzitního zákona.

Karolinum bylo v dezolátním stavu a vyžadovalo obnovu vhodnou adaptací a přístavbou. Akademický senát K.U. dal podnět k národní sbírce na opravu Karolina. Byly organizovány pouliční sbírky, pořádány studentské slavnosti ve prospěch Karolina, večerní lety Aeroklubu Vysokoškolského sportu. V železnobrodských sklářských dílnách byly vyrobeny skleněné karolínské pečeti. Rektor Domin se stal čestným členem řady akademických spolků, a také "Vlajky". - V oslavných tirádách zejména fašistických zanikají hlasy ostatních studentů socialistických i protifašistických, jejichž mluvčím je "Jednota nemajetných a pokrokových studentů", která vydala "Otevřený dopis J.m. Dr.Karlu Dominovi, rektorovi K.U. a "Spolek posluchačů filozofie K.U.", který uspořádal anketu o aktuálních potřebách našich univerzit.

V té době z jara r.1934 pokusili se fašisté zavést studentské uniformy na vysokých školách. Chtěli tím docílit odlišení studentů od ostatní mládeže. Nepočítali však s tím, že většina studentů si nebude moci nákladný oděv opatřit. Pamatuji se, že první protagonisté uniforem na strojní fakultě dali se zveřejnit na obrázcích pražských večerníků. Protože jejich uniformy se zlatými lampasy a bohatým přemováním připomínaly livreje, nabyli mezi studenty označení "lift-boyové", takže, kdo si tu nádheru pořídil, styděl se ji pak nosit.

Na čtvrtek 17.5.1934, 10 hod. ohlásil rektorát K.U. studentskou manifestační schůzi pod heslem "studentstvo Karoliny" do velké posluchárny v histologickém ústavu v Praze II, na Albertově. Na této schůzi byli antifašističtí studenti v převaze. Hned na začátku žádali volnost diskuse a slovo pro svého řečníka s.Sinkuleho. Protože pořadatelé odmítli a nepřipustili o tom ani hlasování, vznikly v posluchárně hádky a rvačky, které trvaly asi hodinu. Během toho se pořadatelům nepodařilo vytlačit protivníky ze sálu. Po určitém uklidnění byla schůze zahájena. Po projevu děkana fakulty lékařské a jiných dvou řečníků, když bylo uděleno slovo rektoru Dominovi, protifašističtí studenti odešli z posluchárny za volání " pryč s fašismem, pryč s Dominem". Před budovou promluvil s.Sinkule k shromážděným o pravém účelu otázky Karoliny. Problém Karoliny měl sloužit k organizování fašistického hnutí na vysokých školách. Po skončení schůze v histologickém ústavu uspořádali přítomní pod vedením rektora a za ochrany policie průvod z Albertova ke Karolinu.

Pro účast na této schůzi v histologickém ústavu byli 29.5.1934 vyloučeni 4 medicí ze Spolku čsl.mediků. Vyloučené předvolalo děkanství k disciplinárnímu řízení. Medicinská skupina "Jednoty nemajetných a pokrokových studentů" podala 3.6.1934 rektorátu protest proti zavedení disciplinárního řízení. K vyšetřovaným přibyl ještě jeden právník. Nebyly však proti nim důkazy. Hlavně byli sháněni svědci o tom, kdo na schůzi ze 17.5.1934 hodil na předsednictvo schůze lampičku.

Dominův rektorský rok se končil a přes veškerou snahu fašistů, aby byl Domin zvolen podruhé rektorem, obdržel při

volbě dne 3.6.1934 toliko jediný hlas od prof.Birmbauma, který zemřel o 2 dny později 5.6.1934. Domin pak odevzdal svůj rektorský úřad prof.Dr.J.Drachovskému 24.9.1934, když den před tím ohlásil vydání knihy o svém rektorském roce.

Dříve než fašisté přistoupili k další podstatné části své akce, k "insigniádě", vyhlásili v neděli 28.10.1934 blok: Kramář, Stříbrný, Preiss (tj. blok fašistické koncentrace). Hned na to v pondělí 29.10.1934 byl uskutečněn zájezd fašistických úderníků na volební schůzi do Písku.

V úterý pak 30.10.1934 asi 200 fašistických úderníků, vybavených žabkami, pištálkami, shnilými jablky a vstupenkami zaplacenými jejich šéfy, navštívilo "Osvobozené divadlo", které hrálo "Kat a blázen", hru se silnou protihitlerovskou tendencí. Pro rušení hry bylo předvedeno 14 fašistických provokatérů na policii. Byl mezi nimi též student medicíny Pelnář (syn profesora MUDr. Pelnáře), známý podobnými produkcemi již z dřívějška. Byl odsouzen k 7 dnům policejního vězení. Představení bylo v klidu dokončeno. Stříbrňácké tiskoviny pak ve středu 31.10.1934 psaly, že demonstrace byly zaměřeny proti nevkusnému a protinárodnímu rázu hry.

Dozvuky těchto divadelních demonstrací, podobných těm, jakými zahajoval Goebbels pronikání nacismu v Německu, projevíly se nejen v prudkých žurnalistických polemikách, ale i v diskuzi na schůzi svolané klubem "Čin" a "Spolkem posluchačů filozofie".

Hlavní část fašistické akce tzv. "insigniáda" měla jako záminku dokončení realizace zákona o vysokých školách (lex Mareš), to je odevzdání starodávných insignií, řetězů, pečidel a jiných památek, které byly před r.1882 společně univerzitě, do vlastnictví Karlovy univerzity. Tehdejší ministr školství a národní osvěty Dr.Jan Krčmář, profesor právnické fakulty K.U., vydal ve středu dne 21.11.1934 nařízení, kterým se ukládalo německé pražské univerzitě vydat insignie univerzitě Karlově, což mělo v zápětí veliké pobouření mezi Němci. Německá univerzita protestovala proti nařízení, vyhrožovalo se stávkou, která se částečně uskutečnila. V pátek 23.lистопада 1934 došlo dokonce mezi studenty na německé univerzitě

ke rvačce, když němečtí komunističní studenti vystoupili proti nacionálním štvanicím buršáků.

Fašisticko-nacionalistické kravály započaly v Praze v sobotu 24. listopadu, kdy se před vchodem do německé právnické fakulty shromáždilo asi 200 českých vysokoškoláků, kteří k tomu byli vyzváni nacionalistickými organizacemi. Studenti, mezi nimiž bylo asi 60 k tomu najatých úderníků Stříbrného, odebrali se do dvora bývalé české právnické fakulty na Ovocném trhu, odkudž po krátké poradě šli k budově německého rektorátu a žádali otevření dveří k místnostem oběma univerzitám společným. Vrata však byla zamčena, tak je tlakem vylomili a vnikli do nádvoří, kde byli političní německými studenty horkou vodou a špínou. Podařilo se jim dostat vedlejším schodištěm do místností německého Slovanského ústavu v I. poschodí budovy. Při tom došlo ku srážce s německými studenty, kteří místnosti ty obsadili a hájili. Při rvačce bylo poškozeno zařízení místností. Pokus vniknout přes místnosti psychotechnického ústavu ve II. poschodí do místností německého rektorátu se nezdařil, neboť dveře do nich vedoucí byly dobře zamčeny a zabarikádovány. Později byli čeští studenti vytlačeni stráží bezpečnosti z budovy i ze dvora sousedního domu č. 5. Vchody do budovy byly stráží uzavřeny. Demonstrující studenti, vytlačovaní z Ovocného trhu, odebrali se v průvodu přes Příkopy na Václavské náměstí, kde u pomníku knížete Václava k nim promluvalo několik řečníků. Odtud šli na Staroměstské náměstí k Husovu pomníku a po vyslechnutí asi 3 řečníků přes Masarykovo nábřeží Národní třídou na Václavské náměstí, kdež byli u Jindřišské ulice rozptýleni. Během odpoledne procházely Prahou skupiny demonstrantů za povolávání hesel protimarxistických, protižidovských a protiněmeckých. Část demonstrantů se později opět shlukla na náměstí Republiky a šla do Klimentské ulice v Praze II., kde u biografu "Uranie" rozbila 5 skleněných tabulí. Větší počet demonstrantů, kteří k večeru po improvizovaném táboru lidu na Staroměstském náměstí, kdež mluvili Gajda, poslanec Chmelík a redaktoři "Poledního listu" a byli odtud vytlačeni stráží, odtáhl Hybernskou ulicí, kde vytloukali okna v sociálně demokratickém Lidovém domě. Na Komunistický dům v Karlíně (dnešní

Sokolovská) se však neodvážili, neboť věděli, že tam bylo na obranu soustředěno více dělníků. Pak táhli k Německému divadlu, byli však stráží u Lützovy ulice zadrženi a na Václavském náměstí a u Jindřišské ulice rozptýleni. Provočkaři kravály trvaly však až do půlnoci.

Policejní zprávy hlásily, že do 21 hodin bylo zadrženo celkem 22 osob a že zvěsti rozšiřované o tom, že se střílelo a byli ranění, nejsou pravdivé. Rovněž neudávaly počet demonstrantů. Ve skutečnosti šlo o malé hloučky, které po celý den a hlavně večer pobíhaly po městě a za povykování a provolávání protiněmeckých a protižidovských výkřiků - dopouštěly se násilností. V policejních zprávách nebyla také zmínka o vytlučení skleněných tabulí v Osvobozeném divadle, k němuž tehdy došlo. Rovněž nebyla ve zprávách uvedena skutečná událost, kteřá se stala ten den v Komunistickém domě v Karlíně, kamž asi v 11 hodin večer vtrhla policie, která s tasenými šavlemi vyháněla dělníky, kteří dům před fašisty chránili, z nádvoří do místností expedice. Jeden dělník byl šavlí poraněn a musel být ošetřen. Po příjezdu policejních autokarů s novými posilami, byla na dvoře provedena osobní prohlídka všech přítomných, zda nemají u sebe zbraně, které se však nenalezly. Pak byli všichni dělníci spoutáni a v železnicích odvezeni autokary na policejní ředitelství. Celkem bylo tu zatčeno 42 osob.

V neděli 25. listopadu troufalost fašistů vzrostla, neboť nenarazili v sobotu nikde na vážnější odpor ze strany policie. Vzrostl též celkový počet demonstrantů, který se odhadoval v sobotu na několik set, v neděli asi na 1.500 lidí. Skupiny těchto teroristů byly provázeny funkcionáři Stříbrného a též i Dominem a Stříbrným osobně. Již dopoledne uspořádali národní studenti průvod od Obecního domu k Národnímu divadlu, kde se rozešli. Odpoledne ke 14. hodině prošel nový průvod od Obecního domu na Václavské náměstí. Byl posílen nestudentskými živly a rozptýlen u Bredovské ulice. Jiné shluky byly stráží rozptýleny i v Kaprové ulici, u Stavovského divadla, na Fochově třídě a na Francouzské na Vinohradech, na Riegrově nábřeží a v Havířské ulici.

Při zmíněných shlukách byla v neděli (25.11.1934) vy-

mačknuta tabule výkladní skříně v Avionu na Václavském náměstí, 3 tabule byly vytlučeny v paláci Radiožurnálu na Fochově třídě a rovněž byly rozbity výklady a okna v Mánusu na Riegrově nábřeží.

Pražští dělníci se dověděli o sobotním řádění fašistických tlup ve vnitřní Praze teprve v neděli odpoledne, neboť nebylo možno uspořádat vydání zvláštního čísla Rudého práva. Došlo proto ve vnitřní Praze ku srážkám mezi dělníky a fašisty (národními ligisty) teprve v neděli odpoledne. Tyto srážky nedopadaly pro fašisty dobře. Policejní ředitelství pak najednou v 10 hod. večer vydalo okamžitý zákaz všeho shlukování a shromažďování a to i rozhlasem. Rovněž se zvýšila i ostrost policejních zákroků, takže demonstrace se skončily v neděli dříve než v sobotu. Policie zadržela v neděli celkem 67 osob.

V pondělí 26. listopadu 1934 bylo na všech univerzitních budovách vyvěšeno prohlášení rektora K.U. prof. Dr. Drachovského proti násilnostem. Kromě toho byl vyhlášen policejním ředitelstvím přísný zákaz shromažďování, shlukování a pořádání průvodů. Přesto byla na pondělí na 10. hodinu svolána právníkům spolkem "Všehrd" a "Svazem čl. studentstva" (pražským, ovládaným v té době fašisty) studentská schůze do auly nové právnické fakulty u Čechova mostu, silně navštívená nejvíce právníky a českými techniky. Rektor Drachovský, když před schůzí k němu přišla deputace studentského socialistického souručenství a žádala, aby jim byla zaručena volnost slova, to odmítl. Na schůzi mluvili také národní demokraté, a to předseda "Svazu čl. studentstva" Plecitý a místopředseda "Všehrdu" Kralovec. Když však začal mluvit prorektor Domin, došlo k protestům a demonstracím protifašistických studentů. Fašističtí pořadatelé vyklízeli galerie a vyváděli nesouhlasící studenty, při čemž nacionalističtí studenti je bili, zatímco je pořadatelé drželi, aby se nemohli bránit. Bití pokračovalo nejen na chodbách a schodech, ale i při východu z budovy na vydlážděné prostoře před budovou. Přihlížely k tomu skupiny policistů z druhé strany ulice, kteří vyhozené ze schůze a zbité protifašistické studenty zjišťovali, zatýkali a dopravovali na policii, nebo do nemocnice. Podle zprá-

vy "Telegrafu" byl tak kol 11 1/2 hodiny odvezen záchranou stanicí student Sinkule, vůdčí činitel (mluvčí) "Jednoty nemajetných a pokrokových studentů", který utřžil na hlavě řadu ran bodných a řezných, jakož i způsobených úderu "boxerů". Před budovou na celkem nenápadném místě stál student držící žerď s československou vlajkou. Tomu, kdo si toho z kolemjdoucích nevšiml a nesňal před vlajkou klobouk, tomu jej pořadatelé srazili a předali ho ku zjištění strážníkům.

Prorektor Domin na řečnické tribuně se na to vše klidně díval a usmíval čekaje až pořadatelé svoji práci ukončí. Když pak znovu mohl mluvit, oznámil posluchačům, že policejní komisař Braun, který v neděli večer dal řízný rozkaz rozhánět demonstrace, byl suspendován, což přijalo auditorium s nadšením a frenetickým potleskem. Jako druhou velmi potěšující zprávu oznámil studentům, že německá univerzita odevzdala již insignie ministerstvu školství a nár. osvěty, odkudž budou dopraveny akademickými funkcionáři K.U. odpoledne přímo do tohoto studentského shromáždění na právnické fakultě. Vyzval pak studenty, aby se k této příležitosti znovu na fakultu dostavili.

Za velikého jásotu a veselí byla schůze ukončena a před 12. hodinou uspořádali nacionální studenti průvod z právnické fakulty na Václavské náměstí, kde u sochy knížete Václava promluvil k nim Karel Hašler. Ačkoliv byly všechny průvody policejním ředitelstvím zakázány, policie v tomto případě nezakročila.

Ve 14 hodin se studenti vrátili na právnickou fakultu, aby tu očekávali insignie. Zatím si krátili čas shazováním papírových šipek z galerie do sálu. Potom z dlouhé chvíle uspořádali průvod přes Čechův most, Klárov, Mánesův most na Staroměstské náměstí a zpět, aniž jim v tom policie překážela. Po návratu do posluchárny uvítali bouřlivě profesora Mareše, který se právě dostavil na fakultu. Pak si krátili čas skandováním různých veršovaných hesel, jako: "Bolševika Sinkule bolí dneska kebulé", "My chceme do Karolina, židům patří Palestina", "České slovo, to je s náma, protože je před volbama". V jiných heslech uváděli v posměch vládu, socialistické ministry a politiky, hlavně Beneše.

K večeru, před 18. hodinou byly insignie rektorem, prorektorem a děkany přivezeny. Byly přivítány výkřiky: "Ať žije Mareš, Domin a Drachovský" a zpěvem národní hymny. Rozcházející se studenti byli vyzýváni, aby se včas dostavili na ple-nárky a volby: ve "Všehrdu" - tentýž večer a v pátek, tj. 30.11.1934 ve "Spolku mediků".

Týž den v pondělí 26. listopadu, jako ohlas pražských událostí ze soboty a neděle, konala se v Brně studentská schůze na právnické fakultě, za účasti asi 500 studentů, s průběhem celkem klidným. Projevy oficiálních řečníků byly umírněné. Rovněž v průvodu, jenž následoval, k vážnějším incidentům nedošlo. K večeru konaly se více méně recesní demonstrace na promenádě v České ulici.

V úterý 27. listopadu 1934 komunističní a socialističtí studenti vyslali do všech větších továren v Praze deputace s žádostí o solidární postup dělnictva s pokrokovým studentstvem a obranu proti útokům fašistů. Poslanci a funkcionáři zpravili dělnictvo o fašistických demonstracích v sobotu a v neděli, což vzbudilo všeobecné pobouření mezi dělnictvem na závodech a dalo popud k dohodě socialistických organizací dělnické mládeže k tzv. "Socialistickému souručenství" v boji proti nástupu fašismu u nás. Výsledky tohoto projevíly se hned téhož dne v úterý 27.11.1934, kdy se jako odpověď dělnické Prahy na fašistické štvánice konaly od 6 hod. večer do 8,45 k velké protifašistické demonstrace na Václavském náměstí. Při nich se ukázal též velký rozdíl v postupu policie při projevech fašistů a pokrokových občanů. Policie, povzbuzována sadistickým štváním svých důstojníků postupovala tu krutě a bezohledně, jak svědčí případ těžkého ublížení na těle dvou dělníků, o němž ve své řeči ve sněmovně se zmínila poslankyně Hodinová dne 26.11.1934. Proto také podal ve své řeči při témže zasedání poslanec Novák návrh, aby byly policie, armáda a četnictvo očištěny od fašistických živlů.

Vzhledem k pobouřené náladě veřejnosti, byly na obou pražských univerzitách vyhlášeny od konce listopadu vánoční prázdniny.

Ve středu 28.listopadu 1934 vydalo pod dojmem pražských demonstrací 67 předních pokrokových spisovatelů a jiných kulturních pracovníků manifest, v němž odsoudili pražské demonstrace a vyzvali veřejnost k obraně dušení svobody proti nebezpečí fašismu. Manifest sdružil poprvé komunistické, socialistické, poctivé demokratické a protifašistické kulturní pracovníky. Vyvolal též mnohé tiskové polemiky.

Proti manifestu pokrokových spisovatelů byl vydán v sobotu 8.prosince 1934 protimanifest národních spisovatelů. Vyšel v "Národní politice" č.338-34 s titulem "Slovo k československému národu".

Po insigniích v sobotu 1.prosince 1934 byl podán v městské radě pražské zástupcem Stříbrného "Národní ligy", spisovatelem Karlem Horkým návrh, aby bylo městskou radou vysloveno poděkování prof.Marešovi, autoru zákona a prorektoru Do-minovi, inspirátoru posledních studentských demonstrací. Návrh byl socialistickou většinou hlasů zamítnut.

V neděli 2.prosince 1934 dělnictvo pražských závodů sympatizující s pokrokovými studenty upozorňovalo na protifašistický projev svolaný KSČ do Lucerny na úterý 4.prosince 1934. Byl pak zakázán.

Ve čtvrtek 6.prosince 1934 vyhlásily "Jednota nemajetných a pokrokových studentů", "Komunistická studentská frakce" a "Sdružení sociálně demokratického studentstva" společný postup proti fašismu na vysokých školách tzv. "bojové souručenství".

V úterý dne 11.prosince 1934 konala se pak protifašistická schůze studentstva a spisovatelů. Byl to veřejný projev svolaný "Spolkem posluchačů filozofie" do velkého sálu paláce Radia na Vinohradech. Vyzněl jako nadšená manifestace pro semknutí všech protifašistických sil na obranu svobody uměleckého i vědeckého projevu a proti organizovanému barbarství fašismu. Byla navštívena více než 1000 studenty. F.X.Šalda poukázal ve svém referátu, že vlastenci vždy vyhazovali z národa největší národní umělce a učence, když se jim to k jejich jiným nenárodním účelům hodilo. Prof.Ot.Fišer srovnal májový manifest českých spisovatelů z r.1917 s nynějším. Byly přečte-

ny omluvné dopisy Karla Čapka a Jana Herbena i dopis protifašistického komitétu v Paříži. Dále promluvili: Vladislav Vančura, J.B.Kozák, Vít Nezval a závěrem Zdeněk Nejedlý.
-V přijaté rezoluci se shromáždění připojuje k protifašistickému manifestu Obce českých spisovatelů.

Nutno přiznat k dobru vysokoškolských profesorů k.U., že ne všichni k těmto událostem mlčeli. Byli to kromě jiných 7 profesorů Karlovy univerzity (O.Fischer, J.Hanák, J.B.Kozák, Kamil Krofta, E.Svoboda, K.Weigner a F.Žilka), kteří se o vánocích usnesli na prohlášení ke studentům, jež se souhlasem ještě jiných profesorů přečetli v posluchárnách při svých přednáškách. V prohlášeních byly odsuzovány demonstrace jako díla živlů nestudentských, ohrožující svobodu bádání a autonomii vysokých škol. Toto prohlášení o vánocích usnesené a v posluchárnách přečtené bylo v neděli dne 13.ledna 1935 otištěno v "Národních listech", kde bylo k němu poznamenáno, že jde o tvrzení jednostranné tendenční a nedůstojné vědeckého významu autorů. Weigner a Hanák rozeslali pak vysvětlení, že jejich prohlášení bylo přečteno v posluchárnách studentům a splnilo tak svůj účel.

Protože boj o insignie vyvolal spoustu novinářských článků, zpráv a polemik, v nichž byl jeho průběh různě líčen podle informovanosti a založení autorů, pokusili se iniciátoři insigniády (jednak rektorát K.U., jednak nejvýraznější exponent studentského fašistického hnutí "Vlajka") vypracovat zprávy o listopadových demonstracích, aby představu, vzniklou o nich v myslích občanů, uvedli na pravou a podle jejich názoru pravdivou míru.

Ze strany rektorátu je to jednak článek: "Rektor Karlovy univerzity na ochranu čsl.studentstva", uveřejněný v "Národním Středu" (r.XVII.č.23 s.2) dne 27.1.1935, dále projev J.M. rektora prof.dr.Drachovského: "Karlova univerzita o listopadových událostech při provádění zákona o poměru pražských univerzit". (vyšlo týž den 27.1.1935 v "Českém deníku" r.XXIV. č.27 s.2, v "Národních listech" r.75 č.27 s.2, v "Národní politice" r.LIII. č.27 s.3 a 26.leden 1935 v "Národní radě" r.XV. /2/ s.15 - 16).

"Vlajka" pak začátkem února 1935 vydala brožuru s názvem "Pravda o boji za naši univerzitu". Brožura tato byla později přeložena do němčiny a vydána ve Vídni pod názvem "Die Wahrheit über den Kampf um die Karlsuniversität in Prag". Jako autoři byli uvedeni: Herr Karl Domin, Franz Maresch, Hans Vrzalik a M.Hera.

Jako reakce na pražské listopadové demonstrace došlo k velké řadě demonstrací ve Vídni i v Německu. Ve Vídni udály se ve dnech 26.- 28.listopadu 1934 protičeské výtržnosti tamních nacistických hitlerovských studentů, které pak vyústily do antisemitských krvávalů. Ve všech univerzitních městech říše došlo k protičeským demonstracím. V Berlíně dne 28.11.1934 demonstrovali studenti techniky Berlín - Charlottenburg před čsl.vyslanectvím, jehož budovu pomalovali nápisy, při čemž hodili kamen do okna čsl.konzulátu. Rektor dal studentům na demonstraci volno. V Mnichově strhli demonstranti státní čsl. znak z generálního čsl.konzulátu. Ve Frankfurtu n/M. demonstrovalo asi 1000 studentů, rovněž v Heidelbergu, v Kolíně n/R., došlo k protestním demonstracím. Na veliké protičeské manifestaci v Berlíně dne 1.12.1934, jejíž průběh byl vysílán rozhlasem, promluvil též říšský ministr Rust. Na všech univerzitách v říši konaly se 1.12.1934 protestní projevy a "na znamení hnusu" byly na nich zastaveny přednášky. Rovněž v Maďarsku proběhly v Budapešti protičeské schůze a demonstrace.

Hned v příštím roce 1935 snažili se fašisté v Národním studentském sjednocení vyvolat opakování insigniády, tentokrát na ČVUT při slavnosti otevření nových místností technické knihovny v Klementinu, patřících společně české i německé technice. Chtěli totiž znemožnit projev prorektora německé techniky Dr.A.Haerpfera. Důvodem byly blížící se volby do národního shromáždění. Popud k tomu dal prorektor ČVUT prof. Milbauer, kolega Dominův v politickém smýšlení a horlivý zastánce kukopisů. Vzkázal národnímu vedení Spolku posluchačů chemického inženýrství, aby na čtvrtek 9.kvetna 1935 zmobilizovalo studenty na 11.hodinu do Klementina k protiněmeckým demonstracím. Rovněž vyjednal s děkanem chemické fakulty, aby na ten den zastavil přednášky, aby se studenti mohli demonstrace zúčastnit. Na chemickém ústavu v Dejvicích byly rozdá-

vány cyklostylované letáky, které vyzývaly k opakování insigniových bojů.

Protifašističtí studenti se rozhodli připravované krávy zamezit, což se jim též podařilo. Sešli se v dostatečném množství na nádvoří Klementina, kde k nim promluvili kol. Bernard (předák soc. dem. studentstva) a předseda protifašistické jednotné fronty a s. Václav Sinkule, studentský kandidát na poslanectví. Studentské národní sjednocení, které se pokusilo o protidemonstraci, bylo v menšině zatlačeno do kouta. Protifašističtí studenti se pak zformovali a v průvodu čítajícím asi 500 lidí došli před Živnostenskou banku, kde byla provolávána hesla: "Pryč s českými Hitleri!", "Ať žije Dr. Preiss za aspirantský plat!", "Rozpusťte Národní sjednocení!" Při tom bylo rozdáváno přítomným zvláštní číslo "Mladé gardy" a zpívána Internacionála. Před příchodem policie se demonstranti rozešli.

Kromě těchto a jiných protikulturních aspektů vykazoval fašismus v oněch dobách pro studentstvo naprosto nepřijatelné návrhy na řešení tehdejší sociální (hospodářské) krize, jako: pracovní tábory, nařízení o aspirantech, aspiranti profesorští, prodloužení studia na filozofických a přírodovědeckých fakultách (tzv. pedagogický rok) a do budoucna numerus lausus, nejen na školách vysokých, ale i středních.

To všechno s ohledem ještě na mezinárodní hospodářskou situaci ve světě a na zachmuřené obzory blížící se 2. světové války, tvořilo nevalné výhledy pro tehdejší studentskou generaci.

Použité prameny :

1. "Dějiny pokrokového hnutí mládeže v Československu" (nástin) - období 1918-1938, vydalo Ideologické oddělení ÚV ČSM v nakladatelství Mladá fronta - 1967.
2. Miloslav Moulis: "Tajné heslo - granát", vyd. Magnet, Praha 1973.
3. Dr.Gustav Hudec: "Studentstvo v boji proti válce, fašismu a za mír" - Bibliografie z let 1934-1937 - I.část Univerzita Karlova - Praha, 1970.
4. Zprávy deníku "Rudé právo" z let 1933-35.
5. Zprávy deníku "Rudé právo" z let 1933-36.
6. Zprávy deníku "Národní osvobození" z r.1935.

Marie Pravdová
Z ČINNOSTI AUK.

V rámci celostátní akce řízené Archivní správou MV byla provedena revize archivních fondů a pořízeny nové evid. karty. Dále byly pořízeny lokační plány (archivu i knihovny). Na evidenčních kartách byl vyznačen též stupeň zpracovanosti fondů a každému fondu určen archivář - zpracovatel, který zároveň do konce roku 1978 měl za úkol pořídit popis svěřených mu fondů za účelem sestavení nového, opraveného a doplněného průvodce po AUK.

Z počátku pětiletí byly Archivem UK k nejvýznamnějším výročí uspořádány tři veřejné výstavy v Karolinu; a to k výročí SNP v srpnu 1974, k výročí 17. listopadu v listopadu 1974, k 30. výročí osvobození Sovětskou armádou a zároveň k třicetiletému vývoji Univerzity Karlovy v květnu 1975. Výstavy byly sestaveny téměř výhradně z materiálů uložených ve fondech nebo v dokumentaci AUK.

Archivem UK byly podány též některé přípisy a návrhy. Např. po prostudování příslušné dokumentace byl sestaven (v březnu 1975) a na MV odeslán přípis se souhlasem tehdejšího rektora akad. B. Švestky, a návrh na znovuzahájení pátrání po archiváliích AUK zcizených v květnu 1945 německými okupanty a odvezených na západ. Iniciativní podnět byl přijat též Archivní správou MV, kde touto problematikou se dnes zabývá zvláštní pracovník, který je i ve spojení s AUK. V roce 1974 (dubnu) byl podán též předběžný návrh na vytvoření a postavení desky na paměť členů UK zahynulých a popravených za německé nacistické okupace. V letech následujících bylo podáno několik návrhů organizačního rázu: návrh na celkovou koncepci archivu (1974), návrh na pětiletý plán AUK (březen 1976), schváleno kvstorem, návrh na organizační řád a statut AUK (květen 1976), návrh na badatelský řád AUK (červen 1976).

Byl sestaven a uspořádán systém dokumentace a fotodokumentace a jako celek, tj. jako samostatný fond, přičleněn k ostatním fondům AUK.

Z další činnosti: byla založena a kolegiem schválena

ediční řada "Knihnice AUK", kde v průběhu posledních let bylo celkem přijato k publikování deset titulů. V nejbližším plánu byly přijaty další dva tituly. V perspektivě se připravují čtyřsvazkové dějiny UK. Mimo normální řadu vyjde v Knihnici světlotiskem rekonstruovaný rukopis Děkanské knihy, nejstarší památky k dějinám pražské univerzity. Originál byl zcizen okupanty roku 1945 jako ostatní památky. Zachovaly se jen fotokopie pořízené prof. Vojtíškem za účelem výuky. Perspektivně poněkud obdobnou cestou bude rekonstruována též z fotokopií prof. Vojtíška matrika právnická, ale jen pro účely studijní. Dále byl též založen neperiodický archivní časopis "Zprávy Archivu UK" pro drobnější články a studie a pro zprávy o výsledcích činnosti archivních pracovníků.

Z fakultních kolektivních úkolů byl zpracován a k tisku odevzdán I. díl bibliografie k dějinám UK, k tisku se připravuje I. část I. dílu Životopisného slovníku k dějinám UK. Dále byly zpracovány osnovy a téze k čtyřsvazkovým dějinám UK (fakultní úkol č. 1). Osnovy a téze zpracoval kolektiv hlavních autorů.

V počátcích zůstala akce, která původně vznikla jako socialistický závazek v lednu 1976. Je to tak zv. Soudpisová akce, která je zaměřena na vyhledávání a sepisování materiálů, které jsou jednak proveniencí UK, jednak podávají zprávu o UK - a jsou uloženy ve fondech jiných vědeckých institucí (archivů, muzeí, knihoven) pražských i mimopražských (případně i mimo ČSSR). Částečný výsledek průzkumu institucí moravských mohl by být připraven k publikování jako příloha časopisu "Zprávy Archivu UK". Akce je sice dlouhodobá, ale svým účelem užitečná. Je třeba, aby materiály byly pečlivě sbírány a zpracovávány. Na základě navrhovaného výběru byly externím odborníkem též vypracovány první faksimile vzácných listin z fondů AUK.

Závěrem lze říci, že fondy AUK byly až na některé výjimky celkem uspořádány a připraveny tak k postupnému zpracovávání základních archivních pomůcek, tj. inventářů. Zatím zpracovány a publikovány byly inventáře LF, VSA a AS; v tisku jsou ještě dva (FF, PFF), v přípravě a zpracovávání zůstalo asi pět. Pokud se týká knihovny AUK, dosud není zcela uspořá-

dána. Bylo započato a pokračováno v katalogizaci; a do 31.12. 1977 bylo zkatalogizováno 16.209 inv. čísel. Ze starých tisků do 31.12.1977 bylo zpracováno 170 kusů. V důsledku personálních změn byly však některé výše uvedené práce přerušeny.

	Str.
Marie Pavlíková: Působení Bernarda Bolzana na pražské univerzitě	5
Pavel Křivský: Rektorské řeči Jeronýma Zeidlera	32
Jitka Snížková: Předmluva k hudbě graduálu Mistra Václava	44
František X. Halas: Ze zápasů o celistvost brněnské univerzity	59
Ludvík Schmid: Lékařská rodina O'Hehirů v Praze	85
Josef Svátek: Řeč při promoci na doktora filozofie z roku 1819	91
Ondřej Polišenský: Zápisní kniha Spolku posluchačů filozofie z let 1934 - 1938	95
Jan Havránek: Z pramenů k dějinám "Dělnicko-studentského výboru" v Plzni z let 1920 - 1922	109
František Doubek: K insigniádě /1934/ - Ze vzpomínek pamětníka	135
Marie Pravdová: Z činnosti AUK	148

ZPRÁVY ARCHIVU UNIVERZITY KARLOVY 1980

Redakční rada: dr. Karel Litsch, CSc.,
doc. dr. Jan Havránek, CSc., Miluše Havránková,
doc. dr. Marie Pravdová, dr. Michal Svatoš.

Uspořádala doc. dr. Marie Pravdová.

Vydala Univerzita Karlova v Praze, 1980,
jako účelovou publikaci Archivu Univerzity Karlovy.

Vytiskla: Tiskárna RUK, nám. Curieových 7, Praha 1.

Vydání 1. - Náklad 600 výtisků - Formát A5.

MŠ - MK 21 514/79

60 - 40 - 80

Neprodejný výtisk.